AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Kerem DEMİR

PLEİSTOSEN DÖNEM SONUNDA TEKE YARIMADASI

Arkeoloji Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2025

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Kerem DEMİR

PLEİSTOSEN DÖNEM SONUNDA TEKE YARIMADASI

Danışman
Prof. Dr. Burçin ERDOĞU

Arkeoloji Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2025

T.C.

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Kerem DEMİR'in bu çalışması, jürimiz tarafından Arkeoloji Anabilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	:	Prof. Dr. Taner KORKUT
Üye (Danışman)	:	Prof. Dr. Burçin ERDOĞU
Üye	:	Prof. Dr. Gül IŞIN
Üye	:	Prof. Dr. Özlem ÇEVİK
Üye	:	Doç. Dr. Nurcan KAYACAN

Tez Başlığı:	Pleistosen Dönem Sonunda Teke Yarımadası

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 11/06/2025

Mezuniyet Tarihi : 10/07/2025

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi/Yüksek Lisans Tezi/Dönem Projesi olarak sunduğum “Pleistosen Dönem Sonunda Teke Yarımadası” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Kerem DEMİR

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

04 / 07 / 2025

TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Kerem Demir
Öğrenci Numarası	20195202003
Anabilim Dalı	Arkeoloji
Programı	Doktora
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Burçin ERDOĞU
Doktora Tez/Yüksek Lisans Tez/Dönem Projesi Başlığı	Pleistosen Dönem Sonunda Teke Yarımadası
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2710064326
Rapor Tarihi	04.07.2025
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %7 Alıntılar dahil: %7

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 103 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.
Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:
(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise:
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım.
( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise:
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

Danışman Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Burçin ERDOĞU

İ Ç İ N D E K İ L E R

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **iv**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **v**
HARİTALAR LİSTESİ ..... **vii**
RESİMLER LİSTESİ ..... **viii**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **ix**
ÖZET ..... **x**
SUMMARY TEKE PENINSULA AT THE END OF THE PLEISTOCENE ..... **xi**
TEŞEKKÜR ..... **xii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM

İKİNCİ BÖLÜM
PLEİSTOSEN DÖNEM SONUNDA GÜNEYBATI ASYA VE AVRUPA KÜLTÜR KOMPLEKSLERİ

2.1. Güneybatı Asya'da Epipaleolitik Dönem 6
2.2. Avrupa'da Pleistosen Dönem Sonu Epigravettian Kültürü 8
2.3. Limni Adası Ouriakos Yerleşmesi 11

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
PLEİSTOSEN DÖNEM SONU ANADOLU ARAŞTIRMALARI

3.1. Ege Bölgesi Ballık Mağarası 14
3.2. Güneybatı Anadolu Bölgesi 14
3.2.1. Öküzini Mağarası 14
3.2.2. Karain B 15
3.2.3. Kızılin 17

3.2.4. Beldibi Kaya Sığınağı....18
3.2.5. Belbaşı Kaya Sığınağı....19
3.3. Orta Anadolu Bölgesi....20
3.3.1. Gedikkaya Mağarası....20
3.3.2. Pınarbaşı Kaya Sığınakları ve Açık Hava Yerleşimi....20
3.4. Orta Toroslar Bölgesi....20
3.4.1. Eşek Deresi Mağarası....20
3.4.2. Direkli Mağarası....21
3.4.3. Yusufun Kayası Mağarası....21
3.5. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Körtik Tepe ve Boncuklu Tarla....22
3.6. Kardeniz Bölgesi Tekeköy ve Koskarlı Mağarası....23

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TEKE YARIMADASININ PALEOCOĞRAFYASI

BEŞİNCİ BÖLÜM
GİRMELER YERLEŞİMİ VE BELDİBİ KAYA SIĞINAĞI BULUNTULARININ İNCELENMESİ

5.1. Girmeler Yerleşimi ve Yontmataş Buluntuları....28
5.1.1. Çekirdekler ve Yongalama Ürünleri....31
5.1.2. Düzeltili Aletler....35
5.1.2.1. Makrolitik Aletler....35
5.1.2.2. Mikrolitik Aletler....37
5.2. Beldibi Kaya Sığınağı ve Yontmataş Buluntuları....41
5.2.1. C1 Tabakası....42
5.2.1.1. Düzeltili Aletler....42
5.2.1.1.1. Makrolitik Aletler....42
5.2.1.1.2. Mikrolitik Aletler....45

5.2.2. C2 Tabakası 48
5.2.2.1. Düzeltili Aletler 48
5.2.2.1.1. Makrolitik Aletler 49
5.2.2.1.2. Mikrolitik Aletler 49

ALTINCI BÖLÜM
ÇATALİN VE YAMANSAZ KAYA SIĞINAKLARI BULUNTULARININ İNCELENMESİ

6.1. Çatalin Kaya Sığınağı ve Yontmataş Buluntuları 52
6.1.1. Çekirdekler ve Yongalama Ürünleri 53
6.1.2. Düzeltili Aletler 56
6.1.2.1. Makrolitik Aletler 56
6.1.2.2. Mikrolitik Aletler 58
6.2. YAMANSAZ Kaya Sığınağı ve Yontmataş Buluntuları 60
6.2.1. Çekirdekler ve Yongalama Ürünleri 63
6.2.2. Düzeltili Aletler 65
6.2.2.1. Makrolitik Aletler 65
6.2.2.2. Mikrolitik Aletler 67
GENEL DEĞERLENDİRME 69
SONUÇ 76
K A Y N A K Ç A 78
ÖZGEÇMİŞ 85

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 5.1: Girmeler Yontmataş Buluntuları 32
Şekil 5.2: Girmeler Yontmataş Buluntuları 34
Şekil 5.3: Girmeler Yontmataş Buluntuları 36
Şekil 5.4: Girmeler Yontmataş Buluntuları 38
Şekil 5.5: Girmeler Yontmataş Buluntuları 40
Şekil 5.6: Girmeler Yontmataş Buluntuları 43
Şekil 5.7: Girmeler (1-10) ve Beldibi Kaya Sığınağı C1 (11-21) Yontmataş Buluntuları 44
Şekil 5.8: Beldibi Kaya Sığınağı C1 Yontmataş Buluntuları.....47
Şekil 5.9: Beldibi Kaya Sığınağı C1 Yontmataş Buluntuları.....50
Şekil 6.1: Çatalin Kaya Sığınağı Yontmataş Buluntuları.....55
Şekil 6.2: Çatalin Kaya Sığınağı Yontmataş Buluntuları.....57
Şekil 6.3: Çatalin Kaya Sığınağı Yontmataş Buluntuları.....59
Şekil 6.0.4: Çatalin Kaya Sığınağı Yontmataş Buluntuları.....61
Şekil 6.5: Çatalin Kaya Sığınağı Yontmataş Buluntuları.....62
Şekil 6.6: Yamansaz Kaya Sığınağı Yontmataş Buluntuları 64
Şekil 6.7: Yamansaz Kaya Sığınağı Yontmataş Buluntuları 66
Şekil 6.8: Yamansaz Kaya Sığınağı Yontmataş Buluntuları 68

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 5.1: Girmeler Yongalama Yönlerine Göre Dilgicik Çekirdeği Tipleri 31
Tablo 5.2: Girmeler Dilgicik Çekirdeklerinin Ortalama Ölçüleri (mm) 33
Tablo 5.3: Girmeler Düzeltili Alet Tipleri.....35
Tablo 5.4: Girmeler Makrolitik Alet Tipleri 35
Tablo 5.5: Girmeler Ön Kazıyıcılarının Ortalama Ölçüleri (mm).....37
Tablo 5.6: Girmeler Genel Mikrolitik Alet Tipleri.....37
Tablo 5.7: Girmeler Geometrik Olmayan Mikrolitik Alet Tipleri 37
Tablo 5.8: Girmeler Geometrik Olmayan Mikrolitlerin Ortalama Ölçüleri (mm) 39
Tablo 5.9: Girmeler Geometrik Mikrolitik Alet Tipleri 39
Tablo 5.10: Girmeler Geometrik Mikrolitlerin Ortalama Ölçüleri (mm).....39
Tablo 5.11: Beldibi Kaya Sığınağı C1 Tabakası Düzeltili Alet Sayı ve Oranları 42
Tablo 5.12: Beldibi Kaya Sığınağı C1 Tabakası Makrolitik Aletlerinin Sayı ve Oranları.....42
Tablo 5.13: Beldibi Kaya Sığınağı C1 Tabakası Ön Kazıyıcılarının Ölçü Ortalamaları (mm) 45
Tablo 5.14: Beldibi Kaya Sığınağı C1 Tabakası Mikrolitik Tiplerinin Sayı ve Oranları.....45
Tablo 5.15: Beldibi Kaya Sığınağı C1 Tabakası Geometrik Olmayan Mikrolit Tiplerinin Sayı ve Oranları 45
Tablo 5.16: Beldibi Kaya Sığınağı C1 Tabakası Geometrik Olmayan Mikrolitlerinin Ölçü Ortalamaları (mm) 46
Tablo 5.17: Beldibi Kaya Sığınağı C1 Tabakası Geometrik Mikrolit Tiplerinin Sayı ve Oranları 46
Tablo 5.18: Beldibi Kaya Sığınağı C1 Tabakası Geometrik Mikrolitlerinin Ölçü Ortalamaları (mm) 46
Tablo 5.19: Beldibi Kaya Sığınağı C2 Tabakası Düzeltili Alet Sayı ve Oranları 48
Tablo 5.20: Beldibi Kaya Sığınağı C2 Tabakası Makrolitik Aletlerinin Sayı ve Oranları.....49
Tablo 5.21: Beldibi Kaya Sığınağı C2 Tabakası Ön Kazıyıcılarının Ölçü Ortalamaları (mm) 49
Tablo 5.22: Beldibi Kaya Sığınağı C2 Tabakası Geometrik Olmayan Mikrolitlerinin Ölçü Ortalamaları (mm) 49
Tablo 6.1: Çatalin Kaya Sığınağı Yongalama Yüzeylerine Göre Çekirdek Tipleri 53
Tablo 6.2: Çatalin Kaya Sığınağı Yongalama Yönlerine Göre Çekirdek Tipleri.....54
Tablo 6.3: Çatalin Kaya Sığınağı Çekirdeklerin Ortalama Ölçüleri (mm).....54

Tablo 6.4: Çatalin Kaya Sığınağı Düzeltili Alet Sayı ve Oranları 56
Tablo 6.5: Çatalin Kaya Sığınağı Makrolitik Aletlerinin Sayı ve Oranları 56
Tablo 6.6: Çatalin Kaya Sığınağı Ön Kazıyıcılarının Ölçü Ortalamaları (mm) 58
Tablo 6.7: Çatalin Kaya Sığınağı Mikrolitik Tiplerinin Sayı ve Oranları 58
Tablo 6.8: Çatalin Kaya Sığınağı Geometrik Olmayan Mikrolit Tiplerinin Sayı ve Oranları 58
Tablo 6.9: Çatalin Kaya Sığınağı Geometrik Olmayan Mikrolitlerinin Ölçü Ortalamaları (mm) 60
Tablo 6.10: Çatalin Kaya Sığınağı Geometrik Mikrolitlerinin Ölçü Ortalamaları (mm) 60
Tablo 6.11: Yamansaz Kaya Sığınağı Yongalama Yönlerine Göre Dilgicik Çekirdeği Tipleri 63
Tablo 6.12: Yamansaz Kaya Sığınağı Dilgicik Çekirdeklerinin Ortalama Ölçüleri (mm) 63
Tablo 6.13: Yamansaz Kaya Sığınağı Düzeltili Alet Tipleri 65
Tablo 6.14: Yamansaz Kaya Sığınağı Makrolitik Alet Tipleri 65
Tablo 6.15: Yamansaz Kaya Sığınağı Ön Kazıyıcıların Ortalama Ölçüleri (mm) 65
Tablo 6.16: Yamansaz Kaya Sığınağı Genel Mikrolitik Alet Tipleri 67
Tablo 6.17: Yamansaz Kaya Sığınağı Geometrik Olmayan Mikrolitik Alet Tipleri 67
Tablo 6.18: Yamansaz Kaya Sığınağı Geometrik Mikrolitik Alet Tipleri 67

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 3.1: Pleistosen Dönem sonuna tarihlenen yerleşim yerleri 13
Harita 4.1: Tez Kapsamında Araştırılan Bölge 27
Harita 4.2: Tez Kapsamında Araştırılan Bölge'de Pleistosen Sonuna Tarihlenen Yerleşmeler 27

RESİMLER LİSTESİ

Resim 5.1: Girmeler Mağaraları ve Önünde Tahrip Olmuş Höyük "A" Mağarası Önünde Sondaj Açması Görülmekte.....30
Resim 5.2: Girmeler Sondaj Açması 30
Resim 5.3: Girmeler Geometrik Mikrolitleri.....39
Resim 5.4: Beldibi Kaya Sığınağı.....41
Resim 5.5: Beldibi Geometrik Mikrolitleri.....48
Resim 6.1: Çatalin.....53
Resim 6.2: Yamansaz Kaya Sığınağı (en solda) ve Küçükin (en sağda).....61

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz. : Bakınız

Cm : Santimetre

Çev. : Çeviren

Ed. / Eds. : Editör/Editörler

in. : İçinde

M : Metre

Mm: Milimetre

MÖ : Milattan Önce

vb. : Ve benzeri

vd. : Ve diğerleri

ÖZET

Bu tez çalışması, Anadolu'nun güneybatısında yer alan Teke Yarımadası'nda, Pleistosen Dönem sonuna tarihlenen yerleşimlerin taş alet endüstrilerini inceleyerek, bölgedeki insan adaptasyonlarını ve kültürel süreklilikleri anlamaya yönelik özgün veriler sunmayı amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında, Eşen Vadisi'nde bulunan Girmeler yerleşmesi ile daha önce kazılmış olan Beldibi kaya sığınağından elde edilen yontmataş buluntularının yanı sıra, Yeke Yarımadası yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen Çatalin ve Yamansaz kaya sığınaklarına ait buluntular detaylı teknolojik ve tipolojik analizlere tabi tutulmuştur.

Bu analizler, Pleistosen sonu taş alet teknolojilerinin evrimsel sürecini, mikrolit alet geleneğini ve bölgesel çeşitliliği ortaya koymuştur. Girmeler ve Beldibi yerleşmeleri, yaklaşık olarak Bolling-Allerød iklim evresine (MÖ 12.000–11.500) tarihlenmekte olup, Döşemealtı çevresindeki diğer yerleşimlerle paralellik göstermektedir. Elde edilen veriler, Teke Yarımadası'nın Geç Pleistosen'de Levant Epipaleolitiği ile Güneydoğu Avrupa Epigravettian gelenekleri arasında önemli bir kültürel temas bölgesi oluşturduğuna işaret etmektedir.

Bu tez, Anadolu Epipaleolitiği'nin kronolojik, teknolojik ve kültürel konumuna ilişkin özgün bulgular sunmakla birlikte, bölgedeki gelecekteki arkeolojik çalışmalar için de metodolojik ve kavramsal bir temel oluşturmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Pleistosen Sonu, Teke Yarımadası, Girmeler, Beldibi.

SUMMARY
TEKE PENINSULA AT THE END OF THE PLEISTOCENE

This dissertation aims to present original data to better understand human adaptations and cultural continuities in the Teke Peninsula, located in southwestern Anatolia, by examining the lithic industries of settlements dated to the end of the Pleistocene period. Within the scope of the study, lithic assemblages from the Girmeler settlement in the Eşen Valley and from the previously excavated Beldibi rock shelter, as well as finds from the surface surveys at the Çatalin and Yamansaz rock shelters in the Teke Peninsula, were subjected to detailed technological and typological analyses.

These analyses reveal the evolutionary trajectory of terminal Pleistocene stone tool technologies, the microlithic tradition, and regional variability. The Girmeler and Beldibi assemblages are dated to the Bølling-Allerød climatic phase (ca. 12,000–11,500 cal. BC) and exhibit parallels with other sites in the Döşemealtı region. The findings suggest that during the Late Pleistocene, the Teke Peninsula served as a significant cultural contact zone between the Epipalaeolithic traditions of the Levant and the Epigravettian traditions of Southeastern Europe.

In addition to providing novel insights into the chronological, technological, and cultural position of the Anatolian Epipalaeolithic, this dissertation also aims to offer a methodological and conceptual foundation for future archaeological research in the region.

Keywords: End of Pleistocene, Teke Peninsula, Girmeler, Beldibi.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam için bana Girmeler yerleşimi kazı buluntularını sağlayan ve çalışmam süresince yardım ve desteğini benden esirgemeyen sayın Prof. Dr. Taner KORKUT hocama çok teşekkür ederim. Ayrıca tezimin her aşamasında benden yardım ve desteklerini esirgemeyen danışmanım sayın Prof. Dr. Burçin ERDOĞU hocama ve eş danışman hocam sayın Doç. Dr. Nurcan KAYACAN'a teşekkürlerimi sunuyorum. Yine benden yardım ve desteğini esirgemeyen arkadaşım Öğr. Gör. Osman Emre KÖSE'ye çok teşekkür ediyorum.

GİRİŞ

Pleistosen Dönem sonu antropolojik açıdan iki büyük kırılmanın arasında yer alan uzun bir geçiş dönemini kapsar. On bin yıldan uzun süren dönem Avrupa'da Son Üst Paleolitik ve Güney Batı Asya'da Epipaleolitik Dönem olarak adlandırılmıştır. Kökleri modern insan davranışlarının ortaya çıkıp gelişmeye başladığı Üst Paleolitik Dönem içerisinde olan Son Üst Paleolitik kültürleri, dönem boyunca biriktirdikleri teknolojik ve kültürel yenilik ve gelenekler ile dönem içerisinde meydana gelen dramatik iklim ve çevre değişimlerinin gerek zorlaması gerekse teşviki ile artan mobil durağanlık, mimari, uzman avcılık, içerisinde bitkilerin de yer aldığı besin genişlemesi gibi ekonomik ve inanç sistemi, ideoloji gibi kültürel öğeler geliştirmişlerdir. Olasılıkla birbirini tetikleyen ve teşvik eden bu ekonomik ve kültürel yenilikler birikerek Orta Doğu'da Epipaleolitik Dönem'de MÖ 14 bin yıl boyunca gelişen ve çeşitlenen bu adaptasyon süreci sonunda, insanlık tarihinin en önemli kültürel ve ekonomik dönüşümü olan yerleşikliğe geçilen tarım ve hayvancılığa bağlı bir ekonomik modelin benimsendiği Neolitik Dönem'in ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bu süreç araştırma literatüründe genel olarak kabul edilse de bu dönemde ortaya çıkmış ya da önceki Üst Paleolitik Dönem'den kök alarak gelişmiş ve sonuçta tarım ve hayvancılığın ve yerleşikliğin yerleşmesine vesile olmuş bir takım birbiri içine geçmiş fenomenin, neden, nasıl, nerede ve ne zaman ortaya çıkıp geliştiği, birbirleriyle olan etkileşim veya bağımsız yöneşmeleri ile ilgili soruların cevapları hala çok eksik, tartışmalı veya bilinmeyenlerle doludur. Örneğin Epipaleolitik sonunda tarım ve hayvancılık besin ekonomisine dayalı yerleşik yaşamın ortaya çıkışının iklim ve doğa koşulları ile ilgili sebepleri gibi temel bir konuda bile birbirine zıt yorumlar vardır. Bazı araştırmacılar Neolitik kültürün ortaya çıkışını Genç Dryas (YD) ani iklim değişikliği ve yaklaşık MÖ 11.000 ila 9.800 yıl önce soğuk ve kuru buzul çağı koşullarına geri dönüşü (örn. Bar-Yosef, 1998: 168; Moore ve Hillman, 1992: 483; Moore vd., 2000: 1) veya nüfus baskısı ile ilişkilendirir (örn. Binford, 1968; Stiner, 2001: 6995; 2002: 40; Stiner ve Munro, 2002: 181). Karain B ve Öküzini faunal kalıntıları üzerine araştırma yapmış Levent Atıcı ise Bolling/Allerød'un elverişli koşullarının, Epipaleolitik Dönem'in son bölümünde Batı Toros Dağları'nın verimli ortamlarında uzun süreli yerleşim ve yıl boyu arazi kullanımını teşvik ettiğini iddia eder (Atıcı, 2009: 12). Ancak yine de birbirini tetikleyen, destekleyen ve geliştiren, doğal ve insan adaptasyonuyla ilgili bu fenomenlerin Neolitik'in ortaya çıkışını hazırladığı literatürde kabul görür.

İklim ve çevre koşulları, mikrolitik alet geleneğinin yaygınlaşması, uzman avcılık ve çeşitlenen besin ekonomisi, sedentizm ve mezar uygulamaları, sanatsal ve/veya dinsel öğelerin artışı olarak sıralayabileceğimiz bu fenomenlerin birbirlerini teşvik ettikleri, destekledikleri kabul edilse de hangilerinin öncelikli oldukları konusundaki belirsizlikler sürmektedir. Literatürdeki bu teorik sorunsalların çözümündeki en büyük fiziksel sorun ise Levant ve Avrupa dışındaki bölgelerde kazı ve araştırmaların çok yetersiz olmasıdır. Levant'ın doğusu ve kuzey doğusundaki Toros-Zagroslar'da, Suriye'nin kuzeyinde ve özellikle Ortadoğu ile Avrupa'yı birbirine bağlayan Anadolu'da çok az kazı ve araştırma yapılmıştır. Bu da dönemle ilgili arkeolojik verilerin tam olarak değerlendirilememesine ve farklı modellemelere sebebiyet vermektedir. Oysa özellikle Ortadoğu ve Avrupa arasında yer alan Anadolu'da yapılacak araştırmalar, Anadolu'da Pleistosen Dönem sonu görülen insan kültürü, doğu ve batı Levant'ta ortaya çıkan Epipaleolitik kültürlerin ve çağdaşı Avrupa Son Üst Paleolitik kültürlerin yayılım, temas ve etkileşimleri konusunda olmak üzere bu kültürlerin çeşitliliği, farklılıkları veya bağımsız yöneşimleri veya gelişimleri hakkında bilgilerin edinilmesinde çok önemli veriler sağlayacaktır.

Son yıllarda Anadolu'da Pleistosen sonu ile ilgili buluntular artış gösterse de sadece Antalya yöresi Pleistosen Dönem sonu açısından Anadolu'nun şimdiye kadar en çok araştırılmış olan yeridir. Araştırmacılar gerek Antalya Döşemealtı'nda yer alan Öküzini, Karain ve Kızılin mağaralarında yapılan kazılardan gelen buluntuların gerekse Beldibi ve Belbaşı kaya sığınaklarından gelen buluntuların Anadolu'nun günümüzden 20.000 yıl öncesine giden Levant Bölgesi Epipaleolitiği ile benzer gelişim sergilediğini fakat kendine özgü bir kültür bölgesi olduğunu ortaya koyduğunu savunmaktadır (Kartal, 2003: 41). Benzer bir durum, günümüzden yaklaşık 17.000 yıl öncesine giden Orta Anadolu'da Pınarbaşı Kaya Sığınağı'nda da ortaya konmaktadır (Baird vd., 2013). Daha önceleri Marmara Bölgesi'nde Ağaçlı, Domalı ve Gümüşdere gibi yerleşmeler ile Karadeniz'de Tekeköy "A" Mağarasından bilinen Pleistosen Dönem sonu buluntularına (bkz. Harmankaya ve Tanındı, 1996; Kartal, 2000) son yıllarda Seydikemer Girmeler, Mersin Erdemli Eşek Deresi ile Bergama Ballık Mağarası ve Eskişehir Gedikkayası Mağarası buluntuları eklenmiştir (Erdoğu vd., 2022; Algül vd., 2022; Aksan vd., 2022). Özellikle Eşek Deresi Mağarası kazısında havan ve havaneli gibi öğütme taşları ve Helwan düzeltili yarımaylar da dahil olmak üzere ele geçen buluntular, olasılıkla Geç Epipaleolitik Natufian kültürünün etkilerinin şimdilik orta Toroslar'a kadar yayıldığını göstermektedir (A. Gopher, Ç. Altınbilek-Algül, O. H. Kaycı, Kişisel görüşme Ağustos 2023, Mersin). Ayrıca Batı Anadolu'da Bozburun ve Karaburun'da yapılan yüzey araştırmaları da Pleistosen sonuna tarihlendirilebilecek buluntular vermiştir (Çilingiroğlu vd., 2020: 479;

Atakuman vd., 2022: 329). Kuzey Mezopotamya'nın bir parçası olan Doğu ve Güney Doğu Anadolu'yu içine alan bölgede, özellikle Güneydoğu Toroslar'ın güneyinde, Biris Mezarlığı, Söğüt Tarlası, Uluk Mevkii, Şarklı Mağara gibi önceleri bilinen yerleşimlerin dışında Kahramanmaraş Direkli Mağarası'nda tekrardan başlayan kazılar günümüzden 14.000 yıl öncesine uzanan Epipaleolitik Dönem buluntuları ortaya çıkartmış (Erek, 2012: 57), Körtik Tepe, Boncuklu Tarla ve Cemka Höyük gibi höyük yerleşmelerinin altında Genç Dryas dönem tabakalarına ulaşılmıştır (Kodaş, 2019: 214; 2023: 1).

Diğer yandan son yıllarda Ege'de Limni Adası'nın güneybatısında yer alan Genç Dryas dönemine tarihlendirilen Ouriakos yerleşiminde yapılan kazılar, Anadolu Pleistosen Dönem sonu ile benzer buluntular vermiştir (Efstratiou, vd., 2014: 15). Ouriakos yontma taş endüstrisi, Antalya Öküzini Mağarası'nın Ia1 ve Ia2 tabakalarıyla karşılaştırılmaktadır (Efstratiou, vd., 2014: 8).

Gerek Levant gerekse Anadolu Pleistosen Dönem sonu, Güney Doğu Avrupa'nın Geç Üst Paleolitiği ile çağdaştır. Anadolu ile Avrupa Üst Paleolitik Epigravettian kültürü arasındaki benzerlik bazı araştırmacılar tarafından dillendirilmiştir (Kozlowski, 2005a: 411).

Seydikemer Girmeler önünde yapılan kazı çalışmalarında günümüzden 14.000 yıl öncesine uzanan Pleistosen Dönem sonu tabakaları saptanmıştır (Erdoğu vd., 2022: 302). İlk gözlemler yontmataş endüstrisinin tekno-tipolojik olarak Antalya Döşemealtı'nda yer alan Öküzini, Karain ve Kızılin mağaralarında yapılan kazılarda ele geçen buluntular ile benzerlik olduğunu göstermektedir. Diğer yandan 1960'lı yıllarda kazı çalışması yapılan Beldibi ve Belbaşı kaya sığınaklarındaki kaybolduğu düşünülen malzeme Antalya Müzesi'ne geri gelmiş ve ilk defa Döşemealtı mağaraları buluntuları ile Beldibi ve Belbaşı kaya sığınakları buluntuları arasındaki benzerlik ve farklılıkları anlayabilme fırsatı doğmuştur. Bu bağlamda Teke Yarımadası'nda, doğuda Aksu Çayı'ndan batıda Eşen Çayı'na kadar olan kısımdaki bölgede Pleistosen Dönem sonu yerleşim yerlerini detaylı incelemek ve Anadolu genelinde mikro sayılacak bu bölgede yontmataş endüstrilerinin tekno-tipolojik olarak benzerlik ve farklılıklarını belirlemek, yerleşmeler ve bölgeler arasında sağlıklı bir bağlantının kurulmasını mümkün kılacaktır.

Bu nedenle hali hazırda incelenmekte olan söz konusu buluntu topluluklarına ek olarak tez kapsamında Teke Yarımadası'nda gerçekleştirilen yüzey araştırması yoluyla elde edilen yontmataş buluntular teknolojik ve tipolojik analizleri yapılarak gerek bölge içerisinde gerekse bölgeler arasında karşılaştırmalarla birlikte literatüre sunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM
AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM

Anadolu Yarımadası, güneybatı Asya'nın batı ucunda yer alır. Bu nedenle güneybatı Asya'nın geriye kalan bölgesiyle Avrupa arasında hem bir sınır bölgesi hem de bir köprü konumundadır. Bu konumu nedeniyle insanlık tarihinin her döneminde olduğu gibi Pleistosen Dönem sonunda da güneybatı Asya ile Avrupa arasında insan grupları ve kültürlerinin gelişimi, yayılımı ve birbirleri ile olan etkileşimlerinin anlaşılmasında önemli bir bölgedir.

Ancak bu önemine rağmen Pleistosen Dönem sonu ile ilgili araştırmalar oldukça azdır. Bu tezin kapsamını oluşturan Teke Yarımadası'nda ise en eski araştırma olarak 1959-60 yıllarında Enver Bostancı tarafından kazı çalışması yapılan, Antalya Kemer İlçesi'nde yer alan Beldibi ve Belbaşı kaya sığınaklarını sayabiliriz (Bostancı, 1959; 1963; 1967). 1980'li yılların başında Işın Yalçınkaya; İlhan Kayan ve Angela Minzoni-Deroche'dan oluşun ekip tarafından Antalya civarında yapılan araştırmalarda Yaman Sazlığı'nın olduğu kesimdeki bir dizi küçük mağara ve kaya sığınağı tespit edilmiş ve Güzeloba adı altında literatüre geçmiştir. İçlerinde sırtlı dilgicik ve ön kazıyıcıların da olduğu toplam 103 parça yontma taş buluntu Üst Paleolitik Dönem'in sonuna tarihlendirilmiştir (Yalçınkaya, 1986). 1993 yılında Konyaaltı'ndan Kemer'e kadar olan kıyı bölgede Harun Taşkıran başkanlığında yapılan yüzey araştırmalarında birçok mağara ve kaya sığınağı incelendiği halde Paleolitik ve Epipaleolitik çağlara ait herhangi bir malzeme bulunamamıştır (Taşkıran, 1995). Antalya Kemer'den başlayarak Kumluca, Finike, Demre ve Kaş ilçelerinde bugüne kadar tarihöncesi dönemlere ait araştırmalar yapılmamıştır. Sadece 1959 yılında Finike Cürücüin olarak bilinen kaya sığınağının önünde Enver Bostancı tarafından bir sondaj kazısı gerçekleştirilmiş, fakat herhangi bir yontmataş buluntuya rastlanmamıştır (Bostancı, 1959: 130).

Bu bağlamda Teke Yarımadası'nın Pleistosen Dönem sonuna ilişkin mevcut bilgiler, sadece yüzey araştırmaları ile Beldibi ve Belbaşı kaya sığınaklarında gerçekleştirilen eski kazılarından elde edilmiş sınırlı verilere dayanmaktadır. Söz konusu veri eksikliği, sağlıklı ve kapsamlı bölgesel sentez yapılmasını zorlaştırmaktadır. Yeterli arkeolojik veriye dayanmaksızın yapılan sentezler ise, bölgeler arası karşılaştırmaların doğru bir şekilde yapılmasını ve dolayısıyla kültürlerin sınırlarını, yayılımlarını ve etkileşimlerinin saptanmasını zorlaştırmaktadır.

Bu tezin ilk amacı Teke Yarımadası'nın Pleistosen Dönem sonu yontmataş endüstrisi geleneğini saptayıp bölgenin durumunu ortaya koyarak literatürdeki veri eksikliğinin giderilmesine katkı sağlamaktır. Teke Yarımadası'nın içinde bulunduğu bölge ile birlikte

gelişimi, Levant Epipaleolitik kültürü ve Balkan Epigravettian kültürü ile bağlantılarının ve etkileşimlerinin olup olmadığı konusundaki bilgi ve modellemelere katkı sağlamak da tezin amaçları arasındadır.

Bu amaçlar doğrultusunda Girmeler yerleşiminde 2020 ve 2021 yıllarında yapılan sondaj kazısında bulunan yontmataş buluntular ve Bostancı'nın 1959-1967 yıllarında Beldibi Kaya Sığınağı'nda yaptığı kazılarda bulunan ve Antalya Arkeoloji Müzesi'nde olan yontmataş buluntuların teknolojik ve tipolojik analizleri yapılmıştır.

Bölgede olası diğer Pleistosen Dönem sonu yerleşimlerini bulmak amacıyla Teke Yarımadası'nda T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün öğrenci arazi çalışması izinleriyle 2021 ve 2022 yıllarında, doğuda Aksu Çayı'na yakın Yaman Sazlığı'ndan başlayarak Katran Dağı, Bey Dağları ve Susuz Dağı'nın güneyinden kıyı kesimlerde bir yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Araştırmalar sırasında 1/25.000'lik haritalarda mağara olarak görülen lokasyonlara bakılmış, olası kaya sığınakları incelenmiş ve ayrıca Pleistosen Dönem sonuna ait malzeme bulabileceğimiz Paleosol topraklar araştırılmıştır.

Yapılan araştırmalarda dönemle ilgili sadece Aşağı Karaman Mahallesi sınırları içerisinde yer alan Çatalin isimli yerleşim tespit edilebilmiştir. Ayrıca Yalçınkaya ve ekibinin yaptığı yüzey araştırmasında tespit edilen Güzeloba kaya sığınakları tekrar araştırılmış, yontmataş buluntuların bir kaya sığınağında yoğunlaştığı tespit edilmiş, bu kaya sığınağına Yamansaz Kaya Sığınağı adı verilmiştir. Çatalin ve Yamansaz kaya sığınaklarının yontmataş buluntularının da teknolojik ve tipolojik analizleri yapılmıştır.

Burada analizler sonucunda ortaya çıkan veriler değerlendirilerek yarımadanın yontmataş geleneğinin bir sentezi yapılmaya çalışılacaktır. Daha sonra yarımadanın yontmataş geleneği, etrafında bulunan batı-güneybatı Anadolu yerleşimlerinin endüstrileri ile karşılaştırılarak bölgesel bir sentez yapılmaya çalışılacaktır.

Son olarak da olası bağlantı ve etkileşimleri araştırmak amacıyla batı-güneybatı Anadolu yontmataş gelenekleri, Balkan Epigravettian endüstrileri ile ve orta Toroslar ile birlikte Levant Epipaleolitik endüstrileri ile karşılaştırılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM
PLEİSTOSEN DÖNEM SONUNDA GÜNEYBATI ASYA VE AVRUPA KÜLTÜR KOMPLEKSLERİ

Pleistosen Dönem sonu yaklaşık olarak MÖ 22.000 – 10.000 yılları arasını kapsar. Bu dönem avcı – toplayıcı insan yaşamında önemli değişimlerin gerçekleşmesi ve yeni adaptasyonların ortaya çıkıp gelişmesi gibi önemli kültürel ve ekonomik gelişmelere sahne olmuştur. Avcı – toplayıcı insan gruplarının daha yerleşik hale gelmesi, besin ekonomisi genişlemesi, mikrolitik alet teknolojisi, uzak mesafeli ticari faaliyetlerin ortaya çıkışı gibi insanlığı Neolitik dönüşüme götüren yenilik ve gelişmeler bu dönemde başlamış ve gelişmiştir.

Pleistosen Dönem sonunda Güneybatı Asya ve Avrupa kültürlerinde görülen değişim süreci ve ivmesi farklı gelişmiş ve farklı sonuçlara ulaşmıştır. Bu nedenle bu iki bölgede kültürler farklı isimlendirilmekte ve farklı değerlendirilmektedir. Avrupa'da bu dönem Geç/Son Üst Paleolitik Dönem olarak adlandırılırken, Güneybatı Asya'da Epipaleolitik Dönem olarak adlandırılmaktadır. Teke Yarımadası'nda Pleistosen Dönem sonunda her iki bölgede görülen kültürlerin de etkileri görülmektedir.

2.1. Güneybatı Asya'da Epipaleolitik Dönem

Güneybatı Asya'da Erken Epipaleolitik Dönem (MÖ 22.000 – 16.000) Masraqan, Kebaran, Nebekian, Qalkhan ve Nizzanan gibi kültür komplekslerinden oluşur (Goring-Morris, 1995). Bu dönemde mikrolitlerin şekillendirilmesindeki genel eğilim, ters rötuş dahil olmak üzere ince rötuşlanmış dilgiciklerden ve daha sonra geometrik mikrolitlere dönüştürülmüş sırtlı dilgiciklere doğru zaman içinde bir kaymadır (Bar-Yosef ve Belfer-Cohen, 1989). Erken Epipaleolitik kültürler; Geç Ahmarian geleneğinin dar alınlı dilgicik çekirdeklerinden dilgicik üretimiyle karakterize edilen Masraqan kültürünü (Shea, 2013) ve rötuşlanmış dilgiciklerin çoğaldığı Ohalo II gibi yerleşmeleri ve eğik budamalardan oluşan Yabrud III kaya sığınağında tanınan Nebekian kültürünü içerir. Nebekian, kavisli rötuşlanmış dilgicikler ve mikrokalem tekniği ile dikkat çekerken gene aynı döneme ait Kebaran kültürü eğik budanmış sırtlı dilgiciklerden oluşan uçlar ile karakterize edilir (Bar-Yosef ve Belfer-Cohen, 1989).

Erken Epipaleolitik Dönem'de özellikle İsrail'in kuzeyinde bulunan Ohalo II yerleşmesi ön plana çıkmaktadır. Yerleşmede dal-örgü tekniği ile yapılmış 6 adet yuvarlak/oval kulübenin yanı sıra açık alanda ocak yerleri ve bir mezar buluntusu saptanmıştır. Tahıl yetiştiriciliğinin en eski kanıtlarını içeren botanik örneklerinin yanı sıra öğütme taşları ve orak bıçaklarından oluşan buluntu grubu da saptanmıştır (Nadel, 2002)

Ürdün'de Erken Epipaleolitik Dönem'de Qalkhan ve Nizzanan olmak üzere iki kültür kompleksi daha vardır. Her ikisi de mikrokalem tekniğini kullanırken, Nizzanan ayrıca üçgenlerden oluşan geometrik mikrolitlerle de karakterize olur (Bar-Yosef ve Belfer-Cohen, 1989).

Orta Epipaleolitik Dönem, yaklaşık olarak MÖ 16.000 – 13.000 yılları arasına tarihlenmektedir. Bu dönemde dünya çapında iklim iyileşmeye başlamış ve Erken Epipaleolitik'e kıyasla daha nemli ve sıcak koşullar yaşanmıştır. Bu dönem, avcı-toplayıcılığın daha karmaşık hale gelmesi, bitki işleme faaliyetlerinin artması ve taş alet teknolojisinde büyük değişiklikler yaşanmasıyla karakterize edilmektedir ve Geometrik Kebaran, Mushabian, Ramonian, Madamaghan ve Qalkhan kültür komplekslerinden oluşur (Belfer-Cohen ve Goring-Morris, 2011).

Orta Epipaleolitik Dönem'in belirleyici kültürü olan Geometrik Kebaran'ın materyal kültürü arasında az miktarda sürtmetaş, deniz yumuşakçaları, kemik aletler ve sembolik objeler de yer almaktadır. Ayrıca Geometrik Kebaran kültürü ile bağlantılı mezarlar da bulunmuş olup bazılarında mezar hediyesi olarak taş kapların da konulduğu saptanmıştır (Belfer-Cohen ve Goring-Morris, 2013). Dilgi ve dilgiciklerden üretilmiş trapez-dikdörtgen tarzı mikrolitlerle karakterize edilen Geometrik Kebaran kültürü bu dönem için oldukça belirleyicidir (Bar-Yosef ve Belfer-Cohen, 1989).

Diğer endüstriler arasında, ikisi de Negev ve Sina gibi güney bölgelerinde bulunan Mushabian ve Ramonian yer alır. Mushabian taş toplulukları, La Mouillah uçları (eğik budamadan oluşturulan bir mikrokalem izi olan dilgicikler) ve eşkenar üçgenler üretmek için mikrokalem tekniğinin yoğun kullanımıyla karakterize edilir. Ramonian toplulukları ise içbükey bir sırta sahip, mikrokalem izi üzerinde eğik budama bulunan dilgiciklerden oluşan Ramon uçları ile karakterize edilirler (Bar-Yosef ve Belfer-Cohen, 1989).

Levant bölgesinde Geç Epipaleolitik Dönem, yaklaşık MÖ 13.000 – 9.700 yılları arasında önemli kültürel ve teknolojik değişimlerin yaşandığı bir süreçtir (Belfer-Cohen ve Goring-Morris, 1996). Geç Epipaleolitik Dönem'de gruplar ilk kez önceki Orta Epipaleolitik'e göre daha büyük sosyal birimler halinde bir araya gelmiş ve daha yerleşik hale gelmiştir. Bu dönemde, avcı-toplayıcı toplulukların yerleşik hayata geçiş süreci hızlanmış ve bu geçiş, Natufian kültürü ile doruk noktasına ulaşmıştır (Bar-Yosef, 1998). Natufian kültürü, Doğu Akdeniz havzasında, özellikle Ürdün Vadisi, Galilee Bölgesi, Carmel Dağları ve Lübnan'ın güney bölgelerinde tespit edilmiştir. Mimaride en belirgin değişim daha kalıcı ve sağlam konutlar yapılmaya başlamış olmasıdır. Konutların genellikle 3–6 metre çapında olduğu, taş temeller üzerine kerpiç ya da organik malzeme ile üst örtülerinin yapıldığı gözlemlenmiştir.

Natufian kültüründe kafatası çıkarma da dahil olmak üzere çoklu, tekil ve kısmi ikincil gömülerden oluşan farklı ölü gömme adetleri görülmektedir. Bireyler genellikle ev içlerine veya evlerin yakınına gömülmüş, bazı mezarlarda deniz kabuğu, taştan veya hayvan dişlerinden boncuklardan oluşan süs eşyaları bulunmuştur (Belfer-Cohen ve Goring-Morris, 2013). Özellikle köpeklerin insanlarla birlikte gömülmüş olması, hayvanların evcilleştirilmesine dair en erken kanıtlardan biri olarak kabul edilir.

Yontmataş alet teknolojisine bakıldığında hazırlıksız başlatılan, çok yönlü, genellikle düzensiz, amorf, çoklu platformlu küçük çekirdeklerden geniş ve kısa yonga üretimi yaygındır (Delage, 2011). Sırtlı dilgiciklerin ve geometrik mikrolitlerin, özellikle de yarımayların baskın olduğu görülmektedir. Bu yarımaylar özellikle erken Natufian'da Helwan düzelti ile yapılmışlardır (Shea, 2013). Özellikle yabani tahılların hasadı için kullanılan orak dilgileri de ilk kez ortaya çıkmaktadır.

Natufian ekonomisinin temelini avcılık ve toplayıcılık oluşturmaktadır. Geyik, ceylan, küçük memeliler, kuşlar ve balıklar avlanmıştır. Ancak en dikkat çekici unsurlardan biri, yabani tahılların (özellikle buğday ve arpa) yoğun biçimde toplanması ve işlenmesidir. Bu süreç, ilk tarım faaliyetlerine geçişin öncüsü olarak kabul edilmektedir (Bar-Yosef ve Valla, 1991). Natufian topluluklarında kullanılan orak dilgileri ve öğütme taşları, tahıl işleme faaliyetlerinin sistematik bir şekilde yapıldığını göstermektedir.

Negev ve Sina gibi güney bölgelerinde Geç Epipaleolitik Dönem'de Harifian kültürü görülmektedir (Goring-Morris, 1991). En önemli yerleşmelerden olan Abu Salam yerleşmesinde çukur tabanlı yuvarlak planlı barınaklar bulunmuştur. Mikrolitik uçlar Harifian endüstrinin karakteristik bir özelliğidir. Harif ucu olarak bilinen ok/mızrak uçları karakteristiktir. Ayrıca yarımay ve üçgen geometrik mikrolitler de karakteristik olup bunların ve Harif uçların yapımında mikrokalem tekniğinin uygulandığı görülmektedir. Aletler içinde ön kazıyıcılar, çontuklular ve dişlemeliler de oldukça yoğundur (Goring-Morris, 1991).

2.2. Avrupa'da Pleistosen Dönem Sonu Epigravettian Kültürü

Avrupa'da Gravettian sonrası dönemle ilgili iki büyük kompleks tanımlanır. Bunlar Solutrean, Badegoulian, Magdelanian, Epimagdelanian/Azilian endüstrilerinin bulunduğu Orta-Batı Avrupa ve teknolojik, tipolojik ve krono-kültürel açıdan Epigravettian olarak tanımlanan Doğu Avrupa ve Akdeniz Avrupası'dır (Ricci vd., 2019).

Epigravettian kültürünün Anadolu'daki yayılımı üzerine sınırlı bilgi olsa da Kozlowski ve Kaczanowska (2004), Öküzini Mağarası ve Karain B Mağarası'ndaki buluntuların, bu döneme işaret ettiğini ve Balkanlar ile kültürel bağlantıların olduğunu düşünmektedir.

Özellikle Güneydoğu Avrupa'da, Gravettian sonrası gelişmelerin bir uzantısı olarak şekillenen Epigravettian, çevresel zorlamalar, demografik dalgalanmalar ve teknolojik adaptasyonların etkisiyle çeşitlenmiş bir yapıya sahiptir. Bu kültür, Last Glacial Maximum (LGM) sonrasında değişen ekolojik koşullara yanıt olarak mikrolitik ve dilgisel üretim sistemlerinin ön plana çıktığı, avcı-toplayıcı grupların mobil yaşam tarzlarına uygun teknolojik çözümler geliştirdiği bir dönemi temsil eder.

Kronolojik olarak yaklaşık MÖ 20.000 civarından başlayarak, bazı bölgelerde Holosen'in başlarına kadar uzanan bir süreklilik gösterir (Kozłowski, 1999; Adam, 1999b). Bu dönem, LGM sonrası iklim koşullarında hayatta kalma stratejilerinin yeniden şekillenmesini ve üretim sistemlerinin minimalize edilmesini yansıtır. Doğu Avrupa'da Donetsk havzasında, Karadeniz çevresinde ve Balkanlar'da tespit edilen Epigravettian endüstrileri, ortak bazı unsurlara sahip olmakla birlikte, yerel kaynaklara ve geleneklere dayalı olarak farklılaşmaktadır (Chabai ve Dudnyk, 2022; Roubet, 1999). Yunanistan'daki erken Epigravettian örnekleri, bazı Gravettian ve Aurignacien miraslarını sürdürmekle birlikte, kendi içinde özgün bir geçiş sürecine işaret eder (Elefanti ve Marshall, 2023).

Gravettian toplumları, büyük memelileri avlamaya yönelik stratejiler geliştirerek, özellikle mamut, bizon ve ren geyiği gibi hayvanları avlamaya odaklanmışlardır. Ancak Epigravettian Dönem'de, daha çeşitli av stratejileri gelişmiş ve küçük memeliler, kuşlar ve balıkçılığın avlanmada önemli bir rol oynadığı görülmüştür (Kaminska, 2016). Bu değişim, büyük av hayvanlarının azalması ve iklim değişiklikleri nedeniyle avcı-toplayıcı grupların daha çeşitli besin kaynaklarına yönelmesini yansıtmaktadır.

Gravettian toplumları, genellikle mevsimsel göçebe bir yaşam tarzını benimsemiş ve büyük av hayvanlarının göç yollarını takip etmiştir. Buna karşılık, Epigravettian Dönem'de daha yerleşik yaşam biçimlerine geçiş izleri görülmektedir. Özellikle mağara ve açık hava yerleşimlerinin daha uzun süreli kullanıldığı, kamp alanlarının daha organize hale geldiği görülmektedir (Anghelinu vd., 2021).

Gravettian'da, özellikle Venüs heykelcikleri gibi figüratif sanat eserleri yaygınken, Epigravettian'da bu tür sanatsal ifadelerin sayısında bir azalma gözlemlenmiştir (Lengyel, 2018). Bunun yerine, kaya sanatına yönelik bazı gelişmelerin olduğu ve kişisel süs eşyalarının kullanımının arttığı görülmektedir.

Epigravettian kültürünün belirgin özelliklerinden bir tanesi de *Cyclope neritea ve Columbella rustica*'dan yapılmış, geniş bir coğrafyaya yayılan boncuklardır. Ayrıca Balkanlar'da ve İtalya'da kemikler üzerine yapılmış geometrik desenli kazımalar bulunur (Borić ve Cristiani, 2016).

Bölgeler arası hammadde taşımacılığı ve değiş-tokuş mekanizmaları, obsidyen ve çakmaktaşı gibi malzemelerin geniş alanlara yayılmasıyla kanıtlanmaktadır (Ricci vd., 2019).

Epigravettian kültürü, erken, orta ve geç olmak üzere üç aşamada incelenmektedir.

Erken Epigravettian (MÖ 20.000 – 16.000): Bu dönemde Gravettian'ın bazı temel özellikleri devam eder. Ancak taş alet teknolojisinde belirgin bir küçülme ve mikrolitik unsurların ortaya çıkışı gözlemlenir (Anghelinu vd., 2021). Bu evre, özellikle LGM'nin en soğuk olduğu döneme denk gelmekte olup, insan topluluklarının daha küçük gruplar halinde ve daha sınırlı bölgelerde yaşamaya başladıkları görülmektedir.

Orta Epigravettian (MÖ 16.000 – 12.000): Bu evre, iklimin nispeten iyileşmeye başladığı ve insan gruplarının daha geniş alanlara yayıldığı bir dönemdir. Alet teknolojisinde mikrolitik gelenek giderek daha baskın hale gelirken, av stratejilerinde çeşitlilik artmış ve küçük memelilerin avlanmasına yönelik teknikler gelişmiştir (Kaminska, 2016). Özellikle İtalya, Balkanlar ve Karpat bölgesinde yerleşimler artış göstermiştir.

Geç Epigravettian (MÖ 12.000 – 10.000): Bu evre, Üst Paleolitik'ten Mezolitik'e geçişin yaşandığı dönemi temsil eder. İnsan toplulukları daha yerleşik hale gelirken, avcılığın yanı sıra balıkçılık ve bitkisel gıda tüketimi de artış göstermiştir. Taş aletler daha küçük ve özelleşmiş hale gelirken, kemik ve boynuzdan yapılan aletlerin sayısında da artış gözlemlenmektedir (Lengyel ve Wilczynski, 2018). Ayrıca bu dönemde kültürel farklılıklar daha belirgin hale gelmiş ve bölgesel gelenekler gelişmiştir.

Epigravettian teknolojisi, baskın olarak dilgisel üretime dayalıdır ve dilgicik üretimi ile mikrolitik endüstrilerin gelişimi bu dönemi karakterize eder. Epigravettian yontmataş endüstrisinde, Gravettian'a kıyasla üretim tekniklerinin daha fazla özelleştiği görülmektedir. Montoya (2004)'ya göre, bu dönemde dört farklı üretim zinciri kullanılmış, ancak zamanla daha basit ve verimli tekniklere geçiş olmuştur (Montoya, 2004). Gravettian kültürü, genellikle büyük av hayvanlarını avlamaya yönelik aletler ve büyük yontmataş aletler ile karakterizedir. Gravettian taş aletleri, belirgin bir şekilde dilgi-yongalar ve uzun dilgiler içerirken, Epigravettian'da aletlerin küçüldüğü, geometrik ve geometrik olmayan mikrolitlerin yaygınlaştığı görülmektedir (Lengyel, 2018). Bu durum, avlanma stratejilerinde ve yontmataş kullanımında belirgin bir değişime işaret eder.

Ön kazıyıcıların boyunun kısalması ve burinlere göre baskın olması ve sırtlı dilgiciklerin yeni bir alet olarak ortaya çıkması gibi unsurlar Epigravettian'da ortaya çıkan yeniliklerdir (Montoya, 2008). Özellikle Erken Epigravettian'da ortaya çıkan yontmataş topluluklarındaki belirli bir teknolojik yenilik, omuzlu uçlardır (Borić ve Cristiani, 2016).

Epigravettian kültürü, Balkanlar genelinde belirgin bölgesel varyantlarla temsil edilmiştir. Güney Balkanlar'da Yunanistan'ın Epirus ve Tesalya bölgelerinde yer alan Theopetra, Klithi, Boila gibi yerleşimler, gelişmiş dilgisel üretim sistemleri ve sırtlı mikrolitlerin yoğun kullanımı ile dikkat çeker (Adam, 1999a; Bailey, 1999). Klithi'deki bulgular, özellikle çok iyi organize edilmiş dilgi çekirdekleri ve dilgiciklerin seçici biçimde kullanımıyla, yüksek derecede standartlaşmış bir üretim sürecine işaret eder (Bailey, 1999). Buna karşılık, Orta ve Kuzey Balkanlar'da (Sırbistan, Bulgaristan, Romanya) yer alan Radovanci, Vlasac gibi alanlarda mikrolitlerin temsili sınırlı kalmakta ve çok yönlü çekirdek stratejileri ile daha kaba alet formları gözlemlenmektedir (Mihailović ve Mihailović, 2007). Elefanti ve Marshall (2023), Yunanistan'daki endüstrilerin Doğu Avrupa'daki diğer Epigravettian gruplarla karşılaştırıldığında daha sofistike ve sürekli bir evrimsel çizgiye sahip olduğunu vurgular.

Epigravettian endüstriler, hem Gravettian geleneklerinden bazı unsurları sürdürmeleri hem de Neolitik öncesi mikrolitik sistemlerin öncülü olmaları açısından kültürel süreklilik bağlamında önemlidir. Epirus bölgesindeki bazı yerleşimlerde, erken Aurignacien izlerinin devam ettiği ve bu izlerin mikrolitik biçimlerde yeniden yorumlandığı gözlemlenmiştir (Adam, 1999b; Kozłowski, 2005). Ricci vd. (2019), geç Epigravettian döneminde teknik uzmanlığın arttığını ve bu artışın bazı bölgelerde Neolitik öncesi üretim sistemlerine doğrudan katkı sunduğunu ileri sürer. Buna ek olarak, Balkanlar'da görülen Epigravettian'dan Mezolitik'e geçişin kesintisiz değil, bölgesel ve çevresel etkilere göre değişken bir süreklilik sergilediği anlaşılmaktadır (Kozłowski ve Kaczanowska, 2004).

2.3. Limni Adası Ouriakos Yerleşmesi

Ouriakos yerleşimi, 2006 yılında Moudros belediyesindeki Fyssini'nin güneydoğu Louri kıyısında keşfedilmiştir (Efstratiou vd., 2014). Yerleşim, plaja yakın bir otopark inşası sırasında arkeolojik yatağı kapatan bir kumulun bir kısmı kaldırıldığında tesadüfen ortaya çıkarılmıştır (Efstratiou vd., 2014). Denize doğru hafifçe eğimli bir Pleistosen kalkerinitik deniz terasında kısmen yer alan yerleşim, yaklaşık 10 m yükseklikte olup iki mevsimsel akarsu ile sınırlandırılmıştır; bunlardan batıdaki akarsu yerleşime adını vermiştir (Efstratiou vd., 2014).

Kazı çalışması yapılan MÖ. 10.437-10.198 yılları arasına tarihlendirilen *Younger Dryas* döneminde geçici bir kamp yeri olarak kullanılmış Ouriakos yerleşimi Antalya Öküzini Mağarası'nın Epipaleolitik Dönem'e tarihlendirilen Ia1 ve Ia2 tabakalarıyla karşılaştırılmıştır (Efstratiou vd., 2014). Bu dönemde Limni Adası ve Gökçeada beraber büyük bir ada görünümünde anakaradan uzakta yer almaktaydı. Ouriakos'da yontmataş alet endüstrisinin

büyük bir çoğunluğunu yarımay biçimli geometrik mikrolitler ve küçük ön kazıyıcılar oluşturmaktadır. Ayrıca Sırtlı dilgicikler ve uçlar ile delicilerden oluşan geometrik olmayan mikrolitler de bulunmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
PLEİSTOSEN DÖNEM SONU ANADOLU ARAŞTIRMALARI

Bu bölümünde sadece Anadolu'da kazı ve sondaj çalışmalarında Pleistosen Dönem sonuna tarihlenen malzeme veren yerleşim yerleri ele alınacaktır. Anadolu genelinde kuşkusuz bu dönemi en iyi anlayabileceğimiz yerleşim Antalya Öküzini Mağarası'dır. Gene Antalya Döşemealtı'nda Karain Mağarası B gözünden gelen buluntular ve Kazılin kazıları dönemi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Antalya Beldibi ve Belbaşı Kaya Sığınaklarından gelen Pleistosen Dönem sonuna tarihlenen hem eski hem yeni bulgular da dönem arkeolojisi için önemlidir. Batı Anadolu'da son yıllarda Bergama Ballık Mağarası'nda yapılan sondaj kazısı ile Eskişehir Gedikkayası Mağarası ilgili dönemle bağlantılı buluntular vermiştir. Orta Anadolu'da ise Pleistosen Dönem sonuna tarihlenen en önemli yerleşim Pınarbaşı'dır. Anadolu'nun Güneyinde ise Mersin Erdemli Eşek Deresi Pleistosen Dönem sonuna tarihlenen önemli bir yerleşimdir. Kahramanmaraş'ta Pleistosen sonu ve Holosen başına tarihlendirilen Direkli ve Yusufun Kayası mağaralarının yanısıra Doğu Anadolu'da Körtik Tepe, Boncuklu Tarla ve Cemka Höyük gibi höyük yerleşmelerinin altında Genç Dryas dönem tabakalarına ulaşılmıştır (Kodaş, 2019; 2023).

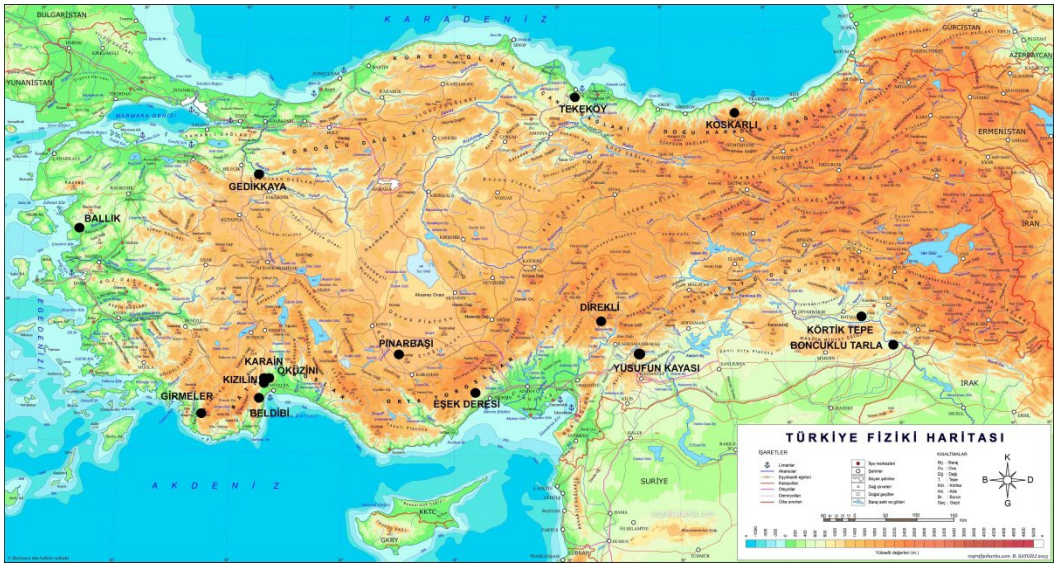

Harita 3.1: Pleistosen Dönem sonuna tarihlenen yerleşim yerleri

3.1. Ege Bölgesi Ballık Mağarası

Ballık Mağarası, İzmir'in Dikili İlçesi'nde yer alır. Mağarada 2021 yılında kısa süreli bir kazı gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen kazı çalışmasında Pleistosen Dönem sonu ile ilgili üç evreli bir dolguya ulaşılmıştır. Dolgu içerisindeki seviyeler GH II, GH II.1 ve GH III olarak adlandırılmıştır (Aksan vd., 2022: 360). Pleistosen dolguda yapılan C14 tarihlemeleri, M.Ö. 11.800- 10.000 tarih aralığını vermiştir.

İncelemelere ve gözlemlere göre hammadde, mağara önünde yer alan Ballık Deresi'nden elde edilen çakmaktaşı ve çört yumrularından elde edilmiştir. Buluntular içerisinde çekirdekler, teknolojik parçalar ve diğer yongalama artıkları oldukça fazladır. Bu nedenle yongalamanın büyük oranda mağarada yapıldığı düşünülmektedir (Aksan vd., 2022: 360).

Mikrolitik elemanlar, aletler içerisinde baskındır. Geometrik mikrolitler içerisinde ise yarımaylar baskın öğelerdir. Sürtmetaş elemanlar endüstri içerisinde yer almaz. Mağara hem geçici bir kamp hem de yontmataş üretim merkezi olarak değerlendirilmektedir (Aksan vd., 2022: 360).

Ballık Mağarası yontmataş buluntuları, Limni Adası'ndaki Ouriakos buluntu topluluğuyla karşılaştırılmakta ve tipolojik açıdan büyük benzerlikler paylaştıkları vurgulanmaktadır (Aksan vd., 2022: 361).

3.2. Güneybatı Anadolu Bölgesi

3.2.1. Öküzini Mağarası

Öküzini Mağarası, Antalya İli, Döşemealtı Belediyesi, Yağca Köyü sınırları içerisinde yer alır. Karain Mağarası'nın kuzeydoğusunda 1,5 km mesafede, Antalya il merkezinin yaklaşık 32 km kuzeybatısındadır. Mağara ilk kez 1950'lerde Prof. Dr. İsmail Kılıç Kökten tarafından keşfedilmiş ve kazılmıştır. Mağara 1989 – 1999 yılları arasında Prof. Dr. Işın Yalçınkaya tarafından tekrar kazılmış olup, 12 jeolojik seviye içerisinde 4 arkeolojik ünite tespit edilmiştir. Mağara, Türkiye'de Pleistosen Dönem sonu ile ilgili en iyi araştırılmış yerleşimdir.

Büyük çoğunluğunun hammaddesi radyolarit olan yontma taş teknolojisi genel olarak incelendiğinde, çekirdeklerin vurma düzlemleri ile yongalama yüzeyleri arasındaki açıların dar olduğu, tek yönlü prizmatik çekirdekler iki yönlü çekirdeklerden baskın olduğu, ayrıca iki yönlü çekirdekler alt tabakalarda baskınken, üst seviyelerde tek yönlü çekirdeklerin baskın hale geldiği anlaşılmaktadır (Kartal, 2009: 122).

Makrolitlerin oranı tüm düzeltili aletler içerisinde %53'tür. Makrolitler içerisinde baskın olan grubu ise ön kazıyıcılar oluşturur. Diğer yaygın grubu ise çontuklu ve dişlemeli aletler oluşturur. Makrolitikler içerisinde sırtlı dilgiler, burinler ve delgiler fazla değildir (Kartal, 2009:

123). Mikrolitik aletler arasında ise geometrik olmayan mikrolitler, geometrik mikrolitlere oranla baskındır. Ancak tabakalar olarak değerlendirildiğinde alt seviyelerde geometrik olmayan mikrolitler baskınken, üst seviyelerde geometrik mikrolitler baskın hale geldiği anlaşılmaktadır (Kartal, 2009: 124). Öküzini Mağarası'nın hemen her tabakasında mikrokalem tekniğinin uygulandığına dair kanıtlar ele geçmiştir.

Yaklaşık MÖ 17.500- 14.500'e tarihlendirilen I. arkeolojik ünitede sırtlı dilgicikler, baskın grubu oluşturur. Mikrogravetler de bu ünitenin önemli bileşenlerindendir. Diğer mikrolitler içerisinde düzeltili dilgicikler, distal ya da proksimal uçlarından verev budanmış dilgicikler, uzun ve kısa çeşitkenar üçgenler vardır. Bu ünitede yarımay ve trapez bulunmamıştır (Kartal, 2009: 148).

II. arkeolojik ünite yaklaşık olarak MÖ 14.500 – 13/12.000'e tarihlendirilmiştir. Bu ünite içerisinde de sırtlı dilgicikler baskın grubu oluşturur. Diğer mikrolitler içerisinde yoğunluk sırasına göre düzeltili dilgicikler, ucu almaşık düzeltili dar mikro uçlar, ucu düzeltili dar mikro uçlar, yarımaylar, dar mikro uçlar, distal ya da proksimal uçlarından verev budanmış dilgicikler, verev budanmış sırtlı dilgicikler, uzun çeşitkenar üçgenler, ikizkenar üçgenler, her iki ucu sivri kavisli sırtlı dilgicikler, kısa çeşitkenar üçgenler, mikrogravet uçlar ve kavisli sırtlı dilgicikler vardır (Kartal, 2009: 150).

Yaklaşık olarak MÖ 13/12.000 – 10.5/10.000'e tarihlendirilen III. arkeolojik ünitede ise geometrik mikrolitler, geometrik olmayanlara oranla baskın hale gelmiştir. Yarımaylar, bu ünitenin en baskın mikrolitleridir. İkinci baskın grubu ise ikizkenar üçgenler oluşturur. Bunları yoğunluk sırasına göre çeşitli tiplerde trapezler, dar mikro uçlar, sırtlı dilgicikler, distal ya da proksimal uçlarından verev budanmış dilgicikler, kısa çeşitkenar üçgenler ve az miktardaki düzeltili dilgicikler izler (Kartal, 2009: 150).

IV. arkeolojik ünite yaklaşık olarak MÖ 10.000 – 6/5.000'e tarihlendirilmiştir. Mikrolitler arasında yarımaylar baskındır. Yoğunluk sırasına göre diğer ele geçen mikrolitler içerisinde ikizkenar üçgenler, trapezler, sırtlı dilgicikler ve kısa çeşitkenar üçgenler vardır. Yine keski ağızlı ok uçları da Holosen Dönem yontmataş elemanlarındandır (Kartal, 2009: 151).

3.2.2. Karain B

Karain Mağarası, Antalya il merkezinin yaklaşık 30 km kuzeybatısında, Yağca Köyü'nün sınırları içerisinde yer alır. Mağara 1946 yılında Prof. Dr. İsmail Kılıç Kökten tarafından bulunmuş ve yine kendisi tarafından başlatılan kazılara 1973 yılına kadar aralıklı olarak devam edilmiştir. Bu tarihte Kökten'in vefatından sonra 1985 yılına kadar mağarada kazı yapılmamıştır. Mağaradaki kazılar, 1985-2014 arasında Prof. Dr. Işın Yalçınkaya, 2015-2023

yılları arasında Prof. Dr. Harun Taşkıran başkanlığında devam edilmiştir. Mağara halen Prof. Dr. Kadriye Özçelik tarafından kazılmaktadır.

Alt, Orta ve Üst Paleolitik Dönem ile ilgili yoğun veriler elde edilen mağarada Pleistosen sonu ile ilgili dolgulara mağaranın B gözünde ulaşılmıştır. Burada en üstte 1,5 – 2 m'lik Holosen dolguların altında, Pleistosen dolguları yer alır. Karain B gözünün 15 – 21. arkeolojik seviyelerini kapsayan PI jeolojik seviyesi, PI.1, PI. 2 ve PI.3 katlaşımları ile üç evreli bir Pleistosen sonu buluntu topluluğu vermiştir (Özçelik, 2011: 214). PI jeolojik seviyesi yaklaşık olarak MÖ 17.500 – 15.500 aralığına tarihlendirilmiştir.

PI jeolojik seviyesinde yongalama için %88'lik bir oranla küçük, yuvarımsı radyolarit çakıllar kullanılmıştır. Diğer hammaddeler ise kaliteli çakmak taşından oluşur (Özçelik, 2011: 216). Genel olarak prizmatik çekirdekler yoğun olarak kullanılmıştır. Endüstri içerisinde boyları 8,4 cm'yi bulan dilgilerin varlığı, çoğunluğu oluşturan 3 – 3,5 cm boyutlarındaki prizmatik çekirdeklerin oldukça fazla redüksiyona uğradıklarını göstermektedir (Özçelik, 2011). Basık ve yassı formların da bulunduğu prizmatik çekirdekler, tek yönlü, iki yönlü ve çapraz yönlü olmak üzere üç gruba ayrılır. İki yönlü çekirdekler içerisinde ise aynı yongalama yüzeyi üzerinden zıt iki yönlü ve farklı yongalama yüzeyleri üzerinden zıt iki yönlü olmak üzere iki alt tip vardır (Özçelik, 2011: 216). Genel olarak çekirdeklerin vurma düzlemleri tek veya birkaç çıkarımla düz olarak hazırlanmıştır ve genel olarak yongalama yüzeyleri ile dar bir açı oluştururlar (Özçelik, 2011: 216). Diğer çekirdek tipleri arasında atipik Piramidal dilgicik çekirdekleri ve merkezcil yonga çekirdekleri bulunur.

Makrolitik aletler, alet kategorisinde PI.1'de %45, PI.2'de %60 ve PI.3'te ise %80 oranındadır. PI genelinde makrolitler içerisindeki en baskın alet grubu ön kazıyıcılar olup, kendi içlerinde çok fazla çeşitlilik gösterirler. Ön kazıyıcılardan sonra baskın olan makrolitik alet grubu dişlemeli aletlerdir. Burinler ise azdır.

PI.1. jeolojik seviyesinde mikrolitlerin baskın hale gelerek çeşitlendikleri görülmüştür (Özçelik, 2011: 217). Mikrolitler, sadece PI.1'deki 6 örnek dışında tamamı geometrik olmayan mikrolitlerden oluşur. PI'in karakteristik mikrolitleri sırtlı dilgiciklerdir. Özellikle düz ve kavisli sırtlı dilgicikler PI.1 ve PI.2'de artış gösterir. PI.1'de sırtlı dilgiciklerin önemli bir bölümü uçlu formlardır. Ucu düzeltili mikro uçlar, mikrogravet uçlar ve saplı mikro uçların yoğunluğu da PI.1'i PI.2'den ayıran bir unsurdur (Özcelik, 2011: 217).

Karain B gözü buluntu topluluğu Öküzini Mağarası'nın I. Arkeolojik ünitesiyle karşılaştırılarak özellikle sırtlı dilgicikler temelinde yakın benzerlikler vurgulanmaktadır (Özçelik, 2011: 219).

3.2.3. Kızılin

Kızılin, Antalya il merkezinin yaklaşık 30 km kuzey-kuzeybatısında, Çakmak ilçesine bağlı Yağca köyünün 1 km batısında yer almaktadır. Yaklaşık olarak MÖ 16.401/16.031 – 15.948/15.553'e tarihlenen Kızılin, Katran Dağı'nda yer alan bir başka Pleistosen sonu yerleşimidir. Kızılin, 1950'li yıllarda Prof. Dr. İsmail Kılıç Kökten tarafından bulunmuştur. 1984 yılında Prof. Dr. Işın Yalçınkaya tarafından tekrar ziyaret edilmiş ve çok sayıda yontmataş buluntuya rastlanmıştır (Yalçınkaya, 1985). 2017 yılında ise Prof. Dr. Metin Kartal tarafından bilimsel kazılara başlanmıştır.

Kızılin'de hammadde olarak yaklaşık %95,5 oranında yerel radyolarit yumrular kullanılmıştır. Diğer hammaddeler çakmak taşından oluşmaktadır (Erbil vd., 2021: 146). En yaygın çekirdek tipleri dar yongalama açılı tek yönlü ve zıt iki yönlü çekirdeklerdir. Bu çekirdeklerden üretilen nihai ürünler büyük oranda dilgiciklerdir. Çekirdekler oldukça küçük yumrulardan seçilmiştir (Erbil vd., 2021: 149). Çekirdeklerin %52'si düz vurma platformlarına, %10'u da kabuksal vurma platformlarına sahiptir. Fasetli vurma platformuna sahip çekirdeklerin oranı ise yaklaşık %7'dir. Çekirdeklerin vurma düzlemleri ile yongalama yüzeyleri arasındaki açı ise dardır. Tek yönlü prizmatik çekirdekler için dört farklı yongalama stratejisi ve zıt yönlü prizmatik çekirdekler için ise üç farklı yongalama stratejisi belirlenmiştir (Erbil vd., 2021: 149).

Tanımlanmış yontmataş aletlerin %59'u mikrolitik, %39'u ise makrolitik aletlerdir. Bu durum Kızılin'de mikrolitik alet üretimine dayalı bir endüstrinin var olduğunu göstermektedir (Erbil vd., 2021: 150). Toplamda 289 mikrolitik aletin 31'i geometrik ve 223'ü geometrik olmayan mikrolitlerdir. Diğerleri tanımlanamamıştır. Yine 12 adet mikrokalem ele geçmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde Kızılin yontmataş endüstrisi, geometrik olmayan mikrolitlerin üretimine dayanmaktadır (Erbil vd., 2021: 154).

Geometrik mikrolitler içerisinde en yaygın olan tipleri yarımaylar ve ikiz kenar üçgenler oluşturur. Ayrıca kısa çeşitkenar üçgen, trapez, atipik ikiz kenar üçgen, atipik trapez ve asimetrik trapez gibi diğer tipler de vardır. Geometrik mikrolitler sadece en üstteki 7 seviyede bulunmuştur (Erbil vd., 2021: 155).

Geometrik olmayan mikrolitler içerisinde sırtlı dilgicikler baskındır. Sırtlı dilgicikler içerisinde ise düz sırtlı dilgicikler baskın grubu oluşturur. Diğer geometrik olmayan mikrolitler, düzeltili dilgicikler, uçlar ve verev budanmış dilgiciklerdir. Uçlar arsında en sık rastlananlar Erken Epipaleolitik Dönem'i yansıtan mikrogravetlerdir (Erbil vd., 2021: 155).

Makrolitler içerisinde en yaygın alet tipi burinlerdir. Burinler içerisinde en yaygın olanları çekirdek üzerine yapılanlardır. Bu burinler içerisinde ise tek yönlü prizmatik

çekirdekler üzerine yapılanlar en yaygın olanlarıdır. Zıt yönlü çekirdekler ve çekirdek parçaları üzerine yapılmış burinler de vardır (Erbil vd., 2021: 159).

Makrolitler içerisinde ikinci yaygın alet grubunu yaklaşık %16,91'lik bir oranla ön kazıyıcılar oluşturur. Ön kazıyıcılar çok çeşitli tiplerdedir. Bunlar arasında mikro ön kazıyıcılar ve yonga üzerine ön kazıyıcılar en yaygın olanlardır. Diğer ön kazıyıcı tipleri ise dilgi üzerine ön kazıyıcılar, proksimal uçlarda ön kazıyıcılar, çift ön kazıyıcılar, çekirdek üzerinde ön kazıyıcılar, düzeltili dilgi üzerine ön kazıyıcılar, ters düzeltili yonga üzerine ön kazıyıcılar ve omurgalı ön kazıyıcılardır (Erbil vd., 2021: 159).

Makrolitler içerisinde sonraki yaygın grubu çeşitli tiplerdeki düzeltili dilgiler uluşturur. Diğer makrolitik aletler, düzeltili yongalar, çontuklu aletler, ikili aletler, dişlemeli aletler, budanmış dilgiler ve çekirdek aletlerdir (Erbil vd., 2021: 159).

Kızılin yontmataş endüstrisi Karain B, Öküzini ve Pınarbaşı yontmataş endüstrileri ile karşılaştırılmakta ve yakın benzerlikler kurulmaktadır. Ancak Kızılin'de burinlerin fazla olması yerleşime özel bir durum olarak yorumlanmaktadır (Erbil vd., 2021: 160).

3.2.4. Beldibi Kaya Sığınağı

Beldibi Kaya Sığınağı, Antalya İl merkezinin 24 km güneybatısında, Kemer İlçesi'nin Beldibi Köyü'nün 3 km kuzeyinde yer alır. Kaya sığınağı, 1956 yılında Prof. Dr. Enver Y. Bostancı tarafından keşfedilmiş ve 1959, 1960, 1966 ve 1967 yıllarında yine Bostancı tarafından kazılmıştır. 2024 yılında ise Antalya Müzesi Başkanlığında Prof. Dr. Burçin Erdoğu'nun danışmanlığında tekrardan kazılmıştır.

Beldibi Kaya Sığınağı Pleistosen sonu dolgusunu, E. Bostancı C1 ve C2 olmak üzere iki tabakaya ayırmıştır. C1 tabakasının mikrolitik endüstrisinin en tipik unsurları yarımaylar, üçgenler, trapezler ve sırtlı dilgiciklerdir. Diğer aletler arasında burinler, küçük yonga kazıyıcılar, çekirdek kazıyıcılar ve düzeltili dilgi ve yongalar yer alır. Ayrıca yine Bostancı (1967)'ya göre küçük Chatelperronian uçlar, mikro, kaidesi geniş yonga üçgen uçlar (broad based triangular flake points), mahmuzlu uçlar (spurred points), barbelures uçlar (barbelures points), mikro saplı uçlar (tanged points), mikro saplı kazıyıcılar (micro stemmed scrapers), orak bıçakları, ridge-backed tekniği ile yapılmış bir yarımay ve iki dilgicik de buluntular arasındadır.

Bostancı (1967) ridge back tekniği ile yapılmış elemanlar, saplı uçlar ve saplı ön kazıyıcılar temelinde C1 tabakası endüstrisini Natufian endüstriye benzetmektedir. Ayrıca mahmuzlu uçlar, kaidesi geniş üçgen uçlar ve barbelures uçların Tardenoisien endüstrisindekilerle benzerliklerini vurgulamaktadır.

C2 tabakasında bulunan aletler, morfolojik açıdan C1'dekilere benzerdir. Aletler arasında yarımaylar, sırtlı dilgicikler, sırtlı paralel kenarlı küçük dilgiler (paralel sided backed blades), yarımaylara benzeyen fakat daha büyük olan sırtlı uçlar (backed blades points), ön kazıyıcılar, trapezler, uçları yanlamasına işlenmiş dilgiler ve mikrolitler bulunur.

Bostancı (1967) yine bu seviyeyi de tipolojik açıdan Yakındoğu ve Avrupa endüstrileri ile karşılaştırarak benzerlikleri vurgulamaktadır. Daha sonra M. Kartal kazının yapıldığı dönem şartlarına göre değerlendirmelerin yapıldığını söyleyerek Yakındoğu ve Avrupa endüstrileri ile kurulan benzerlikleri eleştirilmiştir (Kartal 2009: 63). Antalya Arkeoloji Müzesi'nde bulunan eski kazı malzemesi aşağıda değinileceği gibi bu tez kapsamında incelenmiş ve yeni kazı çalışmaları göz önünde bulundurularak da değerlendirilmiştir.

3.2.5. Belbaşı Kaya Sığınağı

Belbaşı Kaya Sığınağı, Antalya'nın Kemer İlçesi'nde, Antalya körfezinin batı sahilinde, Beldibi Kaya Sığınağı'nın 5 km kuzeydoğusunda yer alır. Kaya sığınağı ilk kez 1959 yılında Prof. Dr. Enver Y. Bostancı tarafından keşfedilmiş ve 1960 yılında kazısı yapılmıştır. Kazılarda 13 tabaka saptanmış, yontmataş buluntularına göre üç seviyeye ayrılmıştır (Bostancı, 1962: 235). II. ve III. seviyeler muhtemel Pleistosen sonuna ait olabilir.

En üst I. seviyede ilkel görünümlü çanak çömleklerin yanında yarımaylar, mikrokalemler, küçük çekirdekler, çok çeşitli küçük burinler ve delgiler ele geçmiştir. II. seviyede toprak rengi değişmiş ve çekirdek kazıyıcılar, yuvarlak dik kazıyıcılar, ön kazıyıcılar, kenar kazıyıcılar, piramit biçimli çekirdekler, verev budanmış uçlar, yonga uçlar, dilgi uçlar, tekli burinler, çoklu burinler, flüt biçimli burinler, sırtlı dilgicikler, delgiler, küçük saplı uçlar, yarımaylar, üçgenler, paralel kenarlı dilgiler, uçları köşeli veya dikdörtgen dilgiler, üçgen yonga uçlar, bir Helwan uç ve bir Helwan yarımay ele geçmiştir. Özellikle geometrik mikrolitlerin çok fazla olmadığı belirtilmektedir. III. seviyede uzun ince sırtlı uçlar, uç kısmı kavisli sırtlı uçlar, verev budanmış sırtlı uçlar, burunlu kazıyıcılar, sırtlı burinler, uçları sivriltilmiş üçgen mikrolitler, ön kazıyıcılar, dilgi uçlar, çekirdek kazıyıcılar, burinler, bir adet omuzlu uç ve iki adet saplı uç bulunmuştur (Bostancı, 1962: 236). Bostancı bulunan aletlerin Üst Paleolitik gelenekli olduğunu bildirmektedir.

Bostancı (1962) Belbaşı kaya sığınağını hem Avrupa hem de Yakındoğu kültürleri ile karşılaştırır ve yakın benzerlikleri vurgular (Bostancı, 1962). Özellikle de Natufian kültürü ile karşılaştırmalar yapmıştır. Gene yapılan karşılaştırmalar daha sonradan M. Kartal tarafından eleştirilmiştir (Kartal, 2009: 60).

3.3. Orta Anadolu Bölgesi

3.3.1. Gedikkaya Mağarası

Bilecik ili İnhisar ilçesinin yaklaşık 1 km güneydoğusunda yer alır. Mağarada ilk yerleşim MÖ 14.500-11.100 yıllarına tarihlendirilmektedir. Döneme ait adak çukuru ve şamatize heykeller ile dikkat çeker. Yontmataş alet teknolojisi henüz ayrıntılı incelenmemiştir (Sarı, 2024).

3.3.2. Pınarbaşı Kaya Sığınakları ve Açık Hava Yerleşimi

Pınarbaşı, Karaman İli'nde eski Hotamış Gölü'nün güney kısmında yer alır. 1993-95 yıllarında Dr. Trevor Watkins tarafından kazılmış, 2003-2004 yılında Dr. Douglas Baird tarafından tekrardan kazılmış, bir müddet aradan sonra 2022 yılında tekrardan kazılmaya başlanmıştır.

Kaya altı sığınakları ve açık hava yerleşiminden Pleistosen sonu dolgular, MÖ 12.000 – 9.000 aralığına tarihlenmiştir. Bu dolgulardan obsidyen yarımaylar yoğun bir biçimde ele geçmiştir. Pınarbaşı Pleistosen sonu yontmataş endüstrisi, tek yönlü, iki yönlü ve çapraz yönlü çekirdeklerden dilgicik üretimiyle karakterizedir (Kartal, 2009). Çok küçük olan çekirdekler 40 mm'den daha büyük değildir. Yontmataş buluntuların %60'ı obsidyen ve %40'ı çakmaktaşı ve boynuz taşındandır. Aletlerin ise %80'i obsidyenden yapılmıştır.

Mikrolitler endüstride baskındır. Mikrokalem tekniği mevcuttur. Mikrolit tipleri arasında yarımaylar, dışbükey ve verev budanmış uzun dilgicikler ve budanmış sırtlı dilgicikler en yaygın olanlardır.

3.4. Orta Toroslar Bölgesi

3.4.1. Eşek Deresi Mağarası

Eşek Deresi Mağarası, Orta Toroslar'da, Mersin İli Erdemli İlçesi sınırları içerisinde yer alır. Mağara 2018 yılında bölgede doktora tezi kapsamında yüzey araştırması yapan Dr. Orkun Hamza Kaycı tarafından keşfedilmiştir. Mağarada kazılar 2021 yılından itibaren Doç. Dr. Gülsün Çiler Altınbilek Algül başkanlığında yapılmaktadır. Pleistosen dolguda yapılan C14 testleri MÖ 10.771 – 10.631 yıllarını vermiştir (Altınbilek-Algül vd., 2022).

Mağara ve çevresinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ve kazı çalışmalarında Pleistosen sonuna ait öğütme taşları, havanlar ve aralarında Helwan düzeltili yarımay ve dilgilerin de bulunduğu yontmataş buluntular ele geçmiştir (Altınbilek-Algül vd., 2022).

Mağara gerek öğütme taşları, havanlar ve gerekse yontmataş eserler çerçevesinde Levant Natufian kültürü ile karşılaştırılmaktadır (Altınbilek-Algül vd., 2022).

3.4.2. Direkli Mağarası

Direkli Mağarası, Kahramanmaraş'ın 70 km kuzeybatısında, Döngel Köyü'nün 2,5 km kuzeydoğusunda yer alır. Mağara ilk kez 1959 yılında Prof. Dr. Kılıç Kökten tarafından keşfedilmiştir. 2007 yılından itibaren de kazıları Doç. Dr. Cevdet Merih Erek tarafından gerçekleştirilmektedir. Mağaranın Pleistosen sonu ve Holosen başına ait olan tabakaları, MÖ 10.730 – 8.915 aralığına tarihlenmiştir (Erek, 2012: 57).

Endüstride hammadde olarak yontmataşların hemen hepsi çakmaktaşından üretilmiştir. Ancak 4. ve 7. arkeolojik seviyeler arasında az da olsa Orta Anadolu kökenli obsidyen de vardır (Erek, 2012: 59).

Yontmataş buluntu topluluğu içerisinde yarımaylar baskındır. Üçgenler ve trapezler ise nadirdir. Yarımaylardan sonra en sık rastlanan mikrolitik alet, kavisli sırtlı dilgiciklerdir. Ön kazıyıcılar genel olarak küçük olup geniş alınlara sahiptir. Taşımalık olarak ise genellikle dilgi parçaları tercih edilmiştir (Erek, 2012).

Direkli Mağarası, yontmataş buluntu topluluğu temelinde Levant Natufian kültürü ile karşılaştırılmakta ve benzerlikler vurgulanmaktadır (Erek, 2012). Ancak Direkli Mağarası C14 tarihleri Geç Natufian tarihleri vermesine karşın yontmataş endüstrisi Erken Natufian özellikler göstermektedir. Bir başka farklılık ise Direkli Mağarası yarımaylarının Natufian yarımaylarına göre daha standartlaşmış olmasıdır (Erek, 2012: 60).

Tüm bu farklılıklar, Direkli Mağarası'nın Natufian kültürüyle etkileşimde olmasına rağmen kendi mikro ekolojik nişi içerisinde yer alması ve bu yüzden farklı bir gelişim süreci yaşadığı şeklinde açıklanmaktadır (Erek, 2012: 60).

3.4.3. Yusufun Kayası Mağarası

Yusufun Kayası Mağarası Kahramanmaraş'ın 45 km doğusunda, Pazarcık İlçesi'nde yer alır. Deniz seviyesinden 790 m yükseklikte olup Kartalkaya Baraj Gölü'nün kuzeydoğusundadır. Mağara A, B ve C olarak adlandırılan üç ayrı odadan oluşur (Erek, 2023: 49). Mağara, 2008 yılında "Kahramanmaraş İli Tarih Öncesi Araştırma Projesi" kapsamında keşfedilmiştir. Kazı çalışmaları ise 2020 yılında Doç. Dr. Cevdet Merih Erek'in bilimsel danışmanlığında Kahramanmaraş Müze Müdürlüğü tarafından başlatılmıştır.

Mağarada 2020 – 2021 yıllarında gerçekleştirilen kazılarda toplam 3405 yontmataş buluntu ele geçmiştir. Endüstrinin hammaddesinin %90,72'si çakmaktaşından oluşmaktadır (Erek, 2023: 51). Elde edilen veriler, yontmataş endüstrisinin yonga tabanlı bir endüstri olduğunu göstermektedir. A odasında bulunan 34 adet çekirdek oldukça farklı boyutlarda olup

düzensiz bir yongalama göstermektedir. Çift yönlü bir çekirdek haricinde tüm çekirdekler tek yönlüdür (Erek, 2023: 52).

Yonga miktarı oldukça fazla olmasına rağmen mikrolitik alet üretiminde pek çok dilgicik kullanılmıştır. Tanımlanan 38 mikrolitten 31'i geometrik ve 7'si geometrik olmayan mikrolittir. Bir üçgen ve bir trapez haricinde tüm geometrik mikrolitler yarımaydır. Bu yarımayların 6 tanesi Helwan düzeltilidir (Erek, 2023: 52).

Tanımlanan diğer alet tipleri arasında ön kazıyıcılar, dişlemeli aletler, dişlemeli – çontuklu aletler ve delgiler yer alır. Ad hoc aletler olarak tanımlanan düzeltili yongalar, dilgiler ve dilgicikler, mikrolitik aletlerden sonra en fazla olan alet gruplarıdır. Bunların dışında sırtlı ve budanmış parçalar ile uçlar da buluntular arasında yer alır (Erek, 2023: 52).

Yusufun Kayası Mağarası'nın, yontmataş endüstrisi, öğütme taşlarının varlığı, mimari kalıntılar, süs eşyaları ve taş kaplar gibi maddi kültür öğelerine dayanılarak Geç Epipaleolitik Dönem veya Erken Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'i yansıttığı düşünülmektedir (Erek, 2023). Ancak, maddi kültür kalıntılarının genel olarak Neolitik Dönem'den ziyade Geç Epipaleolitik Dönem ile daha uyumlu olduğu bildirilmektedir (Erek, 2023: 58). Şimdilik genel olarak Yusufun Kayası Mağarası Geç Natufian kültürüne güçlü bağları olan yerel, ancak izole olmayan bir Geç Epipaleolitik kültürü olarak değerlendirilmektedir (Erek, 2023: 58).

3.5. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Körtik Tepe ve Boncuklu Tarla

Doğu Anadolu'da Yukarı Dicle Vadisi'nde yer alan Kortiktepe ve Boncuklu Tarla Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yerleşmelerinin en alt tabakalarında Genç Dryas dönemi ile çağdaş tabakalara ulaşılmıştır. Körtik Tepe'nin VII. tabakası MÖ 10.700 / 10.200 yıllarına tarihlenmiştir (Coşkun vd., 2012; Benz vd., 2015). Bu tabakada yontmataş endüstrisine bakıldığında hem geometrik hem de geometrik olmayan mikrolitler vardır. Geometrik mikrolitler arasında trapez, yarımay ve ikizkenar üçgen gibi geometrik formlar yer alır. Geometrik olmayan mikrolitler ise üçgen budanmış sırtlı mikro-dilgilerden ve kavisli uçlardan oluşmaktadır. Bunun yanı sıra az sayıda olmakla birlikte omurgalı ön kazıyıcılar ve deliciler vardır (Kartal vd., 2018).

Boncuklu Tarla'da Youngers Dryas'a tarihlenen tabakada henüz C14 tarihi olmasa da mimari kalıntıların bulunması yerleşik yaşama geçiş süreci için önemli bilgiler vermektedir. Aletler genellikle mikrolit aletlerle temsil edilmektedir. Üçgen budanmış sırtlı mikro dilgiler yoğun olmakla birlikte daha geometrik trapezlere ait örnekler de mevcuttur. Bunun yanı sıra düzeltisiz dilgiler, dilgi üzeri kenar kazıyıcılar ve ön kazıyıcılar da vardır (Kodaş, 2023). Ayrıca Çemka Höyük'te de Youngers Dryas'a tarihlenen tabaka bulunmuştur (Kodaş ve Genç, 2019).

Tüm bu bulgular Yukarı Dicle Vadisi'nde bulunan bazı toplulukların Natuf kültürünün sonları ile aynı döneme denk gelen bir zaman diliminde benzer ve paralel bir gelişim yaşadıklarını düşündürmektedir (Benz vd., 2015; Coşkun vd., 2010).

3.6. Kardeniz Bölgesi Tekeköy ve Koskarlı Mağarası

Samsun'da Tekeköy "A" olarak isimlendirilen mağarada 1940 yılında Ş. A. Kansu tarafından yapılan kazıda ikinci ve üçüncü tabakalarda Kansu'nun deyimi ile mikrokalem; mikrokazıyıcı ve tipsiz mikrolit olmak üzere üç grupta incelenen mikrolitik aletler bulunmuştur (Kansu, 1944). Fakat Kartal'ın da belirttiği gibi erken bir Epipaleolitik süreci yansıtsalar bile malzeme konusunda detaylı bilgi vermek zordur (Kartal, 2009: 87). Son yıllarda Trabzon'da Koskarlı Mağarası'nda yapılan kazılarda MÖ 11.000 yıllarına tarihlendirilen tabakalara ulaşılmıştır. Çakmaktaşı ve obsidiyenden yapılmış mikrolitik aletler henüz detaylı yayınlanmamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TEKE YARIMADASININ PALEOCOĞRAFYASI

Tez kapsamında incelenen bölge, günümüzde Teke Yarımadası, antik dönemlerde ise büyük bir kısmı Likya'ya dahil olan bölge, kabaca Fethiye körfezi ve Antalya körfezi arasında kalan ve Akdeniz'e doğru güneye çıkıntı yapan bir bölge olarak tanımlanabilir. Teke Yarımadası'nın genel yapısına bakıldığında, oldukça dağlık, tepelik ve engebeli bir arazi yapısına sahip olduğu görülmektedir. Teke Yarımadası'ndaki dağ silsilesi Batı Toros Dağları sınırları içerisinde yer almaktadır. Batı Toroslar'ın Teke Yarımadası kesimi içinde yer alan Sandıras (2295 m), Karadağ (2418 m), Akdağ (3014 m) ve Beydağları (3071 m) gibi dağlar genellikle iki-üç bin metre arasında değişkenlik göstermektedir (Öner, 2009). Ayrıca Kasaba-Kaş sahasında Alacadağ, Katrandağı, Kohudağ, Aşağı Eşen Çayı Vadisi'nin batı ve doğu kesimlerinde Avdancık-Babadağ, Mendosdağ, Karakozdağ, Gavurdağ ve Dumanlıdağlar yer alır (Colin,1962). Teke Yarımadası'nda yer alan en önemli akarsular ise batıda Eşen çayı, doğuda Alakır, orta kesimlerde ise Demre Çayı ve Akçay'dır. Bu çaylar genellikle kuzey-güney doğrultuda akmaktadır ve sıcak aylarda büyük oranda kurudurlar. Bu çaylar dışında bol sulu karstik kaynaklarla beslenen bazı küçük akarsular da yıl boyunca akış gösterir (Öner, 2009).

Tez kapsamında incelenen alanı 4 farklı mikro bölgeye ayırabiliriz; 1. Eşen Vadisi. 2. Teke Yöresi orta bölümü olarak da adlandırılan Alaca Dağ'dan başlayarak Susuz ve Katran Dağı eteklerine uzanan Bölge. 3. Konyaaltı Sarısu'dan başlayarak Finike'ye kadar uzanan Bey Dağları'nın güneyindeki dağlık bölge ve 4. Yaman sazlığından başlayarak Hurma'ya kadar uzanan, kısmen Antalya travertenlerinin bulunduğu bölge.

Yaklaşık 120 km uzunluğa sahip olan Eşen Çayı'nın yerleştiği Eşen Vadisi, kuzey-güney uzanımlı yaklaşık 65 km boyunda ve 7-10 km genişlikte yapısal kökenli bir çöküntüdür. Bu çöküntü jeolojik olarak Miosen-Pliosen Dönem'de başlayarak Kuaterner Dönem boyunca devam eden genç tektonik hareketlerle iki büyük jeomorfolojik üniteye ayrılmıştır ki biri kuzeyde dağlık ve platoluk sahaların geniş yer kapladığı Seki Havzası, diğeri ise güneyde birçok fayla parçalanmış Aşağı Eşen Çayı Havzası'dır (Bozyiğit, 1997). Aşağı Eşen Çayı Havzası, *Taslun-Delta Ovasının Jeomorfolojisi* Ertuğ Öner tarafından çalışılmıştır (Öner, 1997). Denizin Holosen öncesinde körfez halinde Eşen Ovası'nın olduğu kesime girdiği, yaklaşık Kınık'a kadar geldiği, Holosen Dönem'den itibaren ise Eşen Çayı'nın taşıdığı alüvyonlarla körfez içinde bir deltanın geliştiği ortaya çıkmıştır.

Teke Yöresi orta bölümü Kasaba Ovası ve Kaş-Demre Platosu'ndan oluşmaktadır. Kasaba Ovası karstik oluşumlu bir polye ovası olup yaklaşık 15 km uzunluğa ve 5 kilometre

genişliğe sahiptir. Ovanın kuzeyinden kaynaklanan Kıbrıs Çayı, ovada Felenk Çayı ile birleşir ve Demre Çayı'nı oluşturur (Yücel, 1958). Demre Çayı yer yer 600-700 metre derinliklerdeki karstik boğazda akar. Bir taşkın-delta ovası olan Demre Ovası, yer yer 170 metreye ulaşan kalınlıkta alüvyonlarla kaplıdır (Öner, 2000). Ertuğ Öner tarafından Demre Çayı deltasında yapılan jeomorfoloji çalışmaları, her ne kadar sadece 3000-2000 sene öncesine kadar gitmişse de denizin körfez halinde bu kesime kadar girdiğini ve daha sonra alüvyonlarla dolduğunu göstermiştir (Öner, 2000).

Demre deltasının doğusunda Beymelek Gölü yer alır. Demre Çayı alüvyonlarının hakim güney rüzgarları ile dalga ve akıntılardan oluşan kıyı dinamikleri yoluyla koy önüne yığılması sonucu oluşmuş yaklaşık 2,5 km² alan kaplayan bir lagündür (Keser, 2012).

Kaş-Demre Platosu ortalama 700-800 metre yükseltilere ulaşmakta olup Kretase ve Eosen yaşlı platonun üzerinde çoğunlukla güneybatı-kuzeydoğu uzanımlı, yer yer ise batı-doğu uzantılı kapalı veya yarı kapalı karstik depresyonlar bulunur (Vardar ve Öner, 2018). Bu depresyonlar, esas şekilleri tektonik çizgilerle belirlenmiş polye özelliğindedir. Kaş-Demre platosunda pek çok polye vardır. Polye tabanları kalın birikimler halinde kırmızı Akdeniz toprakları ya da diğer adı terra-rossalar ile kaplıdır. Çoğunlukla diplerinde kapalı ya da açık bir düden bulunur. Bunlar içinde; Kalkan'daki Bezirgan ve Sarıbelen polyeleri, Kaş-Demre platosundaki Kılıçlı, Çevreli, Yavu, Sarılar, Çukurbağ polyeleri bölgedeki önemli depresyonlardır. Polyelerden daha küçük karstik çukurlar olarak tanımlanan uvalalar da bölgede oldukça sık görülür. Gedikefe, Belenli, Bayındır, Cumunda, Kireçlik, bölgedeki bazı uvala örneklerindendir. Bu bölgede ayrıca kuzeydoğu-güneybatı uzanımlı Susuz-Katran Dağları yer alır. Kalkan yakınlarına kadar uzanan bu silsile düzlükler ve dik yamaçlardan oluşur.

Kuzeydoğu, Güneybatı istikametinde uzanan kalker bünyeli Bey Dağları yükseklikleri 2.500 metreyi bulan ve aşan, çoğu 3.000 metreye yaklaşan birçok tepeden oluşur (Darıcı ve Bayraktar, 2024). Kızlarsivrisi Tepesi 3086 metre yüksekliği ile en yüksek zirve konumundadır. Tepelerin çoğunun kuzeye bakan yüzleri dik ve yalçın kayalık olup, dipleri yığın halinde kaya döküntülerinden oluşmaktadır. Kıyıyı yakından izleyen Kıyı Sıradağları Alakır Vadisi çukurluğu ile Finike Körfezi arasında uzanır. Bölge kıyı üstünde birdenbire yükselen, çoğu piramit biçiminde ve birer kaya parçaları halinde sivrilen ve birbirini arka arkaya izleyen keskin dişli sayısız dağ sivrilerinden oluşur ve çok sarp, çetin ve engebelidir. Engebesinin korunması sayesinde yer yer geniş ormanlarla kaplıdır.

Batı bölümü Turunçova, doğusu ise Kumluca Ovası olarak da adlandırılan Finike Ovası yaklaşık 120 km²'lik bir alan kaplamaktadır. Bey Dağları'ndan kaynağını alan Akçay ve Alakır

çayları getirdikleri alüvyonlarla bu ovayı şekillendirmişlerdir. Finike-Kumluca bölgesinin tektonik açıdan aktif bir alan olmasından dolayı etrafında yüksek kütleler oluşmuştur. Ovanın batısında Gülmez Dağı (1800 m), kuzeyinde ise Keşlik Dağı, Toçak Dağı (1200 m) ve Salır-Salur Dağı, doğusunda Görece (1300 m) ve Tahtalı Dağları (2300 m) bulunmaktadır. Bölgedeki en önemli akarsular, Karasu Çayı, Akçay (Başgöz Çayı) ve Alakır Çayı'dır. Bölgedeki önemli akarsulardan biri olan Alakır Çayı Teke Yarımadası'nda Eşen Çayı'ndan sonraki en büyük ikinci çaydır. Bu akarsu yine Beydağları'nın kuzey uzantılarından başlar ve çoğunlukla gür kaynaklarla beslenmektedir. Akarsu Finike Ovası'na yaklaştığında dar ve derin vadiden denize ulaşır. Finike Ovası'nın Jeomorfolojisi Ertuğ Öner ve Serdar Vardar tarafından çalışılmıştır (Öner ve Vardar, 2018). Holosen Dönem öncesi denizin ovaya sokulduğu, Orta Holosen başlarında Toçak Dağı güneyinde Akçay ve Alakır Çayı birikinti yelpazeleri arasında bir tatlı su gölü bulunduğu, Orta Holosen sonlarına doğru akarsular taşkın sedimanlarıyla gölü doldurmaya başladığı ortaya çıkmıştır.

Yaman sazlığından başlayarak Hurma'ya kadar uzanan bölgede en göze çarpan jeolojik oluşum Antalya travertenleridir. Bey Dağları'nın yamaçlarında bulunan Kırkgöz kaynaklarından çıkan suların eğim yönünde akışa geçmesi ve suyun bünyesindeki kalsiyum karbonatların çökelmesiyle oluşmuşlardır. Falezlerinin kuzeyinde geniş bir traverten platosu, doğusunda Lara plajlarını oluşturan kumullar, doğusunda ise alüvyon formasyonları yüzeylenmektedir (İnan, 1985). Lara Plajı'nın kuzeyinde Yamansaz olarak bilinen alüvyal kıyı düzlüğü yer alır. Bu bataklık alan detaylı araştırılmamış olsa da Holosen Dönem öncesi denizin düzlüğe sokulduğu, Orta Holosen başlarında bir tatlı su gölü bulunduğu, Orta Holosen sonlarına doğru Aksu Çayı'nın taşkın sedimanlarının gölü doldurmaya başladığı düşünülebilir. Bölgede diğer önemli jeolojik oluşum Boğaçay Ovası'dır. 50-55 m²'lik bir alanı kaplamaktadır. Güneyi, batısı ve kuzeyi dağlıktır. Kuzeybatısında 1180 metre ile Karakuz Dağı ve güneyinde 618 metre ile Tünek Tepe en yüksek rakımlı dağlardır. Ovada başlıca iki akarsu mevcuttur. Biri Çandır diğeri Göksu Deresi'dir. Göksu güneye doğru Boğaçay adını alır. Akdeniz'e dökülmeden Çandır Çayı ile birleşir. Bunların dışında ovanın güneyinde tamamen ovadan doğan Sarıçay yer alır (Pekcan-Yalçıner, 1993).

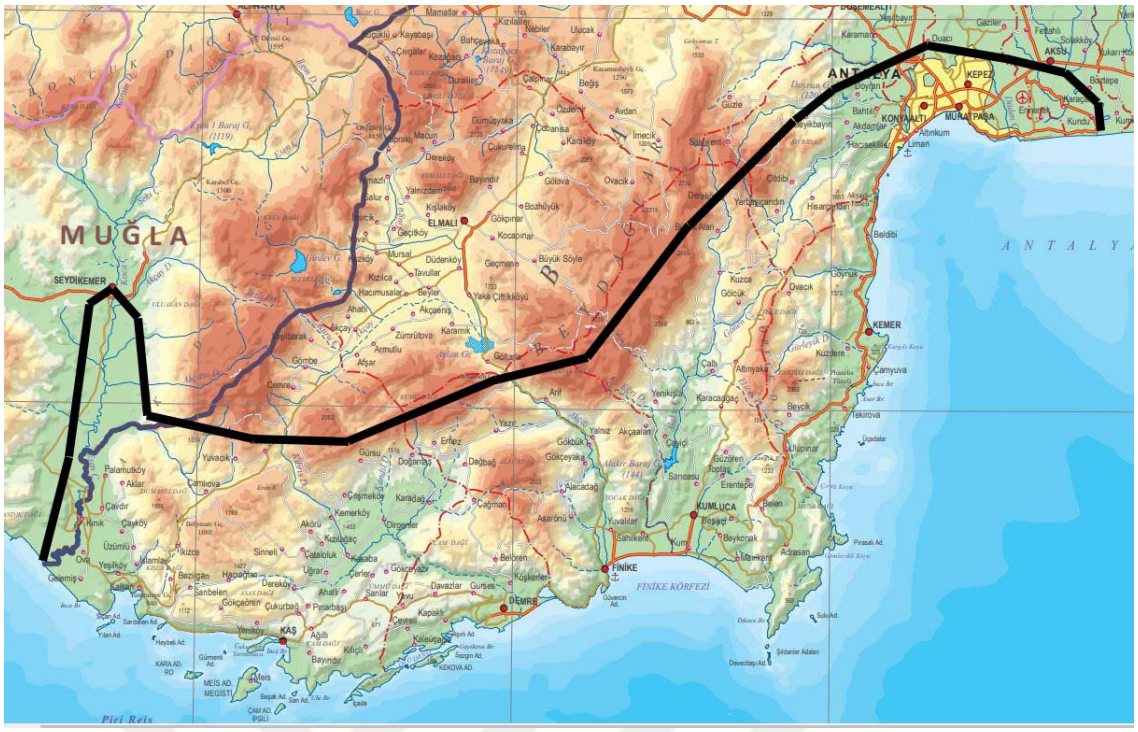

Harita 4.1: Tez Kapsamında Araştırılan Bölge

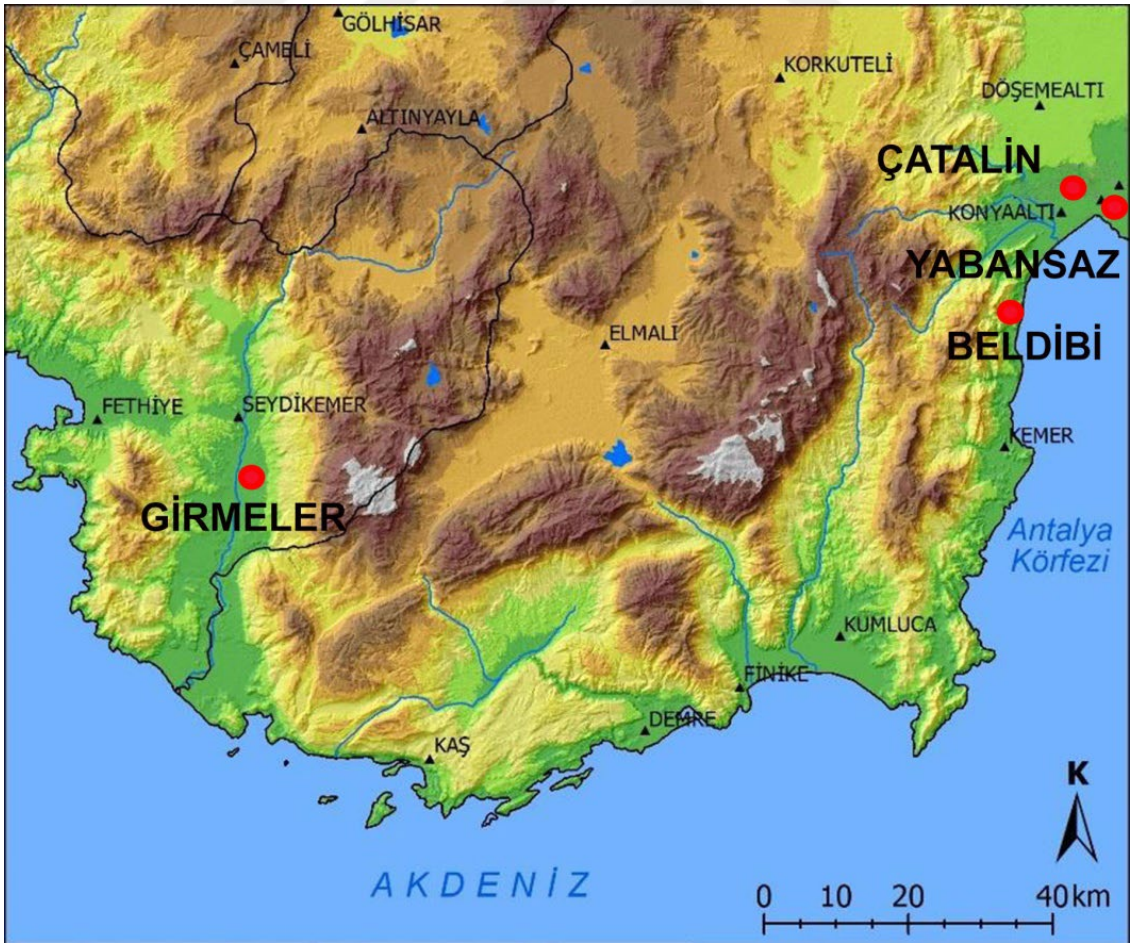

Harita 4.2: Tez Kapsamında Araştırılan Bölge'de Pleistosen Sonuna Tarihlenen Yerleşmeler

BEŞİNCİ BÖLÜM
GİRMELER YERLEŞİMİ VE BELDİBİ KAYA SIĞINAĞI BULUNTULARININ İNCELENMESİ

5.1 Girmeler Yerleşimi ve Yontmataş Buluntuları

Girmeler Yerleşimi Muğla'nın Seydikemer İlçesi'ne bağlı Girmeler Mahallesi sınırları içerisinde, Tlos Antik Kenti'nin 5 km kuzeybatısında, Seydikemer İlçe merkezinin ise yaklaşık 7 km güneydoğusunda yer almaktadır (Korkut, 2015, 135-138). Büyük bir karstik kayalığa konumlanmış galeri halinde iki mağara ile mağaraların önünde yer alan yerleşim büyük oranda tahrip edilmiş bir höyükten oluşur.

Karstik kayalıkta konumlanan mağaralardan doğu yönünde yer alan ve "A Mağarası" olarak isimlendirilen ana galeri, 16 metre derinliğinde bir giriş açıklığına ve 40 metre derinliğe sahiptir. Batı yönünde bulunan "B Mağarası" olarak adlandırılan galerinin ise ön giriş açıklığı 10 m, arka iç kesimdeki giriş açıklığı 7,5 m, derinliği ise 150 m'dir. A Mağarası'nın derinlerine gidildikçe, genişlik iyice daralmakta ve günümüze ulaşan dip kısmında bir yıkıntı bulunmaktadır. Buna göre mağaranın geçmişte daha uzun bir galeriye sahip olduğu söylenebilir. Uzun galeri şeklindeki B Mağarası ise nispeten daha az bir iç yüksekliğe sahip olmasına karşın, içi daha geniş ve odacıklı bir yapıya sahiptir. Ayrıca mağara içerisinde bazı oda veya galerilere açılması muhtemel geçişlerin yıkıntı nedeniyle kapandığı gözlemlenmiştir. 'B Mağarası'nın güneyinde ise mağaraya ait başka bir giriş daha bulunmaktadır.1985 yılında termal tesis yapılma amacıyla mağaraların önündeki yaklaşık 80x80 m ölçülerindeki höyük alanı tahrip edilmiş, tahribattan sonra Fethiye Arkeoloji Müzesi incelemelerinde yaklaşık 7 metre yüksekliğindeki dolgu toprağının alındığı ve bu dolgunun bir höyük olduğu tespit edilmiştir (Köktürk, 2000: 39-45). Yapılan araştırmalarda Geç Neolitik/Kalkolitik ve Tunç çağlarına ait olması muhtemel buluntuların yer aldığı gözlemlenmiştir (Korkut, 2015). O dönemki incelemelerde ve yakın dönemde yapılan çalışmalarda höyüğün Geç Neolitik Dönem'den sonraki tabakalarının nerdeyse tamamımın yok olduğu anlaşılmıştır. Büyük orandaki bu tahribatın devam etmemesi ve höyükteki yerleşik kültürün anlaşılması amaçlanarak, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü izniyle Tlos kazıları bünyesinde 2010 yılından itibaren kazı ve sondaj çalışmaları başlatılmış, 2011-2013, 2019-2021, 2023 ve 2025 yılları olmak üzere çeşitli aralıklarda çalışmalara devam edilmiştir.

A ve B mağaraları önünde çoğu muhtemel höyük tabanına denk gelecek şekilde toplam 12 karolaj'da sondaj mahiyetinde kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ayrıca mağaraların ve höyüğün dışında sıcak su kaynağına yakın kısımda da 6 karolaj içinde çalışmalar

gerçekleştirilmiştir. Tüm bu sonuçlara göre tabakalanma şu şekildedir; Pleistosen sonu (VIII. kültür katı), erken Holosen'e geçiş dönemi (VII. kültür katı), Çanak Çömleksiz Neolitik (VI. kültür katı), ilk çanakların ortaya çıktığı ön Neolitik Dönem (V. kültür katı), Erken Neolitik Dönem (IV. kültür katı), Geç Neolitik Dönem (III. kültür katı), Orta Kalkolitik Dönem (II. kültür katı) ve Tunç ile Roma çağlarına ait çanak çömleklerin yer aldığı karışık birikim (I. kültür katı). Pleistosen sonu (MÖ 12.061-10667) ile ilişkili VIII. kültür katına ait bulgular sadece 'A Mağarası' önünde, 14-U/V açma sınırları içindeki 1.5 x 2.5 m'lik dar bir sondaj açmasından gelmektedir (Erdoğu vd., 2021: 301). Bu sondaj kendi içerisinde 7 alt tabakada değerlendirilmiştir ve 3. tabakadan itibaren Pleistosen Dönem sonu özellikleri göstermektedir. 3. tabaka üst tabakalara göre daha koyu renkli ve gevşek bir dokuya sahiptir. Sondaj toplamda yüzeyden 2,10 m kadar derine indirilmiş, zeminde büyük bir kaya ve hemen üzerinde çok ince kireç tabandan oluşan 7. tabakaya rastlanmıştır. Zemini kaplayan büyük kayanın ana kaya olduğu değerlendirilerek kazı sonlandırılmıştır.Girmeler höyüğünde 2010-2024 yılları arasında gerçekleştirilen kazı ve sondaj çalışmalarında hemen hemen tüm tabakalardan alınan numuneler üzerinde radyokarbon tarihlemeleri yapılmıştır. Bu tarihlemeler sonucunda yukarda bahsedilen sondaj açmasının en derin kısmından alınan örnek ile Girmeler'de yerleşimin başlangıcının M.Ö 12. Binyıl başlarına kadar geriye gittiği anlaşılmıştır. Bu durum Pleistosen Dönem sonunun az bilindiği Güneybatı ve Batı Anadolu coğrafyası için büyük önem teşkil etmektedir. Diğer yandan Girmeler'in radyokarbon tarihleri ve tabakalardan çıkan buluntular değerlendirildiğinde, Güneybatı Anadolu'da Geç Pleistosen ve Holosen geçişin anlaşılması açısından da önemli bir yerleşim olduğu anlaşılmaktadır (Erdoğu vd., 2024: 3). Radyokarbon sonuçlarına göre Girmeler'de M.Ö 12.000-10677 tarih aralığı Pleistosen Dönem sonu, M.Ö 9200-8800 aralığı Pleistosen Dönem sonu/ Holosen Geçiş tabakasıyla ilişkilendirilmektedir. M.Ö 8200-7600 tarih aralığı ise yerleşik bir yarı-avcı toplayıcı toplumun bulunduğu, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem ile bağlantılıdır. Çanak çömleğin ortaya çıktığı Ön Neolitik Dönem ise M.Ö 6688-6506 tarih aralığını vermektedir. Erken Neolitik Dönem'e ilişkin herhangi bir radyokarbon tarihi bulunmamakla birlikte bu dönem diğer yerleşmelerle karşılaştırıldığında M.Ö 6500-6200 aralığına tarihlendirilebilir. Geç Neolitikle ilişkili tek radyokarbon tarihi ise M.Ö 6066-5921 yıllarını vermektedir. Bazı tabakalarla ilişkili radyokarbon tarihleri bulunmasa da yerleşimin büyük bir dönem aralığında kesintisiz bir tabakalanma sunduğu söylenebilir (Erdoğu vd., 2024).

Resim 5.1: Girmeler Mağaraları ve Önünde Tahrip Olmuş Höyük "A" Mağarası Önünde Sondaj Açması Görülmekte

Resim 5.2: Girmeler Sondaj Açması

İncelenen yontmataş buluntular A Mağarası önünde açılan 14 U/V açmasının 14, 18 ve 20-23'üncü birimlerinden gelmektedir. Diğer birimlerde çok az buluntu kaydedilmiştir. Yontmataş topluluğu çekirdekler, dilgi/dilgicikler, yongalar, düzeltili makrolit ve mikrolit

aletler, yongalama artıkları ve tanımlanamayan parçalardan oluşmaktadır. Örnek azlığı ve birimler arasında bir farklılığın tespit edilememesi nedeniyle açmanın yontmataş buluntuları bir bütün olarak değerlendirilmiştir.

5.1.1. Çekirdekler ve Yongalama Ürünleri

Girmeler yontmataş endüstrisi çekirdekler, yongalama yüzeyi yenileme yongaları, tabletler, tepeli dilgiler ve yongalar gibi üretimin tüm aşamalarını temsil eden yongalama ürünleri içerir. Bu nedenle yongalamanın tamamının yerleşimde gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Çeşitli renklerdeki çakıl taşı radyolarit yumrular, çekirdek olarak kullanılmıştır. Çakıl taşı yumruların yaklaşık 5-6 cm oldukları, tükenmeden terk edilen ve yumruların doğal hacminin bir kısmının korunduğu çekirdeklerden anlaşılmaktadır.

Genel olarak kaliteli olan hammaddeler, çeşitli renk ve dokulardadır. Yerleşim çevresinde yapılan gözlemler benzer hammaddelerin bölgede bulunduğunu göstermiştir. Bu nedenle yontmataş endüstrisi için kullanılan ham maddelerin yerel kaynaklardan temin edildiği düşünülmektedir.

Buluntular içerinde toplam 37 çekirdek saptanmıştır (Tablo 5.1). İncelenen 37 çekirdeğin 33 tanesi dilgicik çekirdeğidir. Dilgi çekirdeklerinden 22'si tek yönlü, 7'si karşılıklı iki yönlü, 3'ü birbirine dik iki yönlü ve 1'i birbirine çapraz iki yönlü çıkarımlıdır. Geriye kalan 4 çekirdekten 3'ü üzerinde yonga negatifleri bulunmaktadır. Olasılıkla bunlar tükenmiş dilgicik çekirdeği veya dilgicik üretiminin hazırlık aşamasında terk edilen çekirdeklerdir. Sonuncu ise doğrudan yonga elde etmek için kullanılmış çok yönlü yonga çekirdeğidir.

Tablo 5.1: Girmeler Yongalama Yönlerine Göre Dilgicik Çekirdeği Tipleri

	B14	B18	B20	B21	B22	B23	Toplam	Oran%
Tek Yönlü	3	3	12	1		3	22	66,66
Karşılıklı İki Yönlü	1	2	1	3			7	21,21
Birbirine Dik İki Yönlü	1		2				3	9,09
Birbirine Çapraz İki Yönlü			1				1	3,03
Toplam	5	5	16	4			33	100

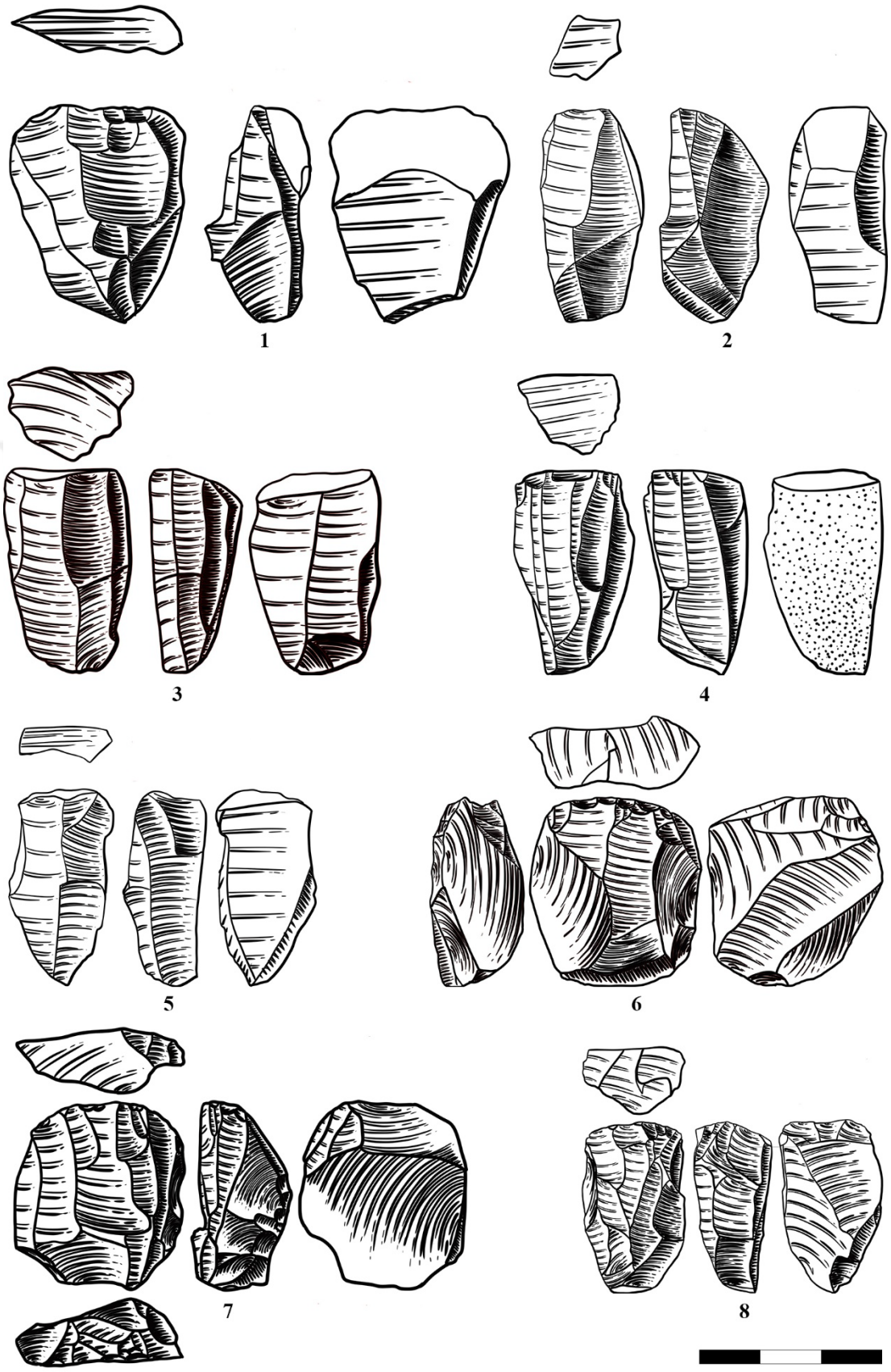

Şekil 5.1: Girmeler Yontmataş Buluntuları

Tablo 5.2: Girmeler Dilgicik Çekirdeklerinin Ortalama Ölçüleri (mm)

	B14	B18	B20	B21	B22	B23	Genel Ortalama
Ortalama Uzunluk	18,48	29,74	24,03	25,07		19	23,26
Ortalama Genişlik	17,2	16,95	21,77	17,9		17,45	18,25
Ortalama Kalınlık	9,6	13,46	11,78	10,22		12,66	11,54

Dilgicik çekirdeklerinin 28 tanesi benzer teknolojik ve tipolojik özellikler gösterir. Bunlar tek ya da birkaç çıkarım ile hazırlanmış; yongalama yüzeyine dar açılı bir vurma düzlemi, kabuksal veya yine tek veya birkaç çıkarım ile düz ya da hafif dışbükey bir sırt ve dışbükey olarak hazırlanmış bir yongalama yüzeyine sahip, geniş alınlı yarım konik çekirdeklerdir.

Bu çekirdeklerin 19 tanesi tek yönlü (Örn. Şekil 5.1: 2, 7; Şekil 5.2: 1-4, 8), 7 tanesi aynı yongalama yüzeyinden karşılıklı zıt iki yönlü (Örn. Şekil 5.1: 1, 3, 5; Şekil 5.2: 5, 6; Şekil 5.3: 16), 1 tanesi farklı yongalama yüzeylerinden birbirine dik iki yönlü (Şekil 5.4: 8) ve 1 tanesi de farklı yongalama yüzeylerinden birbirine çapraz iki yönlü çekirdektir (Şekil 5.2: 7).

Dört adet çekirdek, olasılıkla tükenmiş ve yongalama yüzeylerinin dışbükeyliklerini kaybetmeleriyle yassı bir şekil almış yarım konik çekirdeklerdir. Kalan beş dilgicik çekirdeği ise dik yongalama açılı konik çekirdeklerdir. Bunlardan üç tanesi aynı yongalama yüzeyinden birbirine zıt iki yönlü, diğer ikisi ise tek yönlüdür. Dilgicik taşımalıklar çekirdeklerin tamamından ardışık sırada olmayan düzende çıkarılmıştır.

Çekirdeklerin çoğu yongalamanın devamını sağlayan yenileme yongalarının izlerini taşır. Bunlar yongalama yüzeyinin dışbükeyliğini sağlayan zıt yönlü çıkarımlar veya kılavuz tepeli dilgilerin oluşturulması sırasında kenarlardan yapılan yonga çıkarımlarıdır.

Henüz tükenmeden terk edilmiş çekirdeklerin çoğu yongalama yüzeylerinde, terk edilmelerine neden olan yongalama sırasında kontrol dışı oluşmuş kırılmayı gösteren menteşe çıkarımın izlerini taşır.

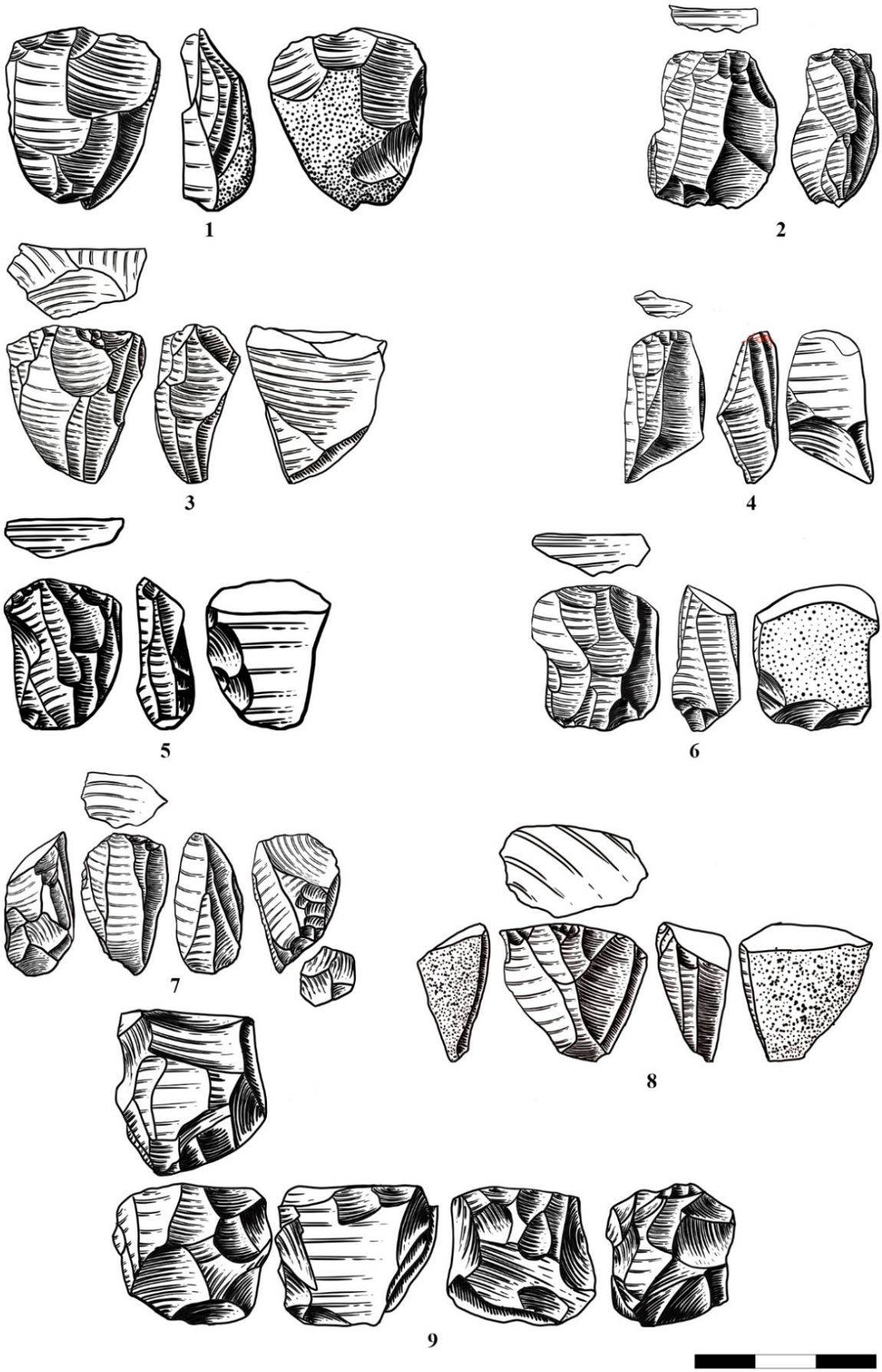

Şekil 5.2: Girmeler Yontmataş Buluntuları

Çok sayıdaki dilgicik çekirdeği, dilgicik ve düzeltili aletlerin taşımalıkları, üretimin hedefinin dilgicik taşımalıklar elde etmek olduğunu göstermektedir. Sadece ön kazıyıcıların taşımalıklarını oluşturan yongalar ve çeşitli boyut ve biçimlerdeki düzeltisiz yongaların büyük bir kısmı, dilgicik çekirdeklerinin hazırlanması ve dilgicik üretiminin devam ettirilmesi sırasında üretilen yan ürünlerdir. Dilgisel taşımalıklar içerisinde az sayıda dilgi mevcuttur, yoğunluğu dilgicikler oluşturmaktadır.

5.1.2. Düzeltili Aletler

İncelenen 159 adet düzeltili aletlerin %67,92'lik bir oranını mikrolitik aletler, %32,07'lik bir oranını ise makrolitik aletler oluşturur (Tablo 5.3).

Tablo 5.3: Girmeler Düzeltili Alet Tipleri

	B14	B18	B20	B21	B22	B23	Toplam	Oran%
Makrolitik	3	9	18	14	4	3	51	32,07
Mikrolitik	2	16	33	31	19	7	108	67,92
Toplam	5	25	51	45	23	10	159	100

5.1.2.1. Makrolitik Aletler

Toplam 51 adet makrolitik alet kaydedilmiştir. Makrolitik aletleri %80,39'luk bir oranla baskın bir şekilde ön kazıyıcılar oluşturur (Şekil 5.4: 9-16; Şekil 5.5: 1-33). Diğer makrolitik aletler arasında 3 adet sırtlı dilgi, 3 adet kenarsal düzeltili dilgi, 3 adet dişlemeli/çontuklu dilgi, 1 adet delgi ve 1 adet distal uçtan verev budanmış dilgi bulunur.

Tablo 5.4: Girmeler Makrolitik Alet Tipleri

	B14	B18	B20	B21	B22	B23	Toplam	Oran%
Ön Kazıyıcı	1	5	16	13	4	2	41	80,39
Sırtlı Dilgi		3					3	5,88
Kenarsal Düzeltili Dilgi	1					1	3	3,92
Dişlemeli/Çontuklu Alet	1		2				3	5,88
Delgi				1			1	1,96
Budama		1					1	1,96
Toplam	3	9	18	14	4	3	51	100

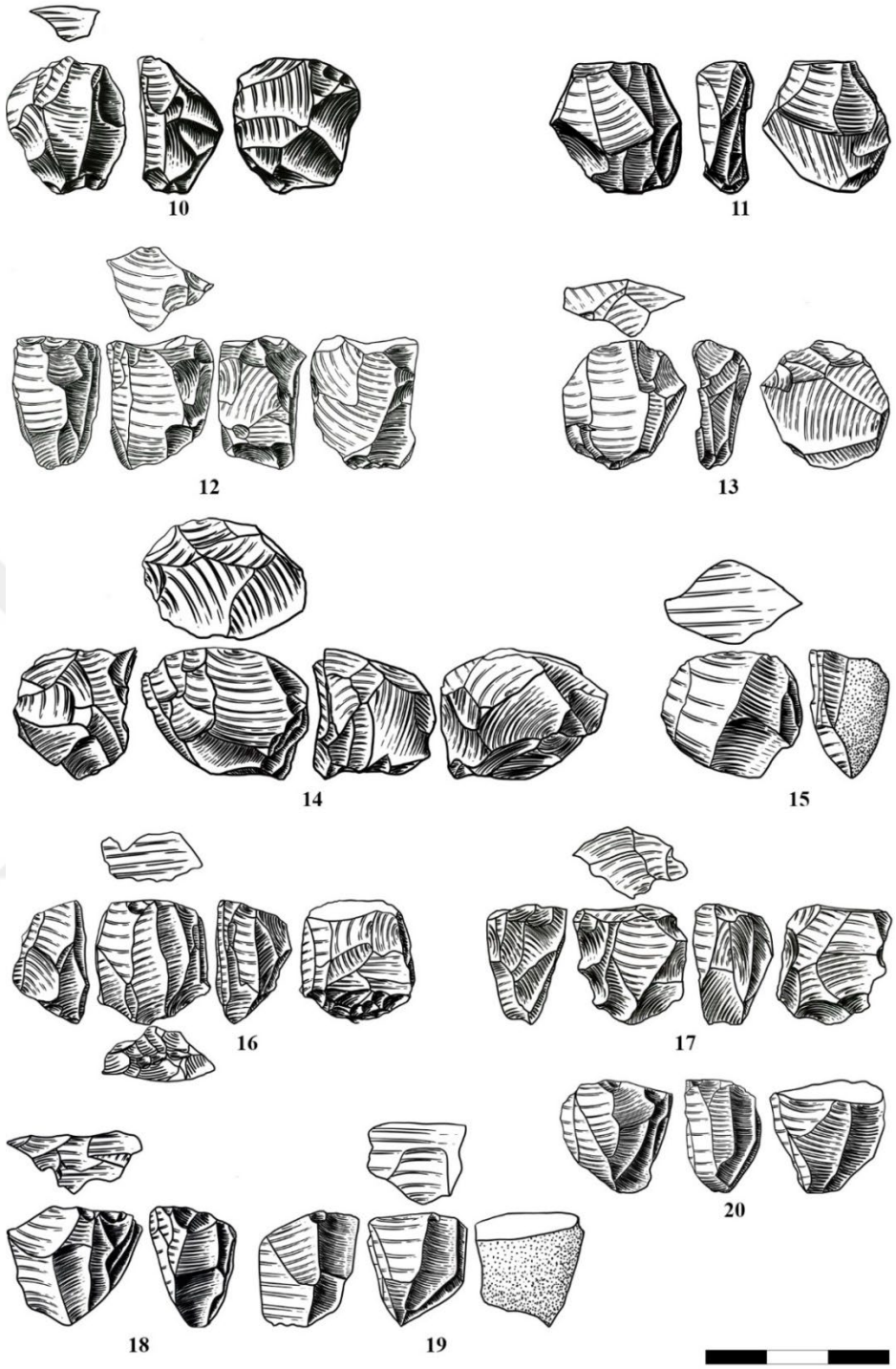

Şekil 5.3: Girmeler Yontmataş Buluntuları

Ön kazıyıcıların sadece iki tanesi dilgi/uzun yonga üzerine, diğerlerinin tamamı ise yonga taşımalıklar üzerine yapılmışlardır.

Çoğunluğu yarı dairesel, başparmağı tırnağı biçimli veya yelpaze biçimli kısa ön kazıyıcılardır. Genişlikleri boylarından fazla olan yatay ön kazıyıcılar %43,9'luk bir oran ile oldukça fazladır (Şekil 4.5: 16-33).

Tablo 5.5: Girmeler Ön Kazıyıcılarının Ortalama Ölçüleri (mm)

	B14	B18	B20	B21	B22	B23	Genel Ortalama
Ortalama Uzunluk	18,9	17,18	19,17	13,25	17,27	15,55	16,88
Ortalama Genişlik	12,6	20,6	16,42	13,81	14,16	11,5	14,84
Ortalama Kalınlık	6,5	6,8	5,3	4,76	6,12	5,05	5,75

5.1.2.2. Mikrolitik Aletler

Mikrolitik aletler arasında geometrik olanlarla (Şekil 5.6: 45-77; Şekil 5.7: 1-10) geometrik olmayanların (Şekil 5.5: 34-43; Şekil 5.6: 1-44) oranı birbirine oldukça yakındır. Az bir fark ile baskın grubu oluşturan geometrik olmayan mikrolitik aletler içerisinde ise sırtlı dilgicik ve uçlar baskın grubu oluşturur. Sırtlı dilgiciklerin sadece birkaçı düz sırtlı (Şekil 5.6: 38-44) olup diğerleri kavisli sırtlı dilgiciklerdir (Şekil 5.6: 7-37). Bunlar dik, bazen bipolar düzeltilerle tek kenarlarına yapılmış sırtlara sahip dilgiciklerdir. İki sırtlı dilgicik veya uç hiç kaydedilmemiştir.

Tablo 5.6: Girmeler Genel Mikrolitik Alet Tipleri

	B14	B18	B20	B21	B22	B23	Toplam	Oran%
Geometrik	1	2	15	20	9	3	50	46,29
Geometrik Olmayan	1	14	18	11	10	4	58	53,70
Toplam	2	16	33	31	19	7	108	1090

Geometrik olmayan mikrolitlerin diğer grubunu ise budanmış dilgicik ve budanmış sırtlı dilgicikler oluşturur. Oldukça çeşitli ölçü ve formlarda olan bu dilgiciklerin tamamı distal veya proksimal uçlarından verev olarak budanmışlardır (Şekil 4.5: 34-43; Şekil 4.6: 1-6).

Tablo 5.7: Girmeler Geometrik Olmayan Mikrolitik Alet Tipleri

	B14	B18	B20	B21	B22	B23	Toplam	Oran%
Sırtlı Dilgicik/Uç	1	12	11	5	6	4	39	67,24
Verev Budanmış Dilgicik		2	7	6	4		19	32,75
Toplam	1	14	18	11	10	4	58	100

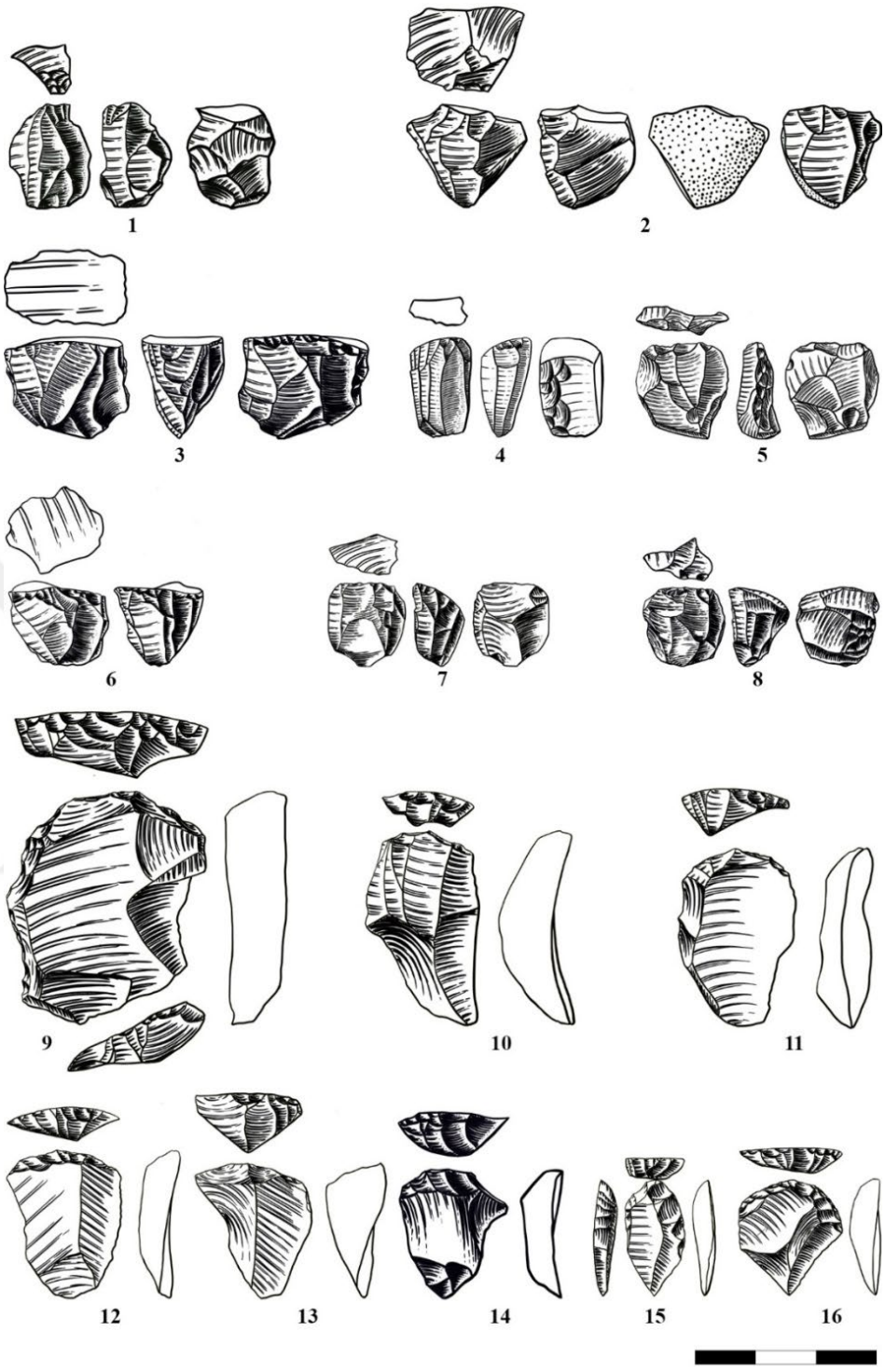

Şekil 5.4: Girmeler Yontmataş Buluntuları

Geometrik mikrolitler arasında baskın grubu yarımaylar oluşturur (Şekil 4.6: 45-71). Trapez (Şekil 4.7: 6-10) ve üçgenler (Şekil 4.6: 72-77; Şekil 4.7: 1-5) ise hemen hemen eşit miktardadır.

Tablo 5.8: Girmeler Geometrik Olmayan Mikrolitlerin Ortalama Ölçüleri (mm)

	B14	B18	B20	B21	B22	B23	Genel Ortalama
Ortalama Uzunluk	23,3	20,63	17,92	18,72	18,01	23,3	20,31
Ortalama Genişlik	5,5	5,8	6,68	7,36	6,9	5,5	6,29
Ortalama Kalınlık	2,1	2,84	2,62	2,05	2,42	3,8	2,63

Bazı segmentlerin bir uçlarında olasılıkla atım ucu olarak iş gördüklerine dair izler olan parça eksenine paralel eksi izler vardır.

Tablo 5.9: Girmeler Geometrik Mikrolitik Alet Tipleri

	B14	B18	B20	B21	B22	B23	Toplam	Oran%
Trapez			3	4	2		9	18
Üçgen			3	4	2	1	10	20
Yarımay	1	2	9	12	5	2	31	62
Toplam	1	2	15	20	9	3	50	100

Örnek azlığına rağmen genel olarak yontmataş topluluğunun bir dilgisel taşımalık endüstrisi olduğu açıktır. Ancak yine de tabakalar arasında farklılıkların olup olmadığının anlaşılması için daha fazla örneğe ihtiyaç vardır.

Tablo 5.10: Girmeler Geometrik Mikrolitlerin Ortalama Ölçüleri (mm)

	B14	B18	B20	B21	B22	B23	Genel Ortalama
Ortalama Uzunluk	16,9	21,65	17,67	16,98	20,62	18,4	18,70
Ortalama Genişlik	6,1	7,4	7,52	5,92	7,3	4,7	6,49
Ortalama Kalınlık	3,2	2,85	2,63	2,21	2,76	2,55	2,7

Resim 5.3: Girmeler Geometrik Mikrolitleri

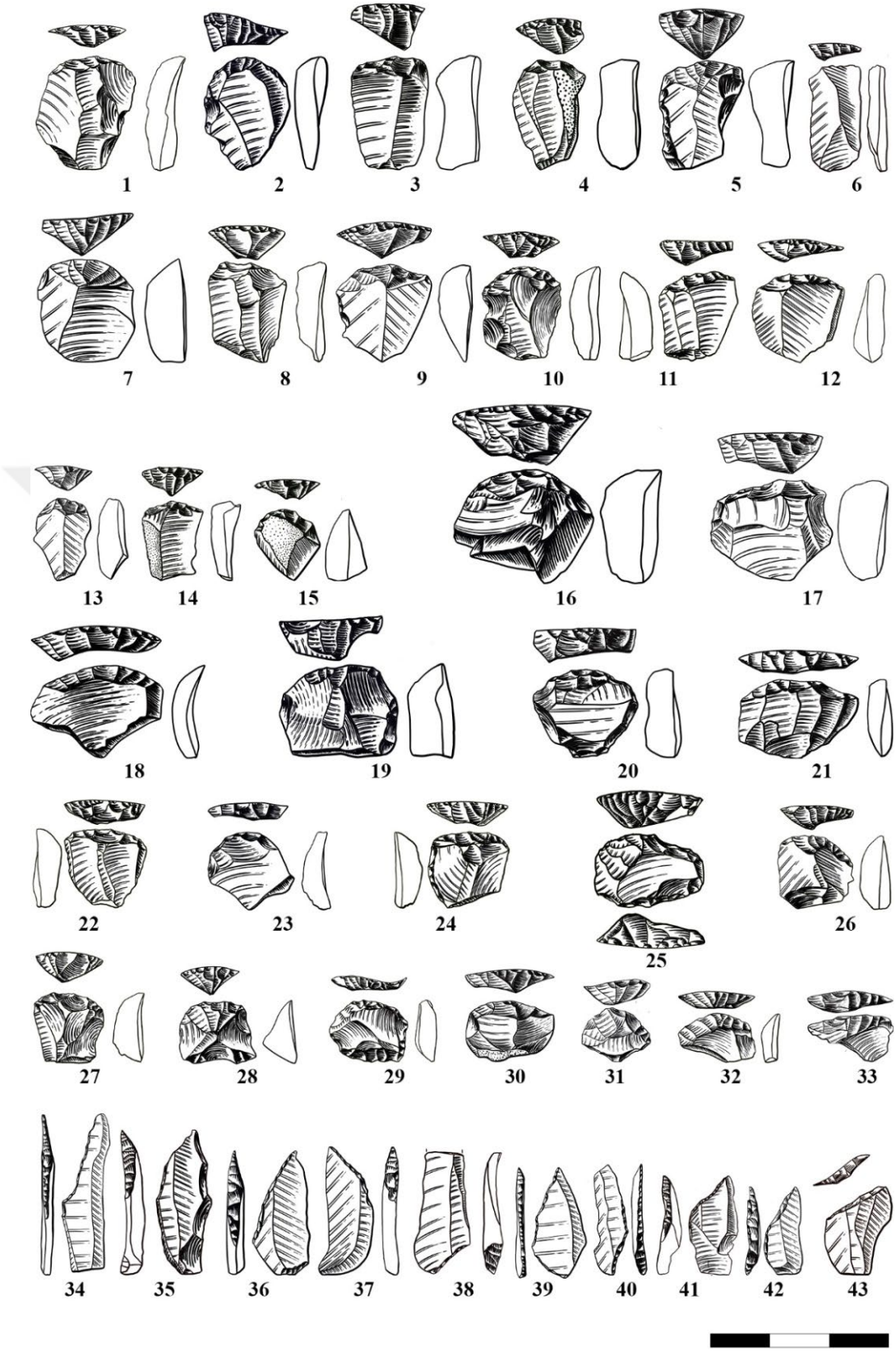

Şekil 5.5: Girmeler Yontmataş Buluntuları

Genel olarak endüstri yarımay ağırlıklı geometrik mikrolitlere sahip, kavisli sırtlı dilgiciklerin baskın olduğu bir mikrolitik endüstridir.

5.2. Beldibi Kaya Sığınağı ve Yontmataş Buluntuları

Beldibi Kaya Sığınağı 1956 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bölümü'nden Prof. Dr. Enver Bostancı tarafından keşfedilmiş ve 1959, 1960, 1966 ve 1967 yıllarında yine Bostancı tarafından kazıları yapılmıştır. Bostancı yaptığı kazılarda Pleistosen sonuna ait olabilecek, C1 ve C2 olarak numaralandırdığı iki tabaka ortaya çıkarmıştır (Bostancı, 1959;1967). Kırmızı demiroksitten dolayı kırmızı toprak rengine sahip tabakalardan C2 tabakası daha koyu kırmızı rengi ile üsttekinden ayrılmıştır. Beldibi Kaya Sığınağı 2024 yılı Eylül ayında Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nden Prof. Dr. Burçin Erdoğu'nun bilimsel danışmanlığında tekrar ele alınmış ve bir müze kazısı gerçekleştirilmiştir. En üst seviyede tespit edilen Pleistosen sonu tabakası (muhtemelen C1) MÖ 11.500'e tarihlenmiştir. Bostancı'nın yaptığı kazılardan elde edilen yontmataş buluntular, tez kapsamında incelenmiştir.

Resim 5.4: Beldibi Kaya Sığınağı

Beldibi Kaya Sığınağı yontmataş buluntuları çok sayıda yongalama artığı ve tanımlanamayan kırık parça, makrolitik aletler, mikrolitik aletler ve mikrokalemlerden oluşur. Buluntu topluluğu içerisinde yalnızca üç adet prizmatik dilgicik çekirdeği vardır (Şekil 5.7: 11-13).

Ancak çekirdek tabletleri, kornişler, yongalama yüzeyi yenileme yongaları, kabuksal yongalar ve tepeli dilgilerin de arasında bulunduğu çok sayıdaki yongalama artığı yongalamanın büyük oranda yerleşimde yapıldığını göstermektedir.

Buluntu topluluğu içerisinde dilgi ve dilgiciklerin oranı düzgün yongalardan fazladır. Ayrıca ön kazıyıcılar hariç yongalar düzeltili aletlere dönüştürülmemiştir. Bu göstergelerden ve

az sayıdaki prizmatik dilgicik çekirdeği yongalamanın ana hedefinin dilgi ve daha çok dilgicik üretmek olduğunu gösteriyor.

5.2.1. C1 Tabakası

5.2.1.1. Düzeltili Aletler

C1 Tabakasında 401 adet düzeltili aletin %31,67 oranını makrolitik aletler, %68,32 oranını mikrolitik aletler oluşturmaktadır. Bu oran buluntu topluluğunun mikrolitik karakterde olduğunu göstermektedir (Tablo 5.11).

Tablo 5.11: Beldibi Kaya Sığınağı C1 Tabakası Düzeltili Alet Sayı ve Oranları

	Toplam	Oran%
Makrolitik	127	31,67
Mikrolitik	274	68,32
Toplam	401	100

5.2.1.1.1. Makrolitik Aletler

Kaydedilen 126 adet makrolitik alet içerisinde %68,25'lik bir oran ile ön kazıyıcılar baskın grubu oluşturur (Tablo 5.12; Şekil 5.7: 14-21; Şekil 5.8: 1-8). Ön kazıyıcıların taşımalıklarının yaklaşık olarak 4/1'i dilgilerden oluşur (Örn. Şekil 5.7: 14, 15, 18,19). Geriye kalanlar yonga taşımalıklar üzerine yapılmıştır. Ön kazıyıcı tipleri dilgi ön kazıyıcılar, basit ön kazıyıcılar, ikili ön kazıyıcılar, yelpaze biçimli ön kazıyıcılar, tırnak biçimli ön kazıyıcılar ve yarı dairesel ön kazıyıcılardan oluşmaktadır.

Tablo 5.12: Beldibi Kaya Sığınağı C1 Tabakası Makrolitik Aletlerinin Sayı ve Oranları

	Toplam	Oran%
Ön Kazıyıcı	86	68,25
Sırtlı Dilgi	16	12,69
Kenarsal Düzeltili Dilgi	4	3,17
Dişlemeli/Çontuklu Alet	17	13,49
Budama	3	2,38
Toplam	126	100

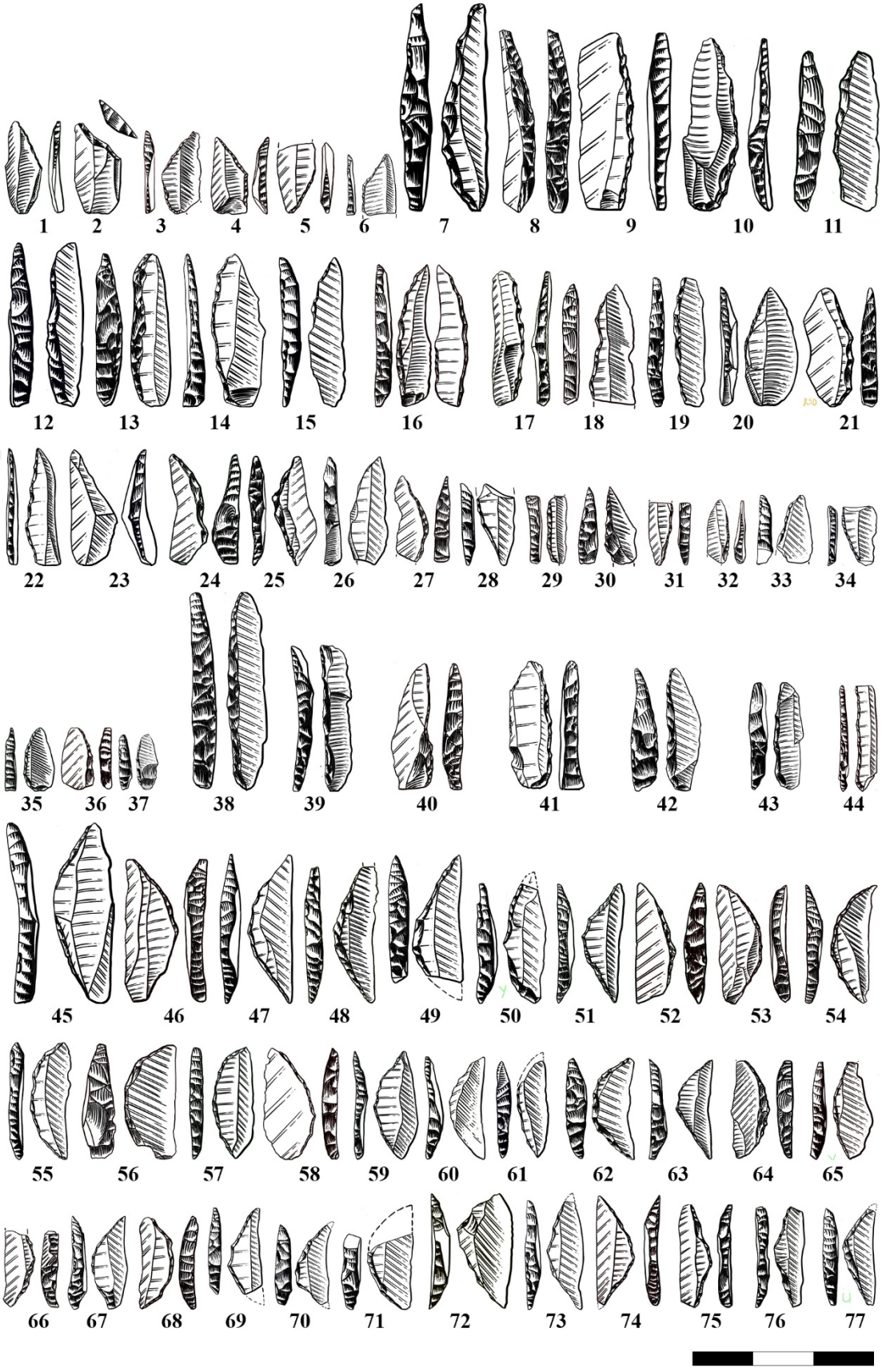

Şekil 5.6: Girmeler Yontmataş Buluntuları

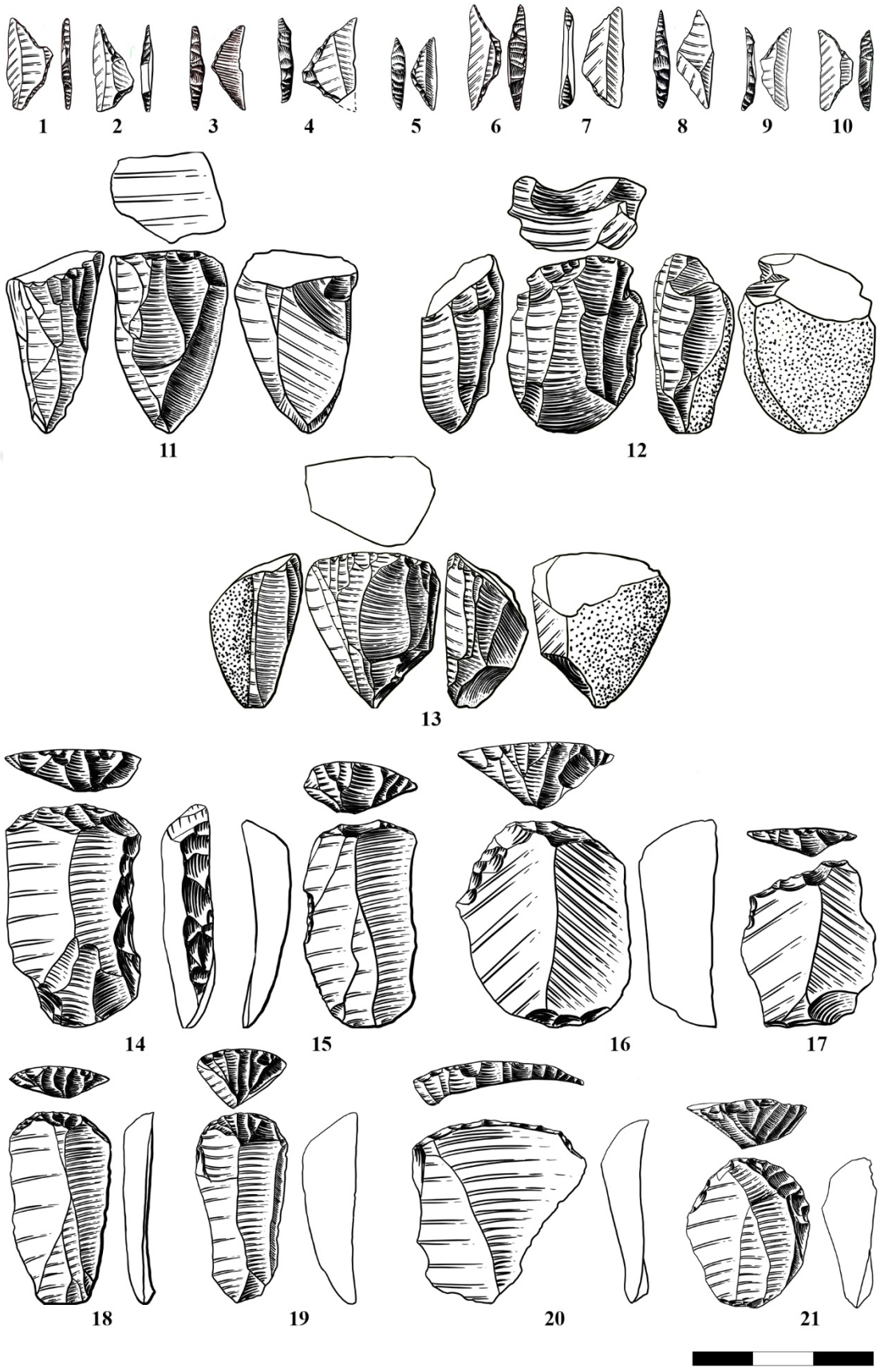

Şekil 5.7: Girmeler (1-10) ve Beldibi Kaya Sığınağı C1 (11-21) Yontmataş Buluntuları

Diğer makrolitik aletler ise sırtlı dilgiler, budanmış dilgiler, kenarsal düzeltili dilgiler ve dişlemeli/çontuklu aletlerden oluşur (Şekil 5.8: 9-11; Şekil 5.9: 43,44, 54-57).

Tablo 5.13: Beldibi Kaya Sığınağı C1 Tabakası Ön Kazıyıcılarının Ölçü Ortalamaları (mm)

Ortalama Uzunluk	25,7
Ortalama Genişlik	18,01
Ortalama Kalınlık	6,02

5.2.1.1.2. Mikrolitik Aletler

İncelenen 275 adet mikrolitik alet içerisinde %53,28'lik bir oran ile geometrik mikrolitler baskındır. Geometrik mikrolitler içerisinde ise üçgenler %44,52'lik bir oran ile baskın grubu oluşturur (Şekil 5.9: 16-32). Üçgenleri %40,41'lik bir oran ile yarımaylar takip eder (Şekil 5.9: 1-15). Diğer geometrik mikrolitler ise trapezlerden oluşur (Şekil 5.9: 33-42). Üçgenler içerisinde çoğu ikiz kenar üçgenler oldukça küçük boyutları ile tipik gözükmektedir (Örn. Şekil 5.9: 28-32).

Tablo 5.14: Beldibi Kaya Sığınağı C1 Tabakası Mikrolitik Tiplerinin Sayı ve Oranları

	Toplam	Oran%
Geometrik	146	53,28
Geometrik Olmayan	128	46,71
Toplam	275	100

Geometrik olmayan mikrolitler içerisinde sırtlı uç ve sırtlı dilgicikler %95,31'lik bir oran ile baskın grubu oluşturur (Şekil 5.8: 12-46). Diğer geometrik olmayan mikrolitleri verev budanmış sırtlı veya sırtsız dilgicikler oluşturur (Şekil 5.9: 45-53).

Tablo 5.15: Beldibi Kaya Sığınağı C1 Tabakası Geometrik Olmayan Mikrolit Tiplerinin Sayı ve Oranları

	Toplam	Oran%
Sırtlı Dilgicik/Uç	122	95,31
Verev Budanmış Dilgicik	6	4,68
Toplam	128	100

Sırtlı uç ve sırtlı dilgiciklerin içerisinde düz sırtlı (Şekil 5.8: 38-46) olanlar ile kavisli sırtlı (Şekil 5.8: 12-37) olanların oranları hemen hemen birbirine eşittir.

Tablo 5.16: Beldibi Kaya Sığınağı C1 Tabakası Geometrik Olmayan Mikrolitlerinin Ölçü Ortalamaları (mm)

	Genel Ortalama
Ortalama Uzunluk	22,42
Ortalama Genişlik	5,91
Ortalama Kalınlık	2,45

Tablo 5.17: Beldibi Kaya Sığınağı C1 Tabakası Geometrik Mikrolit Tiplerinin Sayı ve Oranları

	Toplam	Oran%
Yarımay	59	40,41
Üçgen	65	44,52
Trapez	22	15,06
Toplam	146	100

Tablo 5.18: Beldibi Kaya Sığınağı C1 Tabakası Geometrik Mikrolitlerinin Ölçü Ortalamaları (mm)

	Yarımay	Üçgen	Trapez	Genel Ortalama
Ortalama Uzunluk	16,38	13	17,11	15,49
Ortalama Genişlik	5,87	6,23	6,41	6,17
Ortalama Kalınlık	2,09	2,09	2,08	2,08

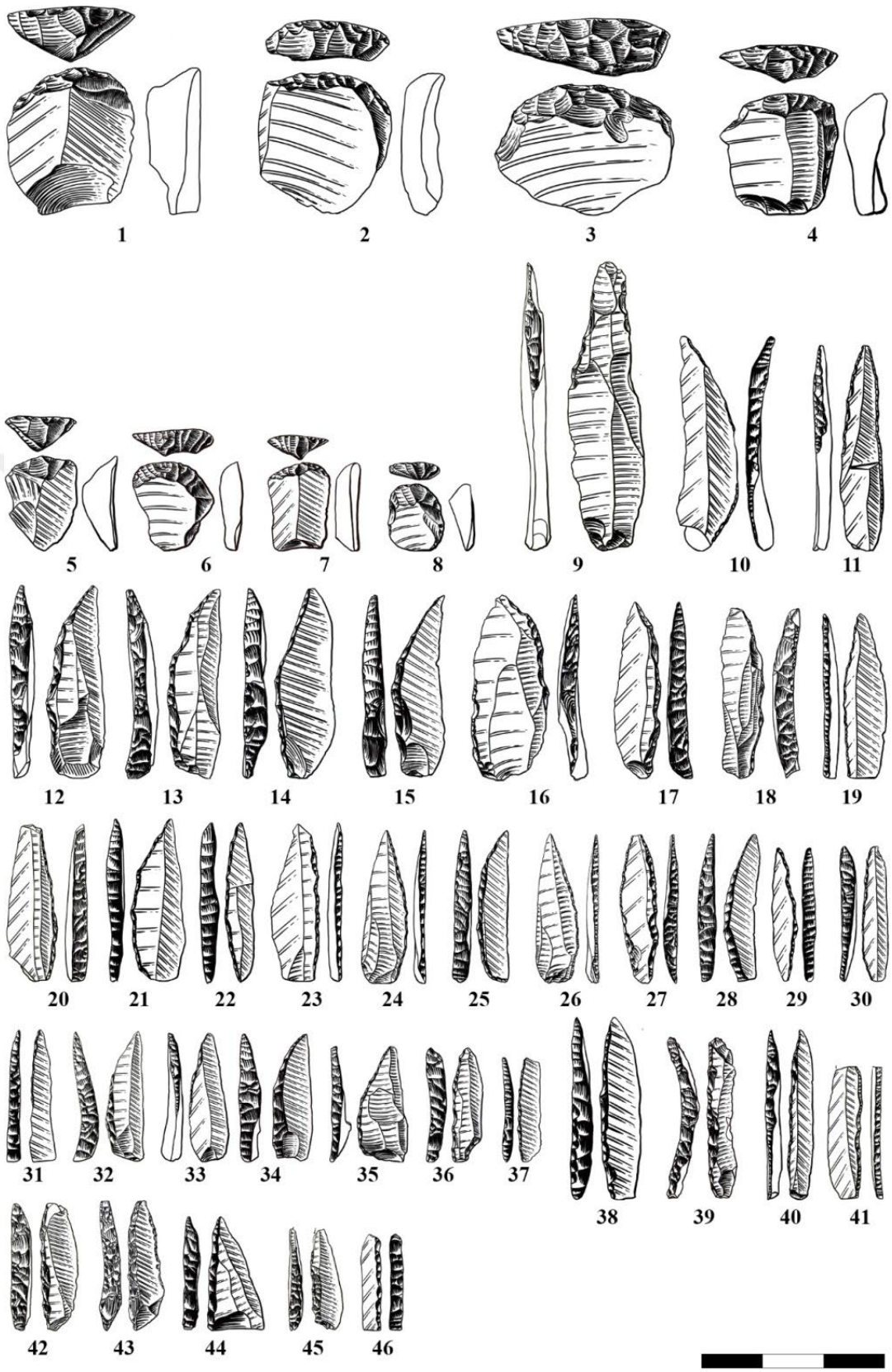

Şekil 5.8: Beldibi Kaya Sığınağı C1 Yontmataş Buluntuları

Resim 5.5: Beldibi Geometrik Mikrolitleri

Genel olarak değerlendirildiğinde C1 yontmataş buluntuları prizmatik çekirdeklerden dilgi ve dilgicik üretimin hedeflendiği bir endüstri özelliği göstermektedir. Mikrolitik ağırlıklı alet üretiminde geometrik ve geometrik olmayan aletler birbirine yakın oranlarda temsil edilmekte; geometrik aletler içerisinde üçgenler öne çıkarken, geometrik olmayan mikrolitler içerisinde ise sırtlı dilgiciklerin baskın olduğu bir karakter görülmektedir.

5.2.2. C2 Tabakası

5.2.2.1. Düzeltili Aletler

C2 Tabakasından gelen 189 alet içerisinde düzeltili aletler %42,32 oranında makrolitik aletler ve %57,67 oranında mikrolitik aletlerden oluşur. Bu oran buluntu topluluğunun mikrolitik karakterde olduğunu göstermektedir.

Tablo 5.19: Beldibi Kaya Sığınağı C2 Tabakası Düzeltili Alet Sayı ve Oranları

	Toplam	Oran%
Makrolitik	80	42,32
Mikrolitik	109	57,67
Toplam	189	100

Tablo 5.20: Beldibi Kaya Sığınağı C2 Tabakası Makrolitik Aletlerinin Sayı ve Oranları

	Toplam	Oran%
Ön Kazıyıcı	65	81,25
Kenarsal Düzeltili Dilgi	5	6,25
Dişlemeli/Çontuklu Alet	8	10
Burin	2	2,5
Toplam	80	100

5.2.2.1.1. Makrolitik Aletler

Toplam 80 adet makrolitik aletler içerisinde %81,25'lik bir oran ile ön kazıyıcılar baskın grubu oluşturur. Ön kazıyıcıların taşımalıklarının yaklaşık olarak 4/1'i dilgilerden oluşur. Geriye kalanlar yonga taşımalıklar üzerine yapılmıştır. Ön kazıyıcı tipleri dilgi ön kazıyıcılar, basit ön kazıyıcılar, ikili ön kazıyıcılar, yelpaze biçimli ön kazıyıcılar, tırnak biçimli ön kazıyıcılar ve yarı dairesel ön kazıyıcılardan oluşmaktadır.

Tablo 5.21: Beldibi Kaya Sığınağı C2 Tabakası Ön Kazıyıcılarının Ölçü Ortalamaları (mm)

Ortalama Uzunluk	27,1
Ortalama Genişlik	18,96
Ortalama Kalınlık	6,3

Diğer makrolitik aletler ise sırtlı dilgiler, kenarsal düzeltili dilgiler ve dişlemeli/çontuklu aletlerden oluşur.

5.2.2.1.2. Mikrolitik Aletler

Mikrolitik aletler 109 adetten oluşmaktadır. Bu grubun içerisinde geometrik mikrolitler olmayıp, tamamıyla geometrik olmayan mikrolitler mevcuttur. Geometrik olmayan mikrolitler içerisinde sırtlı uç ve sırtlı dilgicikler baskın grubu oluşturur. Diğer geometrik olmayan mikrolitleri kenarsal düzeltili dilgicikler ve verev budanmış sırtlı dilgicikler oluşturur. Sırtlı uç ve sırtlı dilgiciklerin içerisinde düz sırtlı olanlar, kavisli sırtlı olanlara oranla baskındır.

Tablo 5.22: Beldibi Kaya Sığınağı C2 Tabakası Geometrik Olmayan Mikrolitlerinin Ölçü Ortalamaları (mm)

	Genel Ortalama
Ortalama Uzunluk	23,41
Ortalama Genişlik	6,71
Ortalama Kalınlık	2,65

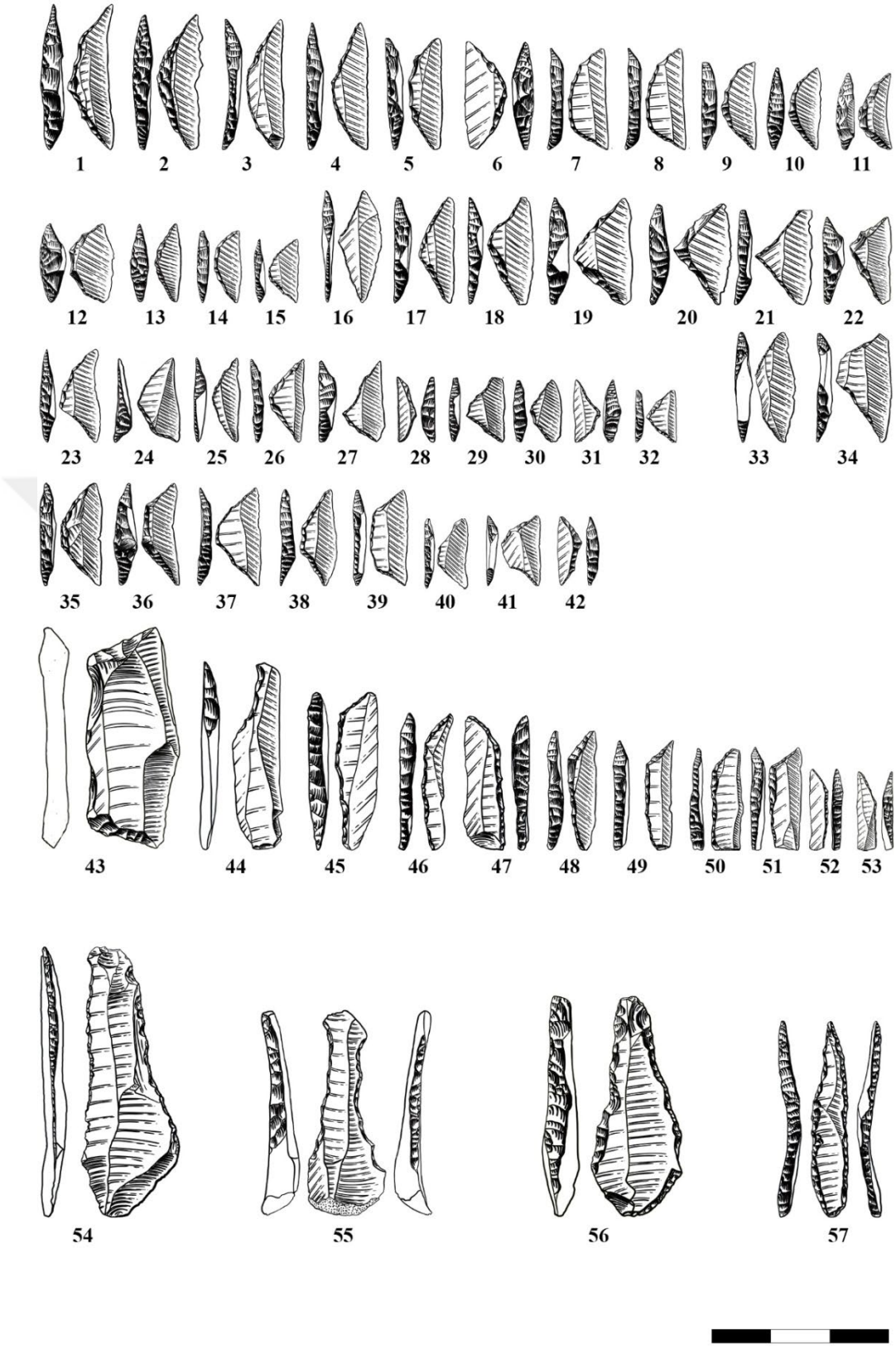

Şekil 5.9: Beldibi Kaya Sığınağı C1 Yontmataş Buluntuları

Bostancı yayınlarında C2 tabakasında da geometrik mikrolitlerin olduğunu bildirmektedir. Bu durum C2 tabakasına ait mikrolitlerin kayıp olabileceğini düşündürmektedir. İki tabaka arasında bir hiatusun olmadığı düşünülürse böylesine keskin bir geçişin olamayacağı ortadadır. Bu durumda ya malzeme kayıptır ya da arkeolojik tabakalar doğru bir biçimde ayrılamamıştır.

Genel olarak endüstri, prizmatik çekirdeklerden dilgicik üretimine dayalı olup, sırtlı dilgiciklerin baskın olduğu, geometrik olmayan mikrolitiklerin öne çıktığı bir karakter sergilemektedir. Makrolitik aletler ve geometrik olmayan mikrolitlerin tekno-tipolojik açıdan değerlendirilmesi sonucunda C1 ve C2 tabakaları arasında geometrik mikrolitlerin var olmaması haricinde belirgin bir farklılık gözlemlenmemiştir.

ALTINCI BÖLÜM
ÇATALİN VE YAMANSAZ KAYA SIĞINAKLARI BULUNTULARININ İNCELENMESİ

Bu tez kapsamında T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün öğrenci arazi çalışması izinleriyle 2021 ve 2022 yıllarında Teke Yarımadası genelinde Doğu'da Aksu Deresinden, Batı'da Eşen vadisine kadar olan alanda arazi çalışması gerçekleştirilmiştir.

Bölgede önceki yıllarda Ankara Üniversitesi, Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Tarihöncesi Arkeolojisi Bölümü'nden Işın Yalçınkaya; İlhan Kayan ve Angela Minzoni-Deroche'dan oluşun ekip tarafından 1984 yılında Güzeloba ve Geyikbayırı kesiminde araştırmalar gerçekleştirmiş, bir dizi mağara ve kaya sığınağı araştırılmıştır (Yalçınkaya 1986). Ankara Üniversitesi, Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Tarihöncesi Arkeolojisi Bölümü'nden Harun Taşkıran başkanlığındaki ekip ise 1993 yılında Beldibi, Göynük ve Kemer'i içine alan bölgede yüzey araştırması gerçekleştirmiştir.

Bu tez kapsamında ilk önce Kundu'dan başlayarak, Karaman Doyran, Geyikbayırı, Beldibi ve Göynük'te mağara ve kaya sığınakları araştırılmış, Eşen Vadisi'nde araştırmalar gerçekleştirilmiş, Elmalı Ovasında bir dizi mağara ve kaya sığınağı araştırılmış, Finike ve Kumluca'da gene bir dizi mağara ve kaya sığınağı gezilmiş, Kaş ve Demre'de ise Paleosol birikintileri araştırılmıştır. Çalışmalarda Harita Genel Müdürlüğü'nün "Küre" uygulamasından yararlanılmıştır.

Yapılan araştırmalar Pleistosen Dönem sonu ile ilgili elde edilen bulguların oldukça kısıtlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumun sebebi Teke Yarımadası'nın engebeli yapısı ve sık makilik bitki örtüsü olabileceği gibi, olası yerleşim ve kamp merkezlerinin alüvyon birikintileri altında kilitlenmesi de olabilir. Yapılan yüzey araştırmalarında Pleistosen Dönem sonu ile ilgili yegane saptanan Aşağı Karaman Mahallesi sınırları içerisindeki Çatalin isimli yerleşim yeridir. Bu yerleşme dışında Işın Yalçınkaya tarafından tespit edilen, Güzeloba olarak isimlendirilen alanda, yalnızca Yamansaz Kaya Sığınağı'nda malzeme yoğunluğuna rastlanmıştır.

6.1. Çatalin Kaya Sığınağı ve Yontmataş Buluntuları

Çatalin Kaya Sığınağı, Antalya İl merkezinin batısında, Konyaaltı İlçesi Aşağı Karaman Mahallesi sınırları içerisinde yer alır. Yerleşim, kuzey ve güney teraslarında içerisinde kaya sığınaklarının da yer aldığı kayalıkların bulunduğu, batı doğu yönlü sığ bir vadinin içerisinde,

kuzeydeki kayalıkların önünde yer alır. Kayalıklar sayesinde kuzey rüzgarlarından korunmuş olan yerleşim yaklaşık olarak 100x200 m'lik oldukça büyük bir alanı kapsar. Yerleşimin eteklerinden su boruları geçirilmesi nedeniyle tahribat oluşmuştur.

Resim 6.1: Çatalin

Çatalin'de gerçekleştirilen yüzey araştırmasında 31 adet çekirdek, 43 adet düzeltili makrolitik alet, 31 adet düzeltili mikrolitik alet, çok miktarda yongalama artığı ve yine çok miktarda tanımsız yontmataş ele geçmiştir. Ele geçen yontmataş eserlerin çoğu radyolarit olup az miktarda çakmaktaşı vardır. Çakmaktaşı eserlerin çoğu başta beyaz renkte olmak üzere yoğun patina kaplıdır.

6.1.1. Çekirdekler ve Yongalama Ürünleri

Yerleşimde ele geçen 31 adet çekirdek, diğer kategoriler ile karşılaştırıldığında oldukça yüksek bir orandadır. Çekirdeklerin bu yüksek oranı ve yine çok miktarda ele geçen yongalama artıkları, yerleşimde yoğun bir üretimin yapıldığını göstermektedir.

Toplam 31 çekirdekten 20 tanesi geniş alınlı (Şekil 6.2: 4-10 ve Şekil 6.3), 8 tanesi dar alınlı (Şekil 6.1 ve Şekil 6.2: 1-3) ve 3 tanesi sentripedal çekirdeklerdir (Şekil 6.4: 1-3).

Tablo 6.1: Çatalin Kaya Sığınağı Yongalama Yüzeylerine Göre Çekirdek Tipleri

	Miktar	Oran%
Geniş Alınlı Çekirdek	20	64,51
Dar Alınlı Çekirdek	8	25,8
Sentripedal Çekirdek	3	9,67
Toplam	31	100

Geniş alınlı çekirdeklerin özellikle tükenmemiş olanları, yarım konik prizmatik çekirdeklerdir. Bu çekirdekler genellikle vurma düzlemleri ile yongalama yüzeyleri arasında dar bir açıya sahiptir. Yongalama yüzeyleri, tükenmemiş çekirdeklerde dışbükeydir. Bu çekirdeklerin hemen hepsinin vurma düzlemleri, tek veya birkaç çıkarımla düz bir şekilde hazırlanmış olup, sırtları da genel olarak düz hazırlanmış veya kabuksaldır.

Geniş alınlı çekirdeklerin 16 tanesi tek yönlü (Şekil 6.2: 6, 7, 9, 10; Şekil 6.3: 1-6 ve 8-12), 3 tanesi aynı yongalama yüzeyinden zıt iki yönlü (Şekil 6.2: 4,8; Şekil 6.3: 7) ve bir tanesi de farklı yongalama yüzeylerinden zıt iki yönlüdür (Şekil 6.2: 5).

Tablo 6.2: Çatalin Kaya Sığınağı Yongalama Yönlerine Göre Çekirdek Tipleri

	Geniş Alınlı Çekirdek	Dar Alınlı Çekirdek	Toplam	Oran%
Tek Yönlü	16	7	23	82,14
İki Yönlü	4	1	5	17,85
Toplam	20	8		100

Dar alınlı çekirdeklerin bir tanesi dilgi/dilgicik çekirdeği olup (Şekil 6.1: 1), diğerleri dilgicik çekirdekleridir. Bu çekirdeklerin ileriye çıkıntılı olan yongalama yüzeylerinin dışbükeylikleri az veya düzdür. Bu durum, bu çekirdeklerden üretilen dilgi ve dilgicik taşımalıklarının düz profillere sahip olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 6.3: Çatalin Kaya Sığınağı Çekirdeklerin Ortalama Ölçüleri (mm)

	Geniş Alınlı Çekirdek	Dar Alınlı Çekirdek	Genel Ortalama
Ortalama Uzunluk	26,95	32,57	29,76
Ortalama Genişlik	21,25	17,97	19,61
Ortalama Kalınlık	13,87	22,37	18,12

Geniş alınlı çekirdeklerde olduğu gibi, bu çekirdeklerin de vurma düzlemleri, bir veya birkaç çıkarımla düz olarak hazırlanmış olup, yongalama yüzeyleriyle dar bir açı oluşturmaktadırlar. Bu çekirdeklerin yan kenarları da genel olarak düz bir biçimde hazırlanmışlardır. Çoğu çekirdekte bu kenarlar çekirdeğin sırt kısmında birleşerek, çekirdeğe üçgen profilli bir form vermektedir (Örn. Şekil 6.1: 4, 5).

Bu gruptaki çekirdeklerin sadece bir tanesi aynı yongalama yüzeyinden zıt iki yönlü olup (Şekil 6.1: 1), diğerleri tek yönlü çekirdeklerdir (Şekil 6.1: 2-5 ve Şekil 6.2: 1-3).

Pek çok çekirdeğin yongalama yüzeyleri üzerinde, yongalamanın devam ettirilememesine ve çekirdeğin terk edilmesine neden olan menteşe çıkarımların eksi izleri vardır.

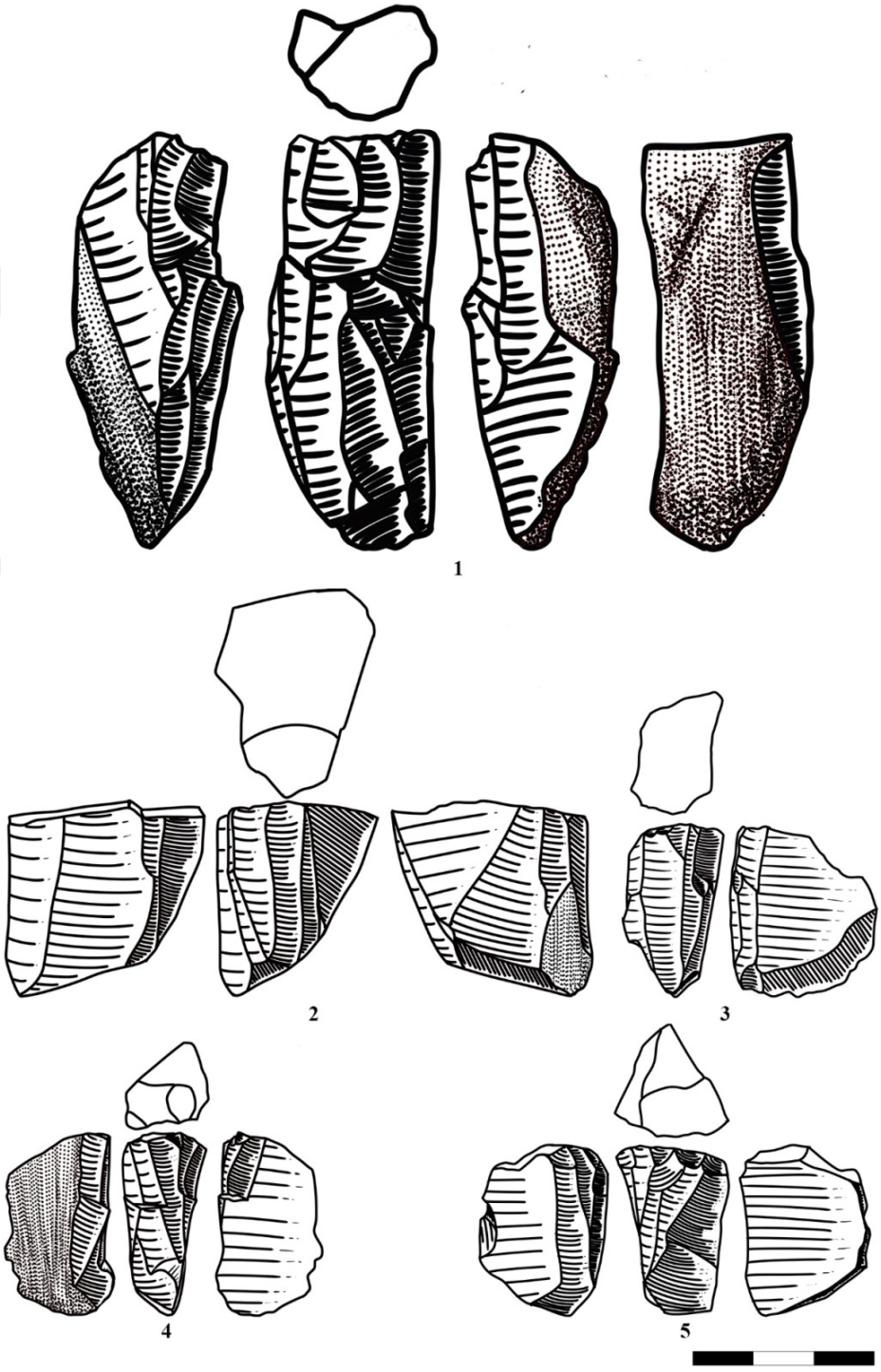

Şekil 6.1: Çatalin Kaya Sığınağı Yontmataş Buluntuları

6.1.2. Düzeltili Aletler

Toplam 74 adet düzeltili alet içerisinde Makrolitik aletler, %58,1'lik bir oranla düzeltili aletler kategorisinde baskındır. Ancak buluntu topluluğunun yüzey araştırmasından elde edildiği, mikrolitik aletlerin yüzey koşularında hem daha dayanıksız ve yok olmaya yatkın oldukları, hem de bulunmasının daha zor olduğu göz ardı edilmemelidir.

Tablo 6.4: Çatalin Kaya Sığınağı Düzeltili Alet Sayı ve Oranları

	Toplam	Oran%
Makrolitik	43	58,1
Mikrolitik	31	41,89
Toplam	74	100

6.1.2.1. Makrolitik Aletler

Toplam 43 adet makrolitik aletler genel olarak iki ana gruptan oluşmaktadır. Ön kazıyıcılar %55, 81'lik bir oranla bu kategoride baskın grubu oluşturur. Dişlemeli aletler de %39,53'lük bir oranla oldukça fazladır. Olasılıkla omuzlu bir uca ait olan bir parça da bu kategoride tek bir örnekle temsil edilmektedir (Şekil 6.5: 7). Bir diğer tek örnekle temsil edilen örnek ise bir çontuklu alettir.

Tablo 6.5: Çatalin Kaya Sığınağı Makrolitik Aletlerinin Sayı ve Oranları

	Toplam	Oran%
Ön Kazıyıcı	24	55,81
Omuzlu Uç	1	2,32
Dişlemeli Alet	17	39,53
Çontuklu Alet	1	2,32
Toplam	43	100

Ön kazıyıcılar, birkaç dilgi örnek dışında yonga taşımalıklar üzerine yapılmıştır. Çeşitli boyut ve şekillerde olan ön kazıyıcılar içerisinde yüksek alınlı olanlar yaygındır. Bir ön kazıyıcı ise karinalıdır (Şekil 6.4: 6).

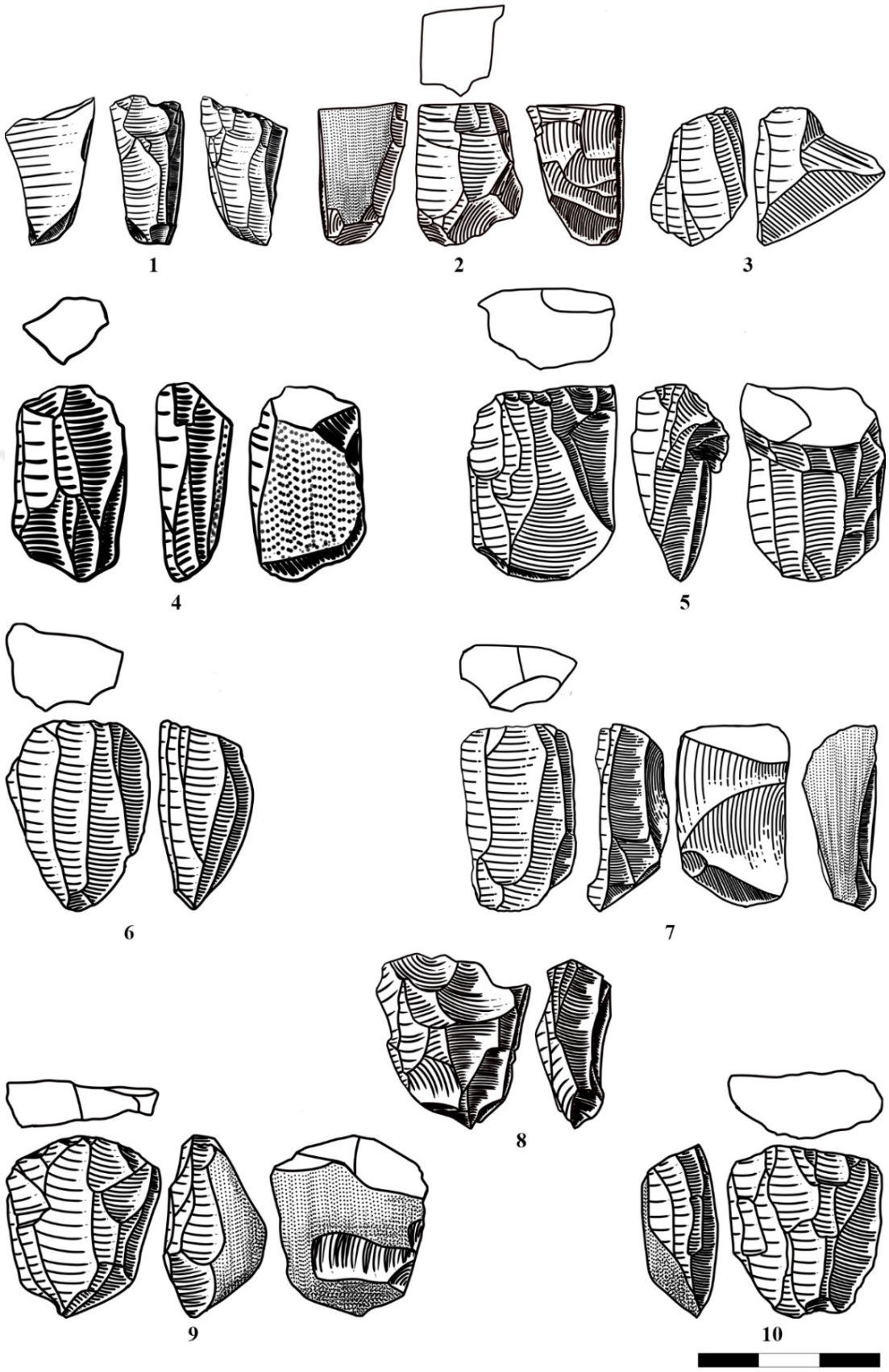

Şekil 6.2: Çatalin Kaya Sığınağı Yontmataş Buluntuları

Tablo 6.6: Çatalin Kaya Sığınağı Ön Kazıyıcılarının Ölçü Ortalamaları (mm)

Ortalama Uzunluk	22,93
Ortalama Genişlik	18,92
Ortalama Kalınlık	7,4

Genellikle makro dişleme düzeltili olan dişlemeli aletler de çeşitli boyut ve şekillerdedir. Çoğu oldukça kalın ve sağlam olan bu aletler olasılıkla uygun boyutlara getirilmek amacıyla bilinçli olarak bölünmüştür.

6.1.2.2. Mikrolitik Aletler

Toplam 31 adet olan mikrolitik aletler içerisinde geometrik olmayan mikrolitler %77,41'lik bir oranla baskın gruptur.

Tablo 6.7: Çatalin Kaya Sığınağı Mikrolitik Tiplerinin Sayı ve Oranları

	Toplam	Oran%
Geometrik	7	22,58
Geometrik Olmayan	24	77,41
Toplam	31	100

Bu grup içerisinde ise sırtlı uç ve dilgicikler baskın grubu oluşturur. Diğer geometrik olmayan mikrolitler içerisinde verev ve düz budanmış dilgicikler, proksimal kısmı düzeltili (Saplı?) dilgicikler ve ters düzeltili dilgicikler yer alır.

Tablo 6.8: Çatalin Kaya Sığınağı Geometrik Olmayan Mikrolit Tiplerinin Sayı ve Oranları

	Toplam	Oran%
Sırtlı Dilgicik/Uç	14	58,33
Verev Budanmış Dilgicik	3	12,5
Düz Budanmış Dilgicik	2	8,33
Proksimal Kısmı Düzeltili (Saplı) Dilgicik	2	8,33
Ters Düzeltili Dilgicik	3	12,5
Toplam	24	100

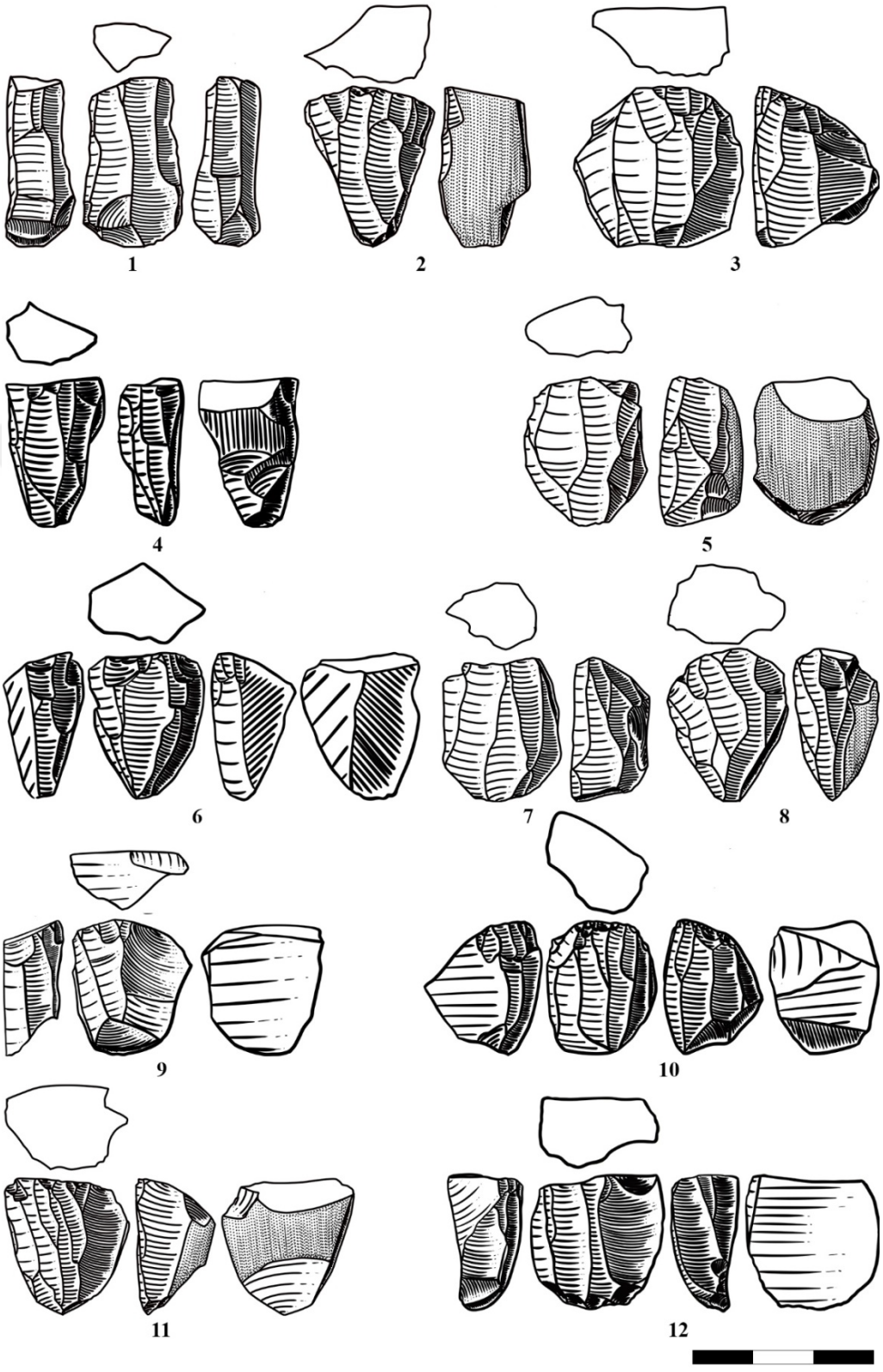

Şekil 6.3: Çatalin Kaya Sığınağı Yontmataş Buluntuları

Geometrik mikrolitler ise sadece 7 parçadan oluşur. Bunlardan dördü yarımay ve üçü de üçgendir. Ayrıca dört adet mikrokalem de buluntular arasındadır.

Tablo 6.9: Çatalin Kaya Sığınağı Geometrik Olmayan Mikrolitlerinin Ölçü Ortalamaları (mm)

	Genel Ortalama
Ortalama Uzunluk	21,43
Ortalama Genişlik	7,44
Ortalama Kalınlık	3

Tablo 6.10: Çatalin Kaya Sığınağı Geometrik Mikrolitlerinin Ölçü Ortalamaları (mm)

	Genel Ortalama
Ortalama Uzunluk	16,26
Ortalama Genişlik	6,41
Ortalama Kalınlık	2,21

Genel olarak değerlendirildiğinde geniş veya dar alınlı prizmatik dilgi/dilgicik çekirdekleri ve dilgi/dilgicik taşımalıklar endüstrinin dilgisel taşımalık üretimi temelli olduğunu göstermektedir. Ancak az sayıdaki sentripedal yonga çekirdeği endüstri içerisinde yongaların da üretildiğini işaret etmektedir.

6.2. Yamansaz Kaya Sığınağı ve Yontmataş Buluntuları

Lara Plajı'nın kuzeyindeki Yamansaz olarak bilinen alüvyal kıyı düzlüğünden itibaren yükselen traverten basamağının üst kısımlarındaki bir dizi mağara ve kaya sığınağı Işın Yalçınkaya'nın 1984 yılında gerçekleştirdiği yüzey araştırmasında incelenmiştir ve Güzeloba adı altında yayınlanmıştır (Yalçınkaya, 1986). Yontmataş buluntuları Üst Paleolitik Dönem'in sonlarına tarihlendirilmiştir. Bölgede Direkliin ve Küçükin başta olma üzere bir dizi mağara ve kaya sığınağı yer alır. Araştırmalarımız sırasında Pleistosen Dönem sonu ile ilgili buluntular Küçükin'in yaklaşık 200 metre batısında Yamansaz Kaya Sığınağı olarak isimlendirdiğimiz bir kaya sığınağından gelmekte olup, tüm malzeme kaya sığınağının aşağısındaki yola doğru akmıştır (Resim 6.2).

Resim 6.2: Yamansaz Kaya Sığınağı (en solda) ve Küçükin (en sağda)

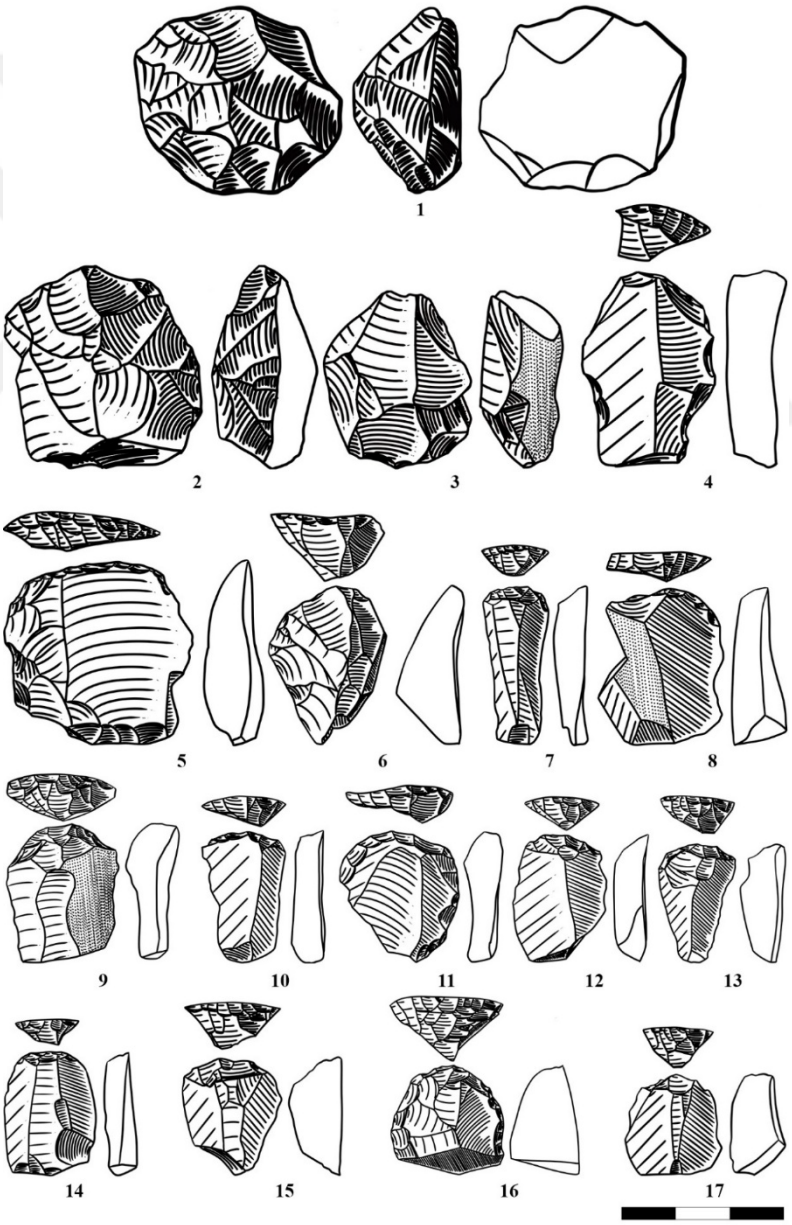

Şekil 6.0.4: Çatalin Kaya Sığınağı Yontmataş Buluntuları

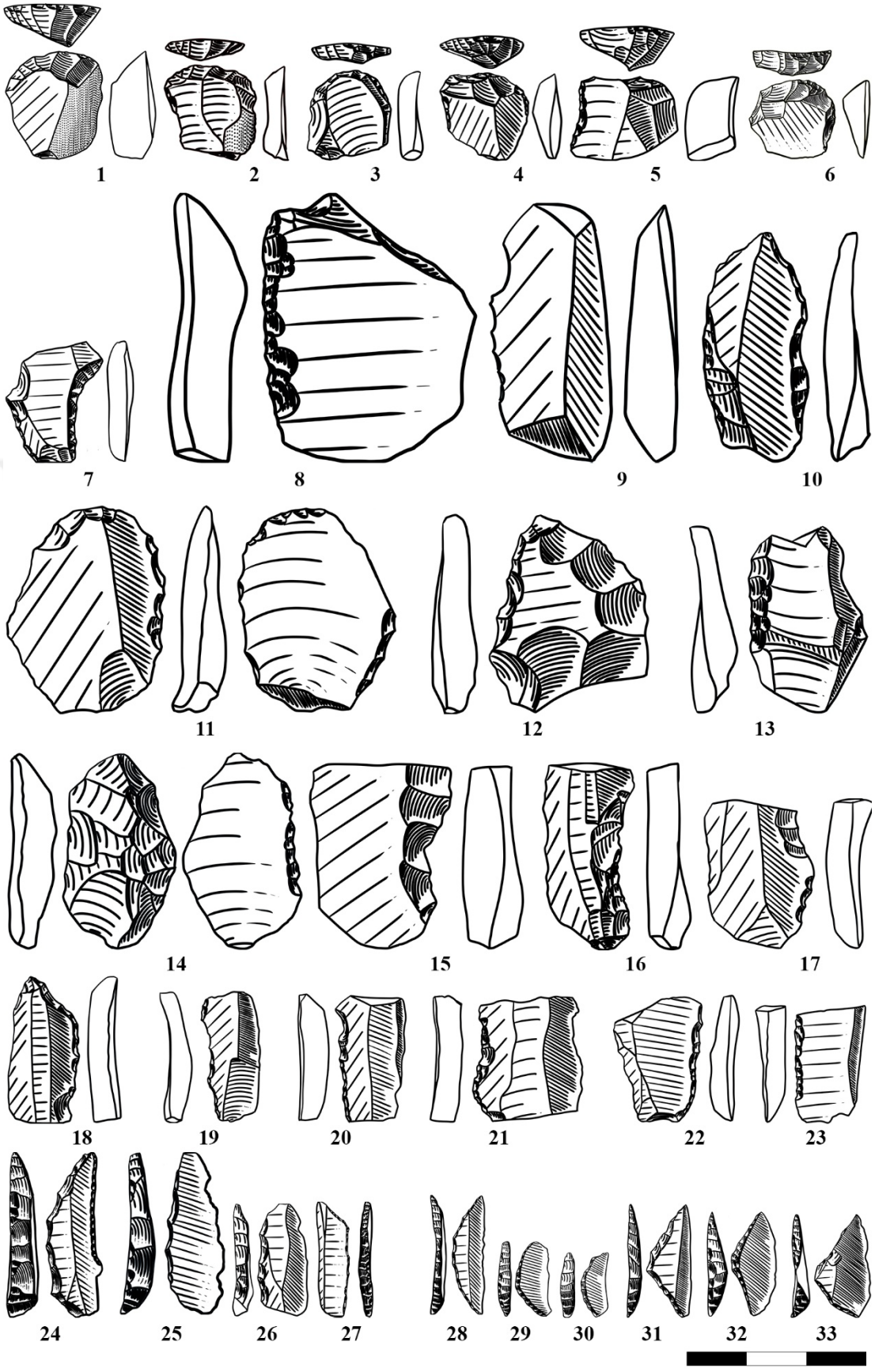

Şekil 6.5: Çatalin Kaya Sığınağı Yontmataş Buluntuları

6.2.1. Çekirdekler ve Yongalama Ürünleri

25 adet çekirdeğin 16 tanesi geniş alınlı yarım konik çekirdek (Örn. Şekil 6.6: 6-8 ve Şekil 6.7: 1-7) ve 9 tanesi dar alınlı prizmatik çekirdektir (Örn. Şekil 6.6: 1-5). Yongalama yönlerine göre tanımladığımızda her iki çekirdek tipi de hemen hemen benzer bir karakter göstermektedir. Çekirdeklerin 17 tanesi tek yönlü ve 8 tanesi aynı yongalama yüzeyinde karşılıklı iki yönlü çekirdeklerdir.

Tablo 6.11: Yamansaz Kaya Sığınağı Yongalama Yönlerine Göre Dilgicik Çekirdeği Tipleri

	Geniş Alınlı	Dar Alınlı	Toplam	Oran%
Tek Yönlü	11	6	17	68
Karşılıklı İki Yönlü	5	3	8	32
Toplam	16	9	25	100

Çok farklı renk ve dokulardaki radyolarit çakıl taşı yumrulardan yapılan çekirdekler, olasılıkla yerel çakıl taşlarıdır.

Çoğu çekirdeğin özellikle sırt kısımları kabuksaldır. Bir tercih gibi gözüken bu uygulama, hammadde yumrularının boyut ve morfolojileri hakkında bilgi vermektedir. Buna göre hammadde yumruları, 3-5 cm'lik oval veya küresel yumrulardan oluşmaktadır.

Tablo 6.12: Yamansaz Kaya Sığınağı Dilgicik Çekirdeklerinin Ortalama Ölçüleri (mm)

	Geniş Alınlı	Dar Alınlı	Genel Ortalama
Ortalama Uzunluk	27	27	27
Ortalama Genişlik	21	13,8	17,4
Ortalama Kalınlık	10,6	20,8	15,7

Geniş alınlı çekirdekler, dar açılı bir vurma düzlemi, dışbükey bir yongalama yüzeyi ve kabuksal veya düzleştirilmiş bir sırt hazırlamasını içeren hazırlık ve yongalamanın devam ettirilmesini sağlayan yenileme çıkarımları (çekirdeğin alt ve yanlarından) içeren düzenlemelerin izlerini sergiler. Dar alınlı çekirdeklerin yongalama yüzeylerine bitişik yan yüzeyleri, tek veya birkaç çıkarım ile düzleştirilmiştir. Gerek çekirdeklerden ve gerekse tanımlı aletlerden anlaşıldığı üzere yongalamanın ana hedefi dilgicik taşımalıklar elde etmektir.

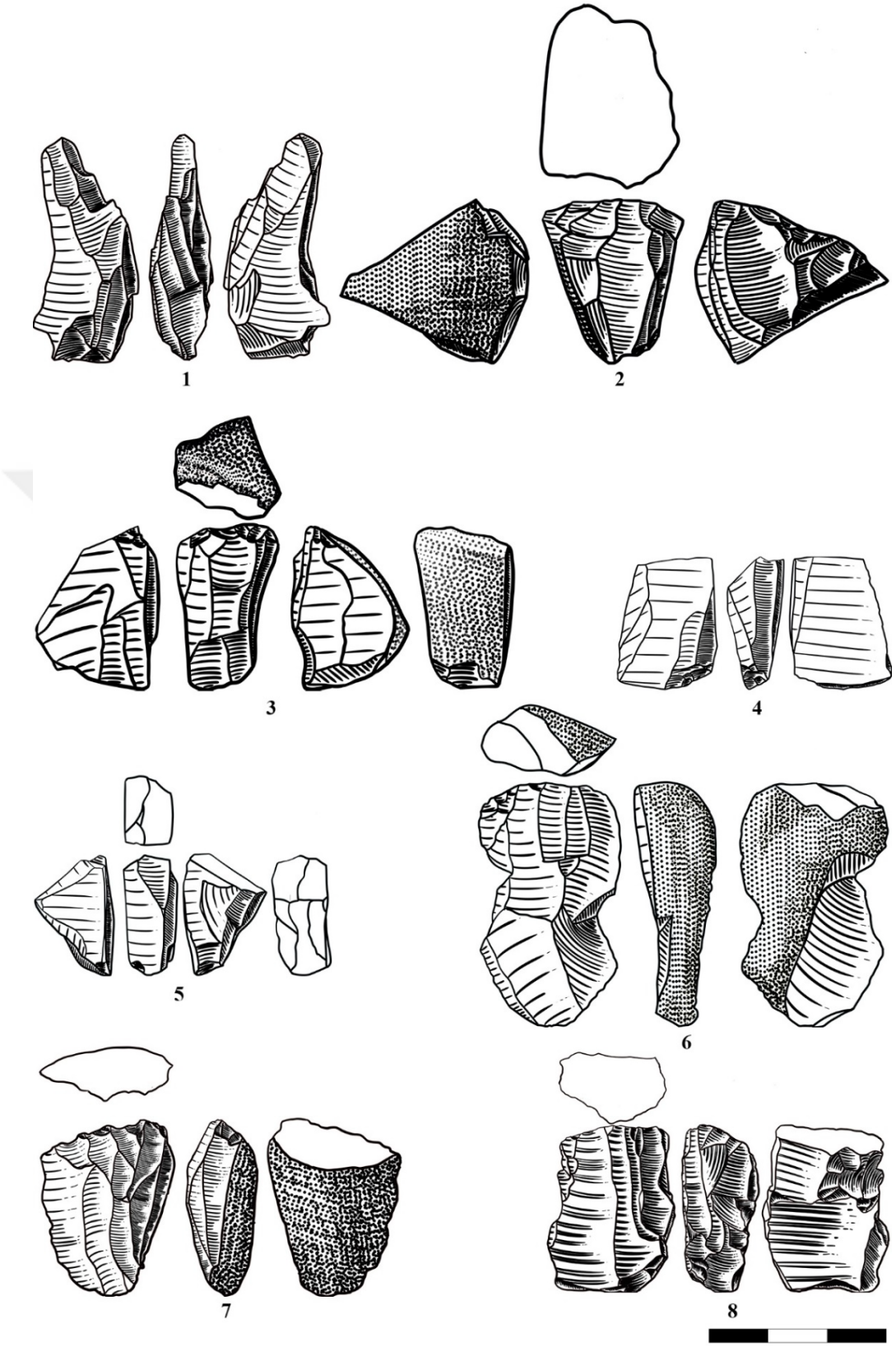

Şekil 6.6: Yamansaz Kaya Sığınağı Yontmataş Buluntuları

6.2.2. Düzeltili Aletler

İncelenen 108 adet düzeltili alet içerisinde makrolitik aletler %57,4'lük bir oranla baskındır. Mikrolitik aletler ise topluluğun %42,6'sını oluşturur.

Tablo 6.13: Yamansaz Kaya Sığınağı Düzeltili Alet Tipleri

	Miktar	Oran%
Makrolitik	62	57,4
Mikrolitik	46	42,6
Toplam	108	100

6.2.2.1. Makrolitik Aletler

Makrolitik aletler içerisinde ön kazıyıcılar (Örn. Şekil 6.7: 8-15 ve Şekil 6.8: 1-9) %69,35'lik bir oranla baskın grubu oluşturur. İkinci büyük grubu ise dişlemeli/çontuklu aletler oluşturur (Örn. Şekil 6.8: 10-13). Diğer makrolitik aletler arasında 4 adet sırtlı dilgi, 3 adet budama (Örn. Şekil 6.8: 15) ve 1 adet delgi (Şekil 6.8: 14) vardır.

Tablo 6.14: Yamansaz Kaya Sığınağı Makrolitik Alet Tipleri

	Miktar	Oran%
Ön Kazıyıcı	43	69,35
Sırtlı Dilgi	4	6,45
Dişlemeli/Çontuklu Alet	11	17,74
Delgi	1	1,61
Budama	3	4,83
Toplam	62	100

Ön kazıyıcıların %37,2'si yataydır. Beş ön kazıyıcı prizmatik dilgiler üzerine yapılmıştır. Diğer ön kazıyıcılar ise yongalar üzerine yapılmıştır. Üzerinde kabuk kalıntısı bulunduran ön kazıyıcılar yaygındır. Bir ön kazıyıcının tüm kenarları düzeltilenmiştir. Diğerleri tırnak biçimli ve basit yarı dairesel alınlı ön kazıyıcılardır.

Tablo 6.15: Yamansaz Kaya Sığınağı Ön Kazıyıcıların Ortalama Ölçüleri (mm)

	Yatay	Dikey	Genel Ortalama
Ortalama Uzunluk	15,42	24,9	20,16
Ortalama Genişlik	17,42	15,94	16,68
Ortalama Kalınlık	6,82	6,65	6,73

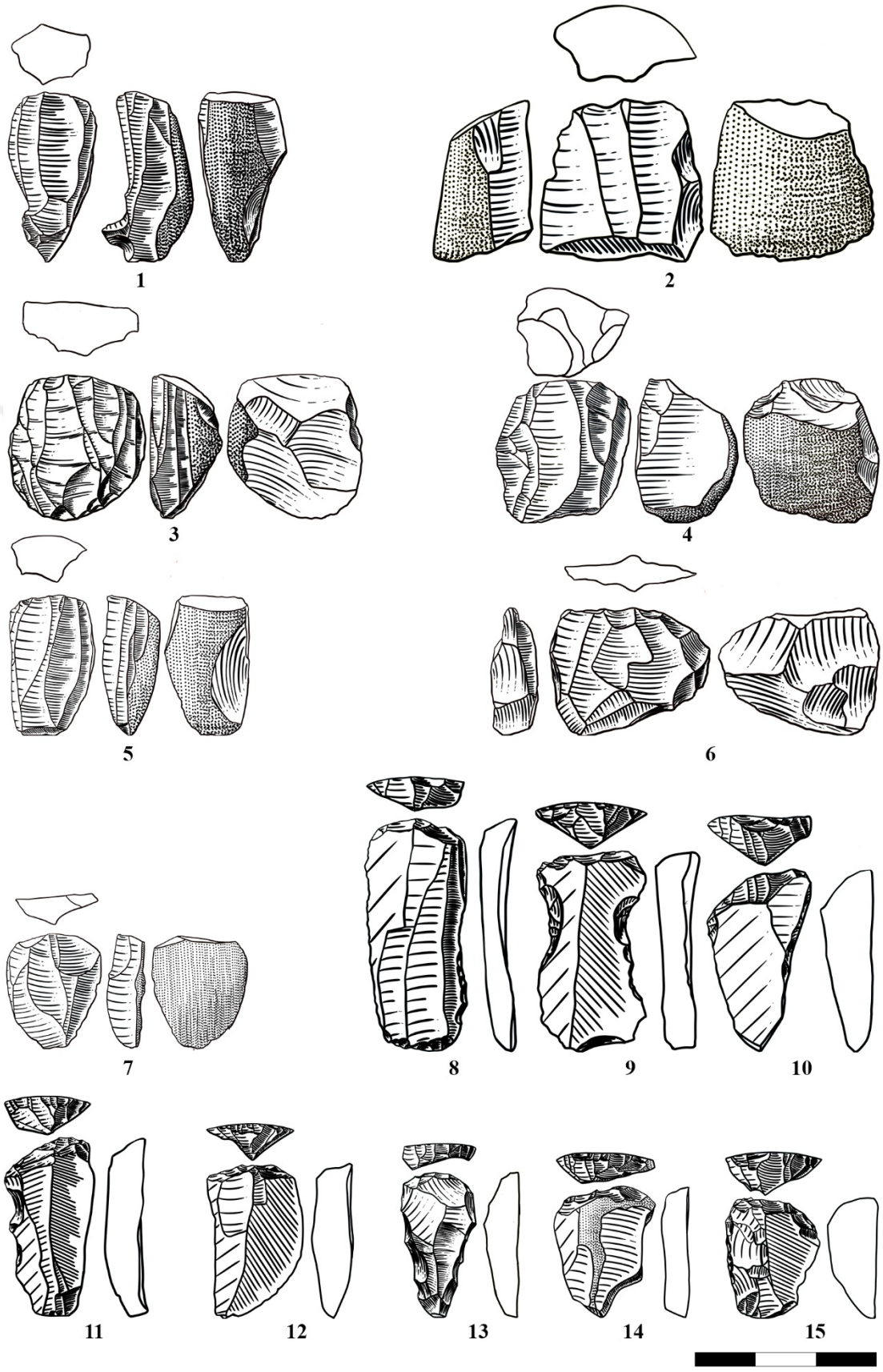

Şekil 6.7: Yamansaz Kaya Sığınağı Yontmataş Buluntuları

6.2.2.2. Mikrolitik Aletler

46 adet makrolitik alet içerisinde geometrik olmayan mikrolitler %84,78'lik bir oranla baskın grubu oluşturur (Şekil 6.8: 16-40). Sadece 7 adet olan geometrik aletler ise %15,21'lik bir oran ile temsil edilir (Şekil 6.8: 41-46).

Tablo 6.16: Yamansaz Kaya Sığınağı Genel Mikrolitik Alet Tipleri

	Miktar	Oran%
Geometrik	7	15,21
Geometrik Olmayan	39	84,78
Toplam	46	100

Geometrik olmayan mikrolitler arasında %42,85'lik bir oran ile düz sırtlı dilgicik/uçlar baskın grubu oluşturur. Diğer mikrolitler ise 8 adet kavisli sırtlı dilgicik/uçlar, 6 adet verev budanmış dilgicik ve 2 adet mikrogravet uçtan oluşur (Şekil 6.8: 21,22).

Tablo 6.17: Yamansaz Kaya Sığınağı Geometrik Olmayan Mikrolitik Alet Tipleri

	Miktar	Oran%
Kavisli Sırtlı Dilgicik/Uç	8	28,57
Düz Sırtlı Dilgicik/Uç	12	42,85
Verev Budanmış Dilgicik	6	21,42
Mikro Gravet Uç	2	7,14
Toplam	28	100

Geometrikler içerisinde ise %71,42'lik bir oran ile yarımaylar baskındır. Diğer geometrikler ise 1 adet trapez ve 1 adet üçgendir.

Tablo 6.18: Yamansaz Kaya Sığınağı Geometrik Mikrolitik Alet Tipleri

	Miktar	Oran%
Trapez	1	14,28
Üçgen	1	14,28
Yarımay	5	71,42
Toplam	7	100

Genel olarak değerlendirildiğinde endüstri dar ve geniş alınlı prizmatik çekirdeklerden dilgi/dilgicik üretimi temelli, makrolitik aletlerin baskın olduğu mikrolitikli bir karakterdedir.

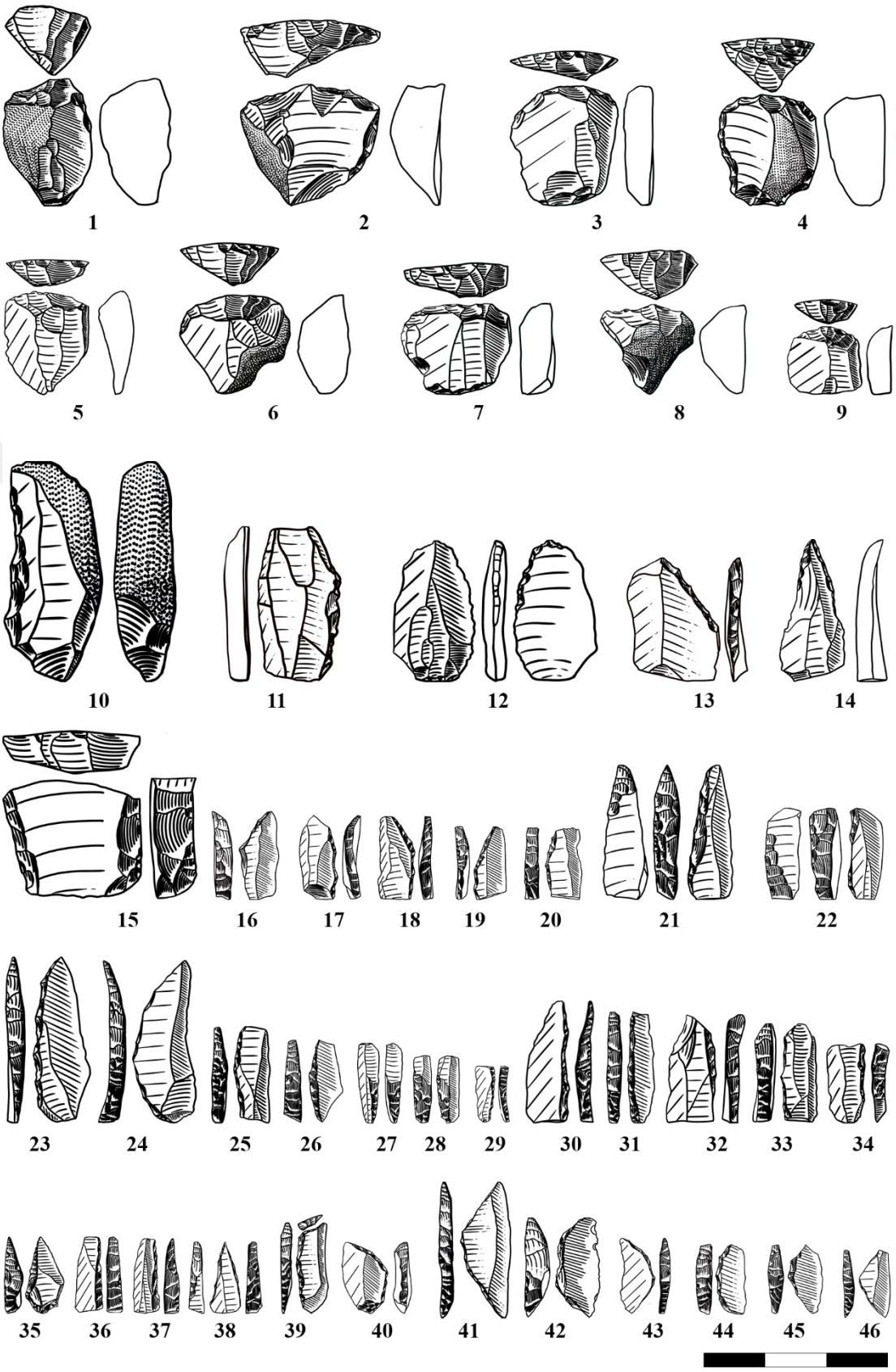

Şekil 6.8: Yamansaz Kaya Sığınağı Yontmataş Buluntuları

GENEL DEĞERLENDİRME

Bu bölümde Teke Yarımadasında tez kapsamında incelenen Girmeler yerleşimi, Beldibi Kaya Sığınağı, Çatalin Kaya Sığınağı ve Yamansaz Kaya Sığınağı buluntuları hem kendi içinde hem de Güneybatı Asya ve Avrupa'daki Pleistosen Dönem sonu buluntuları ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

İncelenen yerleşimler birbiri ile karşılaştırıldığında, Çatalin ve Yamansaz kaya sığınaklarının, Girmeler yerleşimi ve Beldibi kaya sığınağı buluntu topluluklarından ayrıldığı gözlemlenmiştir. Çatalin ve Yamansaz kaya sığınaklarında, geometrik veya geometrik olmayan mikrolitlerin diğer kategorilere oranla daha az sayıda ele geçmiş olması; bu alanlarda, Girmeler ve Beldibi Kaya Sığınağı'nda olduğu gibi kazıların yapılmamış olmasından kaynaklanabileceği gibi, aynı zamanda kronolojik bir farklılığa da işaret ediyor olabilir.

Çatalin ve Yamansaz kaya sığınakları karşılaştırıldığında, dar alınlı dilgi/dilgicik çekirdeklerinin varlığı ile makrolitik aletlerin mikrolitik aletlere oranla oldukça baskın olması gibi unsurlar açısından iki yerleşmenin buluntuları birbirine oldukça benzerdir. Ancak Çatalin'de kaydedilen omuzlu uç Yamansaz Kaya Sığınağı'nda ele geçmemiş, buna karşılık Yamansaz Kaya Sığınağı'nda tespit edilen mikrogrevet uçlar ise Çatalin Kaya Sığınağında bulunamamıştır.

Her iki kaya sığınağında da görülen dar alınlı dilgi/dilgicik çekirdekleri, Çatalin'de görülen merkezcil yonga çekirdekleri (Litsios, 2024:6) ve makrolitik aletlerin baskınlığı gibi unsurlar, Üst Paleolitik Dönem'e özgü unsurlardır. Bu unsurlar hem Levant Ahmarian ve Geç Ahmarian/Masraqan'da hem de Avrupa Geç Üst Paleolitik kültürü Gravettian'da benzer biçimlerde bulunur. Ancak Çatalin Kaya Sığınağında ele geçen omuzlu uç Balkanlar'da Erken Epigravettian endüstrinin bir fosil direktörüdür (Svoboda, 2007:207; Polanska vd., 2021a: 208; Polanska vd., 2021b: 145). Bu durumda bu fosil direktör eğer tesadüfi bir parça değilse Çatalin endüstrisinin Balkan Epigravettian kültürüne daha yakın olabileceğini akla getirmektedir. Ancak hem Gravettian'da hem de Ahmarian ve Geç Ahmarian/Masraqan'da yaygın olan kalemlerin, bu iki yerleşimde ele geçmemesi, bu yerleşimlerin farklılığını da ortaya koymaktadır.

Mikrogravet uçlar, Erken Epigravettian ve Erken Epipaleolitik dönemlerde yaygındır. Yine makrolitik aletler arasında dişlemeli aletlerin çok miktarlarda bulunması, Üst Paleolitik, Erken Epigravettian ve Erken Epipaleolitik dönemlere ait bir unsurdur. Ancak hem Çatalin Kaya Sığınağı'nda hem de Yamansaz Kaya Sığınağı'nda oldukça tipik geniş alınlı, dar açılı yongalama yüzeylerine sahip yarım konik prizmatik dilgicik çekirdekleri ve az da olsa

geometrik mikrolitler vardır. Bu durum bu yerleşimlerde olasılıkla Pleistosen Dönem sonunun geç evrelerinde de oluşumlar olduğunu işaret etmektedir.

Çatalin Kaya Sığınağı ve Yamansaz Kaya Sığınağı yontmataş buluntu topluluklarının en yakın benzerleri, Antalya Döşemealtı'nda yer alan Öküzini I. arkeolojik ünitesi, Kızılın ve Karain B buluntularıdır. Beş yerleşimde de düz vurma platformlu, dar yongalama açılı prizmatik dilgicik üretimi esastır. Ayrıca Karain B'de de Çatalin'de olduğu gibi sentripedal çekirdeklerden yonga üretimi mevcuttur. Karain B'de de Çatalin ve Yamansaz'da olduğu gibi makrolitler baskındır. Yine benzer şekilde makrolitler içerisinde ön kazıyıcılar baskın olup ikinci baskın grubu dişlemeli aletler oluşturur. Her üç toplulukta da Çatalin ve Yamansaz'da olduğu gibi mikrolitler içerisinde geometrikler çok az olup sırtlı dilgicikler baskındır. Yamansaz mikrogravet uçları da yine benzerlikler arasındadır.

Girmeler yerleşmesi ile Beldibi Kaya Sığınağı kazılarından gelen buluntu toplulukları karşılaştırıldığında, her iki endüstride de nihai amacın, dilgisel taşımalıklardan mikrolitik aletler üretmek olduğu anlaşılmaktadır. Ancak tipolojik, oransal ve ölçüsel açıdan bazı farklılıkları vardır. Girmeler endüstrisi, geniş alınlı, yarım konik prizmatik dilgicik çekirdeklerinden dilgicik üretimini yansıtır. Beldibi Kaya Sığınağı'nda E. Bostancı'nın yaptığı kazılarda ele geçen buluntular tarafımca incelenmiştir. Buluntular arasında çekirdekler eksiktir. Ancak üç adet yarım konik prizmatik dilgicik çekirdeği Beldibi'nde de benzer bir durumun söz konusu olduğunu gösterir.

Girmeler yerleşiminde geometrik olmayan mikrolitler, toplam mikrolit sayısına oranla geometrik mikrolitlere kıyasla baskın bir görünüm sergilemektedir. Buna karşılık, incelenen Beldibi C1 tabakasında geometrik mikrolitlerin daha baskın olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan 2024 yılı Beldibi kazılarında çok fazla sayıda geometrik mikrolit kaydedilmemiştir. Öte yandan, Girmeler yerleşiminde geometrik mikrolitler içerisinde yarımay biçimli tipler öne çıkarken, Beldibi C1 tabakasında üçgen tipli mikrolitlerin baskın olduğu görülmektedir.

Beldibi Kaya Sığınağı topluluğundaki geometrik olmayan mikrolitler, Girmeler yerleşimi topluluğundakilerden daha uzun ve dardır. Ancak geometrik mikrolitler Girmeler yerleşimindekilerden daha kısadır. Bununla birlikte Girmeler topluluğunda bulunan ön kazıyıcılar boyutsal olarak Beldibi Kaya Sığınağı ön kazıyıcılarından daha kısa ve küçüktür.

Beldibi Kaya Sığınağı topluluğunda bulunan bazı buluntular, tipolojik açıdan Levant Orta Epipaleolitik Geometrik Kebaran tiplerine benzemektedir. Bunlar birkaç iki ucundan budanmış dilgi (trapez-dörtgen?) (Şekil 4.9: 43) ve dar, eğik budanmış sırtlı dilgiciklerdir (Şekil 4.9: 48, 49).

Girmeler ve Beldibi C1 tabakası yontmataş buluntularını Öküzini Mağarası III. arkeolojik ünitesi ile karşılaştırdığımızda tipolojik ve oransal açıdan bazı farklılıklar vardır. Örneğin geometrik mikrolitlerin Öküzini'nde baskın olması Girmeler yerleşmesi ile olan farklılıktır. Geometrik mikrolitler içerisinde yarımayların baskın olmasıyla da Beldibi C1 tabakasıyla farklılaşır. Bununla birlikte, söz konusu küçük farklılıkların yorumlanmasında bazı sınırlandırıcı etkenlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Beldibi malzemesinin eski dönem kazılarına ait olması ve buna bağlı olarak numaralandırma sistemine dair bazı belirsizlikler ile Girmeler malzemesinin de bir sondaj açmasından gelmesi, karşılaştırmalı değerlendirmeleri sınırlayan faktörler arasındadır.

Farklılıklar dışında genel olarak bakıldığında ise her üç buluntu topluluğu genellikle tek yönlü prizmatik çekirdeklerden dilgicik üretimi, yoğun sırtlı dilgicik üretimi ve yine yoğun geometrik mikrolit üretimleriyle büyük bir benzerlik gösterirler.

Beldibi C2 tabakasında incelenen malzeme içinde geometrik mikrolit yoktur. Bostancı (1959)'nın var olduğundan söz ettiği az sayıdaki geometrik mikrolitin kayıp olduğunu ya da bilmediğimiz farklı bir yöntemle numaralandırıldığını var sayarsak, Öküzini II. arkeolojik ünitesiyle karşılaştırabiliriz. Kartal (2009)'da bu iki buluntu topluluğunu karşılaştırmış ve benzerliklerin olduğunu bildirmiştir. İki buluntu topluluğu da geometrik olmayan mikrolitlerin baskın olduğu, az sayıda geometrik mikrolitin ve mikrokalem tekniğinin bulunması çerçevesinde benzeşir.

Girmeler yerleşmesine ait yontmataş buluntular, Ballık Mağarası ve Limni adasındaki Oriakos yerleşimine ait buluntularla karşılaştırıldığında, bazı belirgin farklılıklar gözlemlenmektedir. Girmeler'de geometrik olmayan mikrolitler baskınken, Ballık Mağarası ve Oriakos yerleşiminde yarımay biçimli geometrik mikrolitlerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Bu küçük farklılıkların, kronolojik farklılıklardan, örneklem miktarı farklılıklarından ya da analiz yöntemlerindeki farklılıklarından kaynaklanabileceği göz ardı edilmemelidir. Genel olarak değerlendirildiğinde, prizmatik çekirdeklerden dilgicik üretimi ve çok miktarda yarımay biçimli geometrik mikrolitlerin baskın varlığı gibi özellikler açısından söz konusu yerleşmeler arasında genel bir benzerlik olduğu söylenebilir.

Yontmataş verileri genel olarak değerlendirildiğinde batı-güneybatı Anadolu'nun aynı ya da benzer bir yontmataş alet üretim geleneği içerisinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu geleneğin temelini, prizmatik dilgicik çekirdeklerinden genellikle tek yönlü yongalama ile dilgicik üretimi ve bu dilgiciklerden mikrolitik alet elde etmek oluşturmaktadır.

Bu geleneğin gelişim ve değişim süreçlerini en iyi biçimde en yoğun ve kapsamlı kazıların yapıldığı Antalya Döşemealtı'nda yer alan Karain B, Kızılin ve Öküzini yerleşimlerinde izlemek mümkündür.

Öküzini I. (MÖ 17.500-14.500), Karain B (MÖ 17.500-15.500) ve Kızılin (MÖ 16.400-15.500) hem bölgede hem de Anadolu'daki en erken Pleistosen Dönem sonu dolgularına sahiptir.

Bu dönemin yontmataş endüstrisi yine prizmatik çekirdeklerden dilgicik üretimine dayalıdır. Bu üretimin hedefini oluşturan mikrolitik aletler genel olarak başta sırtlı dilgicikler olmak üzere verev budanmış sırtlı veya sırtsız dilgicikler, düzeltili dilgicikler ve mikrogravet uçlardan oluşmaktadır. Mikrolitler aletler içerisinde başta üçgenler olmak üzere çok az sayıda geometrik mikrolit bulunmaktadır. Erken dönemlerde baskın olarak görülen makrolitik aletler zamanla azalma eğilimindedir (Örn. Karain B).

Öküzini Mağarası'nın I. arkeolojik ünitesi, Karain Mağarası B gözüne ait MÖ 16.000 – 14.000'e tarihlendirilen tabaklarla karşılaştırıldığında, her iki toplulukta da sırtlı dilgicikler, mikrogravetler ve üçgen biçimli geometrik mikrolitlerin varlığı temelinde yakın benzerlikler kurulmuştur (Kartal, 2009: 156). Bu arkeolojik ünite, Beldibi D1 tabakası ve Belbaşı III seviyesi ile de karşılaştırılmış; bu tabakalar arasında da yakın benzerlikler olabileceği söylenmiştir. Bununla birlikte Belbaşı ve Beldibi'nden gelen verilerin sınırlı olması nedeniyle, bu karşılaştırmalara temkinli yaklaşılması gerektiği belirtilmiştir (Kartal, 2009: 157). Ayrıca yine aynı ünite kronolojik olarak çağdaşı olan Yakındoğu ve Avrupa endüstrileri ile de karşılaştırılmıştır. Levant'ta bu ünitenin tarih aralığına denk gelen erken Kebaran sonu ile geç Kebaran buluntu toplulukları ile düzeltili dilgicikler, mikrogravetler ve üçgenler açısından benzerlikler tespit edilmiştir. Avrupa'da ise Balkanlar'daki çağdaşı olan Franchthi II-III ile karşılaştırılmış ve tipolojik açıdan özellikle sırtlı dilgicikler açısından benzerlikler bulunmuştur (Kartal, 2009: 157).

Sonraki kronolojik aşama Öküzini Mağarası'nın MÖ 14.500 -13/12. 000 arasına tarihlendirilen II. arkeolojik ünitesinde izlenmektedir. Bu aşamada yine sırtlı dilgiciklerin ağırlıkta olduğu geometrik olmayan mikrolit aletlerin belirgin biçimde yoğunlaştığı, bununla birlikte yarımay ve üçgen biçimli mikrolitlerin de bir miktar artış gösterdiği görülmektedir.

Bu arkeolojik ünite, E. Bostancı'nın bir sonraki tabakaya göre az miktarda geometrik mikrolit aletlerin ve mikrokalem kanıtlarının olduğunu söylediği Belbaşı II. tabakası ile karşılaştırılmış ve benzerliklerin olabileceği bildirilmiştir (Kartal, 2009: 158). Beldibi'nin ise D1 ve C2 seviyeleri ile bazı benzerliklerin olabileceği ancak yine bu iki yerleşimle ilgili

bilgilerin sınırlı olmasından dolayı temkinli olunması gerektiği belirtilmiştir (Kartal, 2009: 158).

Yakındoğu'da ise bu arkeolojik ünite ile geç Kebaran ve Geometrik Kebaran'ın ilk safhası arasında çağdaşlık kurulmuştur. İki endüstri ile karşılaştırıldığında benzerlikler ve farklılıklar şu şekilde ortaya konmuştur: Geometrik Kebaran'da görülen trapez-dörtgenler, Öküzini II. arkeolojik ünitesinde yoktur. Ancak kavisli sırtlı dilgicikler, mikrogravetler, az miktardaki yarımaylar, üçgenler ve mikrokalemler ortak elemanlar arasındadır (Kartal, 2009: 159). Ancak II. arkeolojik ünitenin bu iki endüstrinin, mikrolitlerinin benzerlerini az da olsa içermesine rağmen, bunlardan farklı olduğu bildirilmektedir (Kartal, 2009: 159).

Sonraki kronolojik aşamayı Öküzini III. arkeolojik ünitesinde (MÖ 13/12.000 - 10.5/10.000) izleyebilmekteyiz. Bu aşamada başta yarımay biçimli aletler olmak üzere geometrik mikrolit aletler baskın hale gelir. Geometrik olmayan mikrolitler içerisinde yine sırtlı dilgicikler baskın durumdadır.

Öküzini Mağarası'nın III. arkeolojik ünitesi Beldibi'nin C1 ve C2 seviyeleri ile karşılaştırılmış ve tipolojik açıdan büyük benzerlikler kurulmuştur (Kartal, 2009: 159). Yakındoğu'da ise III. arkeolojik seviye ile Doğu Akdeniz kıyı şeridi ve ağaçlık alanlarda görülen Geometrik Kebaran ve erken Natufian ile ve kıyıdan uzak, çalılık iç kesimlerde ve Arap Çölü'ne doğru görülen alanlarda Mushabian endüstriler ile çağdaşlık kurulmuştur (Kartal, 2009: 160).

Ancak bu ünitenin Geometrik Kebaran'ın en belirleyici unsuru olan trapez-dörtgenleri içermediği ama asimetrik trapezler ve üçgenler açısından benzerlik gösterdiği bildirilmektedir (Kartal, 2009). III. arkeolojik seviyelere ait yarımay biçimli mikrolit aletlerin baskın olması sebebiyle ise Natufian endüstriler ile tipolojik bir benzerlik sergilediği bildirilmektedir (Kartal, 2009). Ancak bu ünitenin yontmataş buluntuları kronolojik açıdan uyuşsa ve hatta daha erken tarihler verse de erken Natufian endüstrisinin karakteristik elemanı olan Helwan yarımaylarını içermeyip, tipolojik açıdan geç Natufian'a benzetilmektedir (Kartal, 2009: 160).

Bu arkeolojik ünite Avrupa özellikle Balkanlar'ın güneyindeki Francthi Mağarası ve Klithi Mağarası ile karşılaştırıldığında hem radyokarbon tarihleri açısından hem de yontmataş endüstrisinin tekno-tipolojik özellikleri açıdan benzerlikler tespit edilmiştir (Kartal, 2009: 161).

Tezim kapsamında incelenen Girmeler ve Beldibi C1 tabakası, Pınarbaşı, Ballık Mağarası ve Oriakos yerleşimlerinin Pleistosen Dönem sonu tabakaları bu kronolojik aralıkta yer alır. Genel olarak değerlendirildiğinde tüm bu dolgulardan ele geçen yontmataş toplulukları, prizmatik çekirdeklerden dilgicik üretimi, geometrik mikrolitlerin baskın hale gelmeye

başlaması ve geometrik olmayan mikrolitler içerisinde sırtlı dilgiciklerin yoğun varlığı gibi unsurlar temelinde yakın benzerlik gösterirler.

Batı-güneybatı Anadolu'daki bu kronolojik aralıktaki tüm buluntu toplulukları kronolojik olarak Levant Orta Epipaleolitik kültürü Geometrik Kebaran ve Anadolu'nun Orta Toroslar bölgesine kadar yayılım gösteren Geç Epipaleolitik kültürü Natufian kompleksleri ile çağdaştır.

Yontmataş endüstrileri karşılaştırıldığında geniş alınlı prizmatik çekirdeklerden dilgicik üretimi, Kartal (2009)'ın belirttiği asimetrik trapezler arasındaki benzerlikler, Beldibi'ndeki trapez-dörtgen ve dar verev budanmış sırtlı dilgicikler gibi unsurlar Geometrik Kebaran ile benzerlikler arasındadır. Ancak Geometrik Kebaran'ın belirteci olan trapez-dörtgenler Beldibi'ndeki örnek haricinde hiçbir buluntu topluluğunda yoktur.

Geç Epipaleolitik bağlamında Natufian endüstrisi ile karşılaştırıldığında yarımay biçimli geometrik mikrolitlerin baskınlığı açısından batı-güneybatı Anadolu endüstrileri ile örtüşür. Bununla birlikte, Natufian endüstrisine özgü iyi organize edilmemiş çekirdeklerden yonga üretim geleneği ve Erken Natufian evresinin belirteci sayılan Helwan düzeltili yarımaylar, batı-güneybatı Anadolu endüstrilerinde görülmez.

E. Bostancı (1959, 1962), Beldibi ve Belbaşı kaya sığınaklarında Helwan düzelti ve Helwan yarımaylarının varlığından bahsetmiştir. Ancak Olszewski (2024: 61) Bostancı'nın "Helwan rötuşunu, bir yanal kenar boyunca dışta ve karşıt yanal kenarın iç kısmında meydana gelen alternatif rötuş olarak yanlış tanımladığını" bu nedenle, Beldibi'nde Helwan rötuşunun varlığının şüpheli olduğunu söylemektedir. Gene aynı şekilde C2 tabakasında çizime göre Bostancı'nın Helwan olarak tanımladığı rötuşun Helwan olmadığını belirtmektedir. Tez kapsamında incelenen eski kazılara ait buluntular ve 2024 yılında gerçekleştirilen kazılardan elde edilen yontmataş buluntuların içerisinde de Helwan yarımay veya Helwan düzeltili herhangi bir parçaya rastlanmamıştır. Bu nedenle Belbaşı ve Beldibi kaya sığınaklarında Helwan yarımay veya Helwan düzeltinin olmadığını söyleyebiliriz.

Yontmataş endüstrileri dışındaki diğer arkeolojik veriler karşılaştırıldığında karşımıza daha farklı bir görünüm çıkar. Levant Epipaleolitiği'nde bulunan gelişmiş mimari unsurlar, gömü uygulamalarında görülen ritüelistik öğeler ve bitkilerin işlenmesi ve tüketilmesini gösteren havanlar, havanelleri ve öğütme taşları Öküzini'ndeki birkaç örnek dışında batı-güneybatı Anadolu yerleşimlerinde bulunmaz.

Bölgeyi Güneydoğu Avrupa Epigravettian kompleksleri ile karşılaştırdığımızda biraz daha benzer bir görünüm karşımıza çıkar. Öncelikle Levant Epipaleolitiği'nde görülen mimari

unsurlar, gömü gelenekleri, yoğun bitki işlendiğinin göstergesi havan, havaneli ve öğütme taşları gibi unsurların olmaması temelinde benzerlik gösterirler.

Yontmataş açısından bakıldığında Erken Epigravettian ile birlikte Balkanlar'da başta kavisli sırtlı dilgicikler olmak üzere sırtlı dilgiciklerin baskın şekilde arttığı ve Geç Epigravettian'da özellikle Güney Balkanlar'da yoğun geometrik mikrolit içeren endüstrilerin ortaya çıktığını görmekteyiz. Epigravettian endüstrilerin bir diğer önemli unsuru da makrolitik aletler içerisinde baskın şekilde yer alan kısa ön kazıyıcılardır.

Tüm bu yontmataş özellikleri ve diğer kültürel öğeler karşılaştırıldığında batı-güneybatı Anadolu Pleistosen Dönem sonu yerleşimleri ile Güneydoğu Avrupa Epigravettian oluşumu arasında önemli benzerliklerin olduğu görülmektedir. Kozlowski ve Kaczanowska (2004)'da Balkan Epigravettian kültürü ile başta Öküzini Mağarası olmak üzere Antalya bölgesi Pleistosen Dönem sonu oluşumlarını karşılaştırmakta ve Anadolu'nun batı yarısını Balkan Epigravettian'ı içerisinde değerlendirmektedirler.

Tüm bu veriler değerlendirildiğinde batı-güneybatı Anadolu Pleistosen Dönem sonunda görülen kültürlerin Güneydoğu Avrupa Epigravettian geleneği ile daha güçlü benzerlikler taşıdığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Levant Epipaleolitiği ile de belirli örtüşmelerin olduğunu söyleyebiliriz.

Bu durum Pleistosen Dönem sonunda Batı-Güneybatı Anadolu'nun, doğu-batı ekseninde yer alan iki büyük kültürel bölge-Güneydoğu Avrupa Epigravettian geleneği ve Levant Epipaleolitiği-arasında bir sınır bölgesi konumunda olduğunu ve her iki kültür alanıyla da olası iletişim ve etkileşim içinde bulunmuş olabileceğini göstermektedir. Bu durum bu iki büyük kültürel kompleksin birbiriyle olan olası ilişkileri ile Holosen Dönem başında Neolitik kültürün yayılım dinamiklerine dair sorulara yanıt ararken, bölgedeki Pleistosen Dönem sonu kültürünün tüm özellikleriyle detaylı biçimde incelenmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Bu tez çalışması, Teke Yarımadası'nda yer alan Pleistosen sonuna tarihlendirilen yerleşimlerin yontmataş endüstrilerini sistematik biçimde analiz ederek, Pleistosen Dönem sonundaki yaşamış toplulukların özellikleri ve kültürel gelişmelerini anlamaya yönelik katkılar sağlamaktadır. Tez kapsamında hem kazı çalışmalarıyla elde edilen hem de yüzey araştırmaları sonucu tespit edilen yerleşimlerin yontmataş teknolojileri, yerleşim dinamikleri ve kültürel bağlamları karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bu bağlamda Girmeler ve Beldibi kazılarından gelen buluntular ile Çatalin ve Yamansaz yüzey buluntu toplulukları detaylı incelenmiştir.

Girmeler ve Beldibi kazılarından gelen buluntuların stratigrafik bağlamda değerlendirilmesi, yaklaşık olarak Bølling–Allerød iklim evresine (MÖ 12.000–11.500) tarihlenen yerleşimlerin, bölgede uzun süreli ve çok mevsimli iskânların varlığına işaret ettiğini göstermektedir. Henüz Girmeler ve Beldibi fauna ve florası detaylı incelenmese de Teke Yarımadası coğrafyasının muhtemelen ılıman iklimin görüldüğü bu zamanda yaşamaya çok uygun hale gelmiş olduğu düşünülebilir. Genç Dryas olarak bilinen kurak ve soğuk dönem boyunca Girmeler'de bir devamlılık görülürken, Beldibi'nin bu dönemde muhtemelen terk edildiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde benzer terk ediliş Orta Anadolu'da Pınarbaşı'nda da gözlemlenmektedir. Hem Girmeler hem de Beldibi yerleşimlerdeki yontmataş buluntular, özellikle mikrolit aletler ve çekirdek yongalama stratejileri bakımından Antalya Döşemealtı yöresindeki Karain, Öküzini ve Kızılin mağaraları ile yakın benzerlikler sergilemektedir. Özellikle prizmatik çekirdekler, sırtlı dilgicikler ve mikrokalem tekniğinin kullanımı gibi unsurlar, bölgede gelişmiş bir mikrolitizasyon sürecine işaret etmektedir.

Yontmataş buluntuları açısından bölgeler arası duruma bakıldığında Güneybatı Anadolu'nun gerek Avrupa Son Üst Paleolitik kültürleri, gerekse Levant Epipaleolitik kültürleri ile benzerliklerinin olduğu kadar farklılıklarının da olduğunu ve bu iki büyük kültür arasında kendine özgü bir oluşum sergilediğini gözlemlemekteyiz. Bu farklı oluşum Antik DNA araştırmaları ile de desteklenmektedir. Orta Anadolu'da Pınarbaşı'nda bulunan bir iskeletten alınan örnek Levant ve Zagroslar'dan farklı özgün bir Anadolu geninin varlığını göstermiştir. MÖ.8. bin yıl Girmeler'de bir kadın iskeletinden alınan antik DNA ise Epipaleolitik Pınarbaşı'na benzer bir Anadolu geninin varlığını ortaya koymuştur (Koptekin vd., 2024). Bu bulgular MÖ.8. bin yıl Girmeler'de saptanan Anadolu geninin öncüsünü yine aynı bölgede, Pleistosen Dönem sonlarına kadar izlenebileceğini düşündürmektedir

Teke Yarımadasında yapılan yüzey araştırmalarında Eşen Vadisinden Konyaaltı'na kadar olan kısımda Pleistosen Dönem sonuna ait malzeme ve yerleşim bulunamamıştır. Kaş-Demre yöresinde hipermikrolitik dilgicik çekirdekleri bulunsa da bunların Erken Holosen döneme tarihlendirilmesi daha doğru olacaktır. Yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen Antalya merkezin hemen kuzeyinde Çatalin ve Yamansaz kaya sığınaklarında ele geçen yontmataş alet endüstrisi, Üst Paleolitik Dönem ve hemen sonrasına özgü dar alınlı dilgi/dilgicik çekirdeklerinin bulunması, az sayıdaki geometrik mikrolit ve baskın sayıdaki makrolitik aletlerin varlığı gibi unsurlar açısından birbirine benzerdir. Farklı olarak Yamansaz' da mikrogravet uçlar da bulunmuştur. Bu iki kaya sığınağında ileride sistematik kazıların yapılmasına ihtiyaç vardır.

Sonuç olarak, bu çalışma, Pleistosen Dönem sonu kültürlerinin Anadolu'daki izdüşümlerini belgelemekle kalmayıp, aynı zamanda batı-güneybatı Anadolu'nun kültürel tarihine ilişkin önemli boşlukları doldurmuştur. Genel olarak bakıldığında tez kapsamında incelenen bölgenin Pleistosen Dönem sonu boyunca hem Levant kökenli mikrolitik geleneklerin hem de Avrupa'nın Epigravettian etkilerinin kesişiminde yer alan, kültürel etkileşimlere açık bir coğrafya olduğu sonucuna varılmıştır. Tüm veriler ve gözlemler, iki büyük kültürel kompleksin yayılım alanlarının, kesişim sınırlarının ve birbirleriyle olan etkileşimlerinin ya da kendine özgü yerel kültürlerin/kültür özelliklerinin Anadolu'da yapılacak daha fazla arkeolojik araştırmalarla tespit edilebileceğine işaret etmektedir. Yapılacak çalışmalar ayrıca Neolitik yaşam biçiminin Batı Anadolu'da ortaya çıkışı, gelişimi ve yayılımı ile ilgili sorular için de önemli veriler sağlayacaktır.

K A Y N A K Ç A

Adam, E. (1999a). Preliminary presentation of the Upper Palaeolithic and Mesolithic stone industries of Theopetra cave, Western Thessaly. *British School at Athens Studies*, 266-270.

Adam, E. (1999b). The Upper Palaeolithic stone industries of Epirus in their regional setting. *British School at Athens Studies*, 137-147.

Aksan, M., Ateş, G., Aydın, Y., Erbil, E., Ludwig, B., Mania, U., Pirson, F., ve Taşkıran, H. (2022). Ballık Mağarası (Dikili ilçesi) kazısı. *42. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2, 357–365.

Altınbilek-Algül, Ç., Kayci, O., ve Balcı, S. (2022). A new Epipalaeolithic site in the Central Taurus Mountains: Eşek Deresi Cave (Mersin/Turkey). *ArchéOrient-Le Blog, 18*, 1–9.

Anghelinu, M., Händel, M., Niță, L., Cordoș, C., Veres, D., Hambach, U., ... ve Georgescu, V. (2021). From Gravettian to Epigravettian in the Eastern Carpathians: Insights from the Bistricioara-Lutărie III archaeological site. *Quaternary International, 587*, 210–229.

Atakuman, Ç., Erdoğu, B., Gemici, H. C., Baykara, İ., Karakoç, M., Biagi, P., Starnini, E., Guilbeau, D., Yücel, N., Turan, D., ve Dirican, M. (2022). Before the Neolithic in the Aegean: The Pleistocene and the Early Holocene record of Bozburun - Southwest Turkey. *The Journal of Island and Coastal Archaeology, 17*(3), 323–355.

Atıcı, L. (2009). Specialisation ve diversification: Animal exploitation strategies in the terminal Pleistocene, Mediterranean Turkey. *Before Farming, 2009*(3), 1–17.

Bailey, G. (1999). The Palaeolithic archaeology and palaeogeography of Epirus with particular reference to the investigations of the Klithi rockshelter. *British School at Athens Studies*, 159-169.

Baird, D., Asouti, E., Astruc, L., Baysal, A., Baysal, E., Carruthers, D., ... ve Pirie, A. (2013). Juniper smoke, skulls and wolves' tails: The Epipalaeolithic of the Anatolian plateau in its South-west Asian context; insights from Pınarbaşı. *Levant, 45*(2), 175–209.

Bar-Yosef, O. (1998). The Natufian culture in the Levant, threshold to the origins of agriculture. *Evolutionary Anthropology: Issues, News, and Reviews, 6*(5), 159–177.

Bar-Yosef, O., ve Valla, F. R. (1991). The Natufian Culture and the Origins of the Neolithic in the Levant. *Current Anthropology*, 32(5), 433–456.

Bar-Yosef, O., ve Belfer-Cohen, A. (1989). The origins of sedentism and farming communities in the Levant. *Journal of World Prehistory, 3*(4), 447–498.

Belfer-Cohen, A., ve Goring-Morris, A. N. (2013). Breaking the mold: Phases and facies in the Natufian of the Mediterranean zone. In A. N. Goring-Morris ve A. Belfer-Cohen (Eds.),

Natufian foragers in the Levant: Terminal Pleistocene social changes in Western Asia (pp. 543–561). International Monographs in Prehistory.

Belfer-Cohen, A., ve Goring-Morris, A. N. (2011). Becoming farmers: The inside story. *Current Anthropology, 52*(S4), S209–S220.

Belfer-Cohen, A., ve Goring-Morris, A. N. (1996). The Late Epipalaeolithic as the precursor of the Neolithic: The lithic evidence. In G. Kozłowski ve H. G. Gebel (Eds.), *Neolithic chipped lithic industries of the Fertile Crescent and their contemporaries in adjacent regions* (pp. 217–225). Ex Oriente.

Binford, L. R. (1968). Post-Pleistocene adaptations. In S. R. Binford ve L. R. Binford (Eds.), *New perspectives in archeology* (pp. 313–341). Aldine.

Benz, M. K., Deckers-Rossner, C., Alexandrovskiy, A., Pustovoytov, K., Scheeres, M., Fecher, A., Coskun, A., Riehl, S., Alt, K. W., ve Özkaya, V. (2015). Prelude to village life: Environmental data and traditions of the Epipalaeolithic settlement at Körtik Tepe, Southeastern Turkey. *Paléorient, 41*(2), 9–30.

Borić D., Cristiani, E. (2016). Social Networks and Connectivity among the Palaeolithic and Mesolithic Foragers of the Balkans and Italy, [in:] R. Krauss, H. Floss (eds.), Southeast Europe before Neolithisation. Proceedings of the International Workshop within the Collaborative Research Centres SFB 1070 "RessourcenKulturen", Schloss Hohentübingen, 9th of May 2014, Ressourcen Kulturen 1, Tübingen (Eberhard Karls Universität Tübingen), p. 73–112.

Bostancı, E. Y. (1967). Beldibi ve Mağaracıkta yapılan 1967 yaz mevsimi kazıları ve yeni buluntular. *Türk Arkeoloji Dergisi, 16*, 51–60.

Bostancı, E. Y. (1963). Human fossil remains in Beldibi and Belbaşı rock shelters on the Mediterranean coast of Anatolia. *Antropoloji, 1*, 1–15.

Bostancı, E. Y. (1962). A new Upper Paleolithic and Mesolithic facies at Belbaşı rock shelter on the Mediterranean coast of Anatolia. *Belleten, 26*(102), 252–292.

Bostancı, E. Y. (1959). Researches on the Mediterranean coast of Anatolia: A new Palaeolithic site at Beldibi near Antalya. *Anadolu, 4*, 1–12.

Bozyiğit, R. (1997). *Eşen Çayı Havzasının jeomorfolojisi* [Unpublished doctoral dissertation]. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Chabai, V. P., ve Dudnyk, D. V. (2022). The Barmaky, Level 2 Epigravettian Assemblage: The core Reduction Strategies. *Archaeology and Early History of Ukraine*, *45*(4), 33-57.

Colin, H. (1962). Fethiye-Antalya-Kaş-Finike (Güneybatı Anadolu) bölgesinde yapılan jeolojik etüdler. *MTA Dergisi, 59*, 19–59.

Coşkun, A., Benz, M., Rössner, C., Deckers, K., Riehl, S., Alt, K. W., ve Özkaya, V. (2012). New results on the Younger Dryas occupation at Körtik Tepe. *Neo-Lithics, 12*(1), 25–32.

Coşkun, A., Benz, M., Erdal, Y. S., Koruyucu, M. M., Deckers, K., Riehl, S., Siebert, A., Alt, K. W., ve Özkaya, V. (2010). Living by the water: Boon and bane for the people of Körtik Tepe. *Neo-Lithics, 10*(2), 59–71.

Çilingiroğlu, Ç., Kaczanowska, M., Kozłowski, J. K., Dinçer, B., Çakırlar, C., ve Turan, D. (2020). Between Anatolia and the Aegean: Epipalaeolithic and Mesolithic foragers of the Karaburun Peninsula. *Journal of Field Archaeology, 45*(7), 479–497.

Darıcı, F., ve Bayrakdar, C. (2024). Morphometric approach to the geomorphological features of Beydağları. *Jeomorfolojik Araştırmalar Dergisi, 13*, 1–22.

Delage, C. (2011). Technological rationality of core reduction and blank production in the Natufian lithic industries of the Galilee. *The State of the Stone: Terminologies, Continuities and Contexts in Near Eastern Lithics. Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment*, *13*, 67-77.

Efstratiou, N., Biagi, P., ve Starnini, E. (2014). The Epipalaeolithic site of Ouriakos on the island of Lemnos and its place in the Late Pleistocene peopling of the East Mediterranean region. *Adalya, 17*, 1–13.

Elefanti, P. ve Marshall, G. (2023). Late Pleistocene to Early Holocene Technological Traditions at Boila Rockshelter in Epirus, Northwestern Greece. *Journal of Paleolithic Archaeology*, *6*(1), 28.

Erbil, E., Kartal, G., ve Ağirsoy, Z. B. (2021). A new settlement from the Epi-Palaeolithic period: The operational sequence and technotypology of the knapped stone industry at the Kızılin site (Antalya, Turkey). *Lithic Technology, 46*(2), 143–163.

Erdoğu, B., Korkut, T., Takaoğlu, T., Yücel, N., Usanmaz, U. O., ve Derici, Y. C. (2024). Special buildings at Neolithic Gırmeler, near Tlos in South-West Anatolia. *Oxford Journal of Archaeology, 44*(1), 27–39.

Erdoğu, B., Korkut, T., Takaoğlu, T., Atıcı, L., Kayacan, N., Guilbeau, D., Ergun, M., ve Doğan, T. (2022). Late Pleistocene and Early Holocene finds from the 2020 trial excavation at Girmeler, Southwestern Turkey. *Anatolica, 47*, 299–320.

Erek, C. M. (2023). A terminal Natufian technocomplex on the boundary of the Middle Taurus Mountain Range and Pazarcik Plain: First results from Yusufun Kayası Cave in Kahramanmaraş. *Colloquium Anatolicum, 22*, 47–60.

Erek, C. M. (2012). Güneybatı Asya ekolojik nişi içinde Direkli Mağarası Epi-paleolitik buluntularının değerlendirilmesi. *Anadolu/Anatolia, 38*, 53–66.

Goring-Morris, A. N. (1995). Complex hunter-gatherers at the end of the Paleolithic: 20,000–10,000 BP. In T. D. Price ve G. M. Feinman (Eds.), *The archaeology of society in the Holy Land* (pp. 141–168). Leicester University Press.

Goring-Morris, A. N. (1991). The Harifian of the southern Levant. In O. Bar-Yosef ve F. R. Valla (Eds.), *The Natufian culture in the Levant* (pp. 173–216). International Monographs in Prehistory.

Harmankaya, S., ve Tanındı, O. (1996). *Türkiye arkeolojik yerleşmeleri (TAY) - 1. Klasör: Paleolitik/Epipaleolitik*. Ege Yayınları.

İnan, N. (1985). Antalya travertenlerinin oluşumu ve özellikleri. *Jeoloji Mühendisleri Dergisi, 24*, 31–37.

Kaminská, Ľ. (2016). Gravettian and Epigravettian lithics in Slovakia. *Quaternary International, 406*, 144–165.

Kansu, Ş. A. (1944). Anadolu Mezolitik kültür buluntuları. *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi, 2*(5), 673–684.

Kartal, M. (2009). *Türkiye'de son avcı-toplayıcılar*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Kartal, M. (2003). Anadolu'nun Epi-Paleolitik Dönem buluntu toplulukları: Sorunlar, öneriler, değerlendirmeler ve çeşitli yaklaşımlar. *Anadolu/Anatolia, 24*, 35–43.

Kartal, M. (2000). *Epi-Paleolitik Dönem: Türkiye'de son avcı toplayıcılar*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Kartal, M., Kartal, G., Coşkun, A., Carter, T., Şahin, F., ve Özkaya, V. (2018). Chipped stone assemblages of Körtik Tepe (Turkey). *Journal of Archaeological Science: Reports, 19*, 92–99.

Keser, N. (2012). Demre Çayının Paleocoğrafi Dönem vadi değişiklikleri ve Beymelek Lagünü'nün jeomorfolojik evrimi. *Doğu Coğrafya Dergisi, 17*(28), 175–192.

Kodaş, E. (2023). The Younger Dryas layer at Boncuklu Tarla and the beginning of village life in the upper Tigris Basin. *Archaeological Research in Asia, 35*, Article 100460.

Kodaş, E., ve Genç, B. (2019). Çemka Höyük: Yukarı Dicle Havzası'nda bulunan yeni bir PPNA ve Geç Epipaleolitik Dönem yerleşim yeri. *Anadolu, 45*, 211–221.

Koptekin, D., Aydoğan, A., Karamurat, C., Altınışık, N. E., Vural, K. B., Kazancı, D. D., ... ve Somel, M. (2024). Out-of-Anatolia: Cultural and genetic interactions during the Neolithic expansion in the Aegean. *bioRxiv*.

Korkut, T. (Ed.). (2015). *Arkeoloji, epigrafi, jeoloji, doğal ve kültürel peyzaj yapısıyla Tlos Antik Kenti ve Teritoryumu*. TC Seydikemer Kaymakamlığı Yayınları. Ankara.

Kozłowski, J. K. (1999). Gravettian/Epigravettian sequences in the Balkans: environment, technologies, hunting strategies and raw material procurement. *British School at Athens Studies*, 319-329.

Kozlowski, J. K. (2005a). The importance of the Aegean Basin for the Neolithization of South-Eastern Europe. *Journal of the Israel Prehistoric Society, 35*, 409–424.

Kozlowski, J. K. (2005b). The Upper Paleolithic and the Mesolithic around the Mediterranean: cultural framework. *Anthropologie*, *109*, 520-540.

Kozlowski, J. K., ve Kaczanowska, M. (2004). Gravettian/Epigravettian sequences in the Balkans and Anatolia. *Mediterranean Archaeology and Archaeometry, 4*(1), 5–18.

Köktürk, H. (2000). New lights on prehistoric Lycia: Finds from Girmeler Cave near Tlos. *Lykia, 3*, 39–45.

Lengyel, G. (2018). Lithic analysis of the Middle and Late Upper Palaeolithic in Hungary. *Folia Quaternaria, 86*, 5–157.

Lengyel, G., ve Wilczyński, J. (2018). The Gravettian and the Epigravettian chronology in eastern central Europe: A comment on Bösken et al. (2017). *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology, 506*, 265–269.

Litsios, P. (2024). The Gravettian of the Southern Balkans revised: The stone industries from Tripsana, Skoini 3, Skoini 4 and Melitzia caves (Mani Peninsula, Southern Greece). *Journal of Archaeological Science: Reports, 59*, Article 104747.

Mihailovic, D. ve Mihailovic, B. (2007). Considérations sur le Gravettien et l'Épigravettien ancien des Balkans de l'ouest. *PALEO. Revue d'archéologie préhistorique*, (19), 115-128.

Montoya, C. (2008). Evolution des concepts de productions lithiques et artistiques à l'Epigravettien récent. *Il Tardiglaciale in Italia–Lavori in corso*, 43-53.

Montoya, C. (2004). *Les traditions techniques lithiques à l'Épigravettien: Analyses de séries du Tardiglaciaire entre Alpes et Méditerranée* [Doctoral dissertation, Université de Provence-Aix-Marseille I].

Moore, A. M. T., ve Hillman, G. C. (1992). The Pleistocene to Holocene transition and human economy in Southwest Asia: The impact of the Younger Dryas. *American Antiquity, 57*(3), 482–494.

Moore, A. M. T., Hillman, G. C., ve Legge, A. J. (2000). *Village on the Euphrates: From foraging to farming at Abu Hureyra*. Oxford University Press.

Nadel, D. (ed.) (2002). *Ohalo II – a 23,000-Year-Old Fisher-Hunter-Gatherers' Camp on the Shore of the Sea of Galilee*. Haifa: Hecht Museum.

Olszewski, D. I. (2024). The north Syrian late Epipaleolithic: The earliest occupation at Tell Abu Hureyra in the context of the Levantine late Epipaleolithic. *Archive of Mesopotamian Archaeological Reports (AMAR), 424*.

Öner, E. (2009). *Güneybatı Anadolu'nun kıyı jeomorfolojisi (Teke Yarımadası kıyı bölümü)* (TÜBİTAK-ÇAYDAG Project No. 199Y078). TÜBİTAK.

Öner, E. (2000). Demre Çayı Deltasının jeomorfolojik gelişimi ve Myra Antik Kenti, liman ve St. Nicholaus Kilisesi. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı, 16*, 1–18.

Öner, E. (1997). Eşen Çayı taşlun-delta ovasının jeomorfolojisi ve Antik Patara Limanı. *Ege Coğrafya Dergisi, 9*(1), 89–130.

Öner, E., ve Vardar, S. (2018). Finike ovasının Holosen jeomorfolojisi ve Limyra'nın jeoarkeolojisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 5*(6), 286–312.

Özçelik, K. (2011). Karain Mağarası B Gözü Epi-paleolitik Dönem yontmataş endüstrisi. In *Işın Yalçınkaya'ya armağan/Studies in honour of Işın Yalçınkaya* (pp. 213–225).

Pekçan-Yalçıner, N. (1993). Çakırlar (Boğaçay) Ovası jeomorfolojik etüdü - Antalya. *Türk Coğrafya Dergisi, 28*, 155–163.

Polanská, M., Novák, M., ve Klaric, L. (2021a). Fossiles directeurs variability in late and final stages of the Gravettian of Central Europe. *Fossile Directeur: Multiple Perspectives on Lithic Studies in Central and Eastern Europe (Supplementum 2)*, 145–162.

Polanská, M., Hromadová, B., ve Sázelová, S. (2021b). The upper and final Gravettian in western Slovakia and Moravia: Different approaches, new questions. *Quaternary International, 581*, 205–224.

Ricci, G., Conesa, M. V., ve Martini, F. (2019). Through diachronic discontinuities and regionalization: The contribution of the analysis of the lithic industries from Grotta della Serratura (Strata 10-9) in the definition of Epigravettian in the southern Italian peninsula. *Journal of Archaeological Science: Reports, 24*, 175–191.

Roubet, C. (1999). Expressions of an Upper Palaeolithic management of lithic resources at Klithi (Greece). *British School at Athens Studies*, 170-178.

Sarı, D. (2024). Anadolu tarih öncesi dönemlerine yeni katkılar: İnhisar Gedikkaya Mağarası (MÖ 14500-4500). *Belleten, 88*(311), 1–43.

Shea, J. J. (2013). *Stone tools in the Paleolithic and Neolithic Near East: A guide*. Cambridge University Press.

Stiner, M. C. (2002). “Carnivory, Coevolution, and the Geographic Spread of the Genus Homo”. *Journal of Archaeological Research* 10(1):1–63.

Stiner, M. C. (2001). Thirty years on the “Broad Spectrum Revolution” and Paleolithic demography. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 98*(13), 6993–6996.

Stiner, M. C., ve Munro, N. D. (2002). Approaches to prehistoric diet breadth, demography, and prey ranking systems in time and space. *Journal of Archaeological Method and Theory, 9*(2), 181–214.

Svoboda, J. A. (2007). The Gravettian on the Middle Danube. *PALEO: Revue d'archéologie préhistorique, 19*, 203–220.

Taşkıran, H. (1995). Karain Mağarası Çevresi ile Antalya Sahil Şeridi Arasında Paleolitik İskân Açısından İlişkiler. 1995 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları, Ankara. 94-114

Vardar, S., ve Öner, E. (2018). Altınova’da (Ayvalık-Balıkesir) doğal çevre değişmeleri ile tarih öncesi dönemden günümüze etkileri. *Journal of Awareness, 2*(Special 1), 181–202.

Yalçınkaya, I. (1986). Batı Toroslarda Paleolitik Çağ yüzey araştırmalar 1984. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, 3*, 429–447.

Yalçınkaya, I. (1985). Batı Toroslarda Paleolitik Çağ Yüzey Araştırmaları 1984. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, III,* 429–447.

Yücel, T. (1958). Teke yöresi orta bölümünün mevziî coğrafyası. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 16*(1–2), 143–244.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Kerem DEMİR
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Açık Öğretim Lisesi
Lisans Diploması	Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Klasik Arkeoloji Bölümü
Tezsiz Yüksek Lisans Diploması	
Dönem Proje Konusu	
Tezli Yüksek Lisans Diploması	Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tez Konusu	Gelibolu Yarımadası'nda iki prehistorik höyüğün yontmataş teknolojisi ve tipolojisi: Hacı Hüseyin ve Kaynarca
Doktora Diploması	Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tez Konusu	Pileistosen Dönem Sonunda Teke Yarımadası
Yabancı Dil / Diller	
BİLİMSEL FAALİYETLER	
Erdogu, B., Yucel, N., Gurcal, E., Demir, K., & Izlier, N. I. (2023). A new look at the rock art on the island of Gokceada, northeast Aegean. *Rock Art Research: The Journal of the Australian Rock Art Research Association (AURA)*, *40*(1), 107-109. Erdogu, B., Yucel, N., & Demir, K. (2021). New evidence for the Palaeolithic on the island of Gokceada (Imbros), Northeastern Aegean. *Journal of Lithic Studies*.	
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	
Projeler	2024-Mersin/Erdemli Eşek Deresi Mağarası kazı çalışmaları/Öğr. Gör. 2023-Mersin/Erdemli Eşek Deresi Mağarası kazı çalışmaları/Öğr. Gör. 2022-Gökçeada Uğurlu Höyüğü kazı çalışmaları/Öğr. Gör. 2021- Gökçeada Uğurlu Höyüğü kazı çalışmaları/Öğr. Gör. 2021-Muğla/Seydişehir Girmeler Mağarası kazı çalışmaları/Öğr. Gör. 2020-Gökçeada Uğurlu Höyüğü kazı çalışmaları/Öğr. Gör.

	2020-Muğla/Seydişehir Girmeler Mağarası kazı çalışmaları/Öğr. Gör. 2019-Gökçeada Uğurlu Höyüğü kazı çalışmaları/Öğr. Gör. 2019-Gökçeada Uğurlu Höyüğü kazı çalışmaları/Öğr. Gör. 2018-Gökçeada Uğurlu Höyüğü kazı çalışmaları/Öğr. Gör. 2012-2015-Denizli Tripolis Antik Kenti kazı ve restorasyon çalışmaları/Uzman 2010-2011-Gökçeada Uğurlu Höyüğü kazı çalışmaları/Arkeolog 2010-Kütahya Çilegir Höyüğü Kurtarma Kazısı/Arkeolog.
Çalıştığı Kurumlar	Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü DENİZLİ